

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม:
ศึกษากรณีบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี

นายมุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยา
สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ISBN 974-14-2029-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

RESTORATIVE JUSTICE AND CONFLICT MANAGEMENT IN MUSLIM COMMUNITY:
A CASE STUDY OF BANSALAM, PATTANI PROVINCE

Mr. Muhammadrorfie-e Musor

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for The Degree of Master of Art Program in Sociology

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

ISBN 974-14-2029-3

Copy right of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้ง
ในชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี

โดย

นายมุฮัมหมัดรอฟีอ์ มุซอ

สาขาวิชา

สังคมวิทยา (อาชญาวิทยาและงานยุติธรรม)

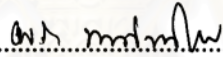
อาจารย์ที่ปรึกษา

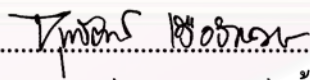
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.จรัส สุวรรณมาลา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย)

..... กรรมการ
(ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์)

..... กรรมการ
(ดร. สราวุฒิ อารีย์)

มุฮัมหมัดรอฟีอี มุขอ: กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี. (RESTORATIVE JUSTICE AND CONFLICT MANAGEMENT IN A MUSLIM COMMUNITY: A CASE STUDY OF BANSALAM, PATTANI PROVINCE) อาจารย์ที่ปรึกษา: ผศ.ดร.จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 119 หน้า. ISBN 974-14-2029-3.

การศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน ตลอดจนศึกษารูปแบบและกระบวนการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม และนำผลการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจลักษณะ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมุสลิมด้วยวิธีการศึกษาแบบมีส่วนร่วมและกรณีศึกษา ในพื้นที่บ้านสลาม หมู่ที่ 8 ตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ผลการศึกษาพบว่า (1) ชุมชนมุสลิมมีโครงสร้างทางสังคมที่มีความเชื่อมโยงอ้างอิงอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาอิสลามซึ่งเป็นที่มาของการรวมตัวก่อตั้งเป็นชุมชน โดยมีหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติเป็นกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชน (2) ชุมชนมุสลิมใช้การ "อืบาอะฮฺ" ซึ่งเป็นการประกอบคุณงามความดี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายแด่พระเจ้าผู้เป็นเจ้ามาใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนบนพื้นฐานของความเป็นพี่น้องในอิสลามเพื่อป้องกันความขัดแย้ง และ (3) ชุมชนมุสลิมมี "มุชอวาเราะฮฺ" เป็นกระบวนการปรึกษาหารือเรื่องราวต่างๆ เพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการดำเนินกิจกรรม ในชุมชนรวมทั้งการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่างๆ โดยมีสภาชอหรือ สภามุชอวาเราะฮฺคอยให้คำปรึกษานบนพื้นฐานบทบัญญัติของศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ ซึ่ง "มุชอวาเราะฮฺ" นี้ถือเป็นกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา สังคมวิทยา
ปีการศึกษา 2549

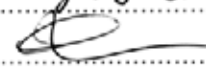
ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... Tinas Kobbar

4776591933 : MAJOR PHARMACOLOGY

KEY WORD : BLOOD ALCOHOL CONCENTRATION/ BRAIN ALCOHOL CONCENTRATION
 PHATRAPORN CHODCHOY, POLICE CAPTAIN : DISTRIBUTION OF ETHANOL IN
 POSTMORTEM BRAIN AND BLOOD OF THAI PEOPLE. THESIS ADVISOR :
 ASSISTANT PROFESSOR WITHAYA JANTHASOOT., THESIS COADVISOR :
 POLICE MAJOR WICHAIN TUNGTANANUWAT., 149 pp.

Interpretation of postmortem biological specimens alcohol concentrations and their relationship to 'impairment' or 'contribution to the cause of death' continues to be a significant issue in forensic toxicology. When focus on impairment, ethanol is primarily a central nervous system depressant, brain alcohol concentrations is the best indicator of impairment. However, Interpretation of brain alcohol concentrations (BrAC) was controversial because distribution of ethanol may differ in different parts of the brain. This study reports on the distribution of ethanol in postmortem brain; cerebellum, pons and occipital lobe; and blood including their relationship. Specimens were collected from 49 Thai postmortem from Institute of Forensic Medicine, General Police Hospital, Royal Thai Police Head Quarter and analyzed for ethanol by gas chromatography with headspace technique. The result showed that Occipital alcohol concentrations (OAC) was significantly differ from Cerebellum alcohol concentrations (CAC) and Pons alcohol concentrations (PAC) where as CAC and PAC were similar ($CAC = 52.08 \pm 6.89$, $PAC = 48.28 \pm 6.29$ and $OAC = 64.33 \pm 8.71$ respectively; $P < 0.01$). There was no significantly different of blood alcohol concentrations (BAC) Basilar artery, Jugular vein and Femoral vein ($BAC = 123.35 \pm 15.79$, 118.25 ± 15.33 และ 113.49 ± 14.26 respectively). Else where, the result showed a positive linear relationship between BrAC and BAC. Equation of their relationship were $CAC = 2.033 + 0.4232 BAC$ ($R^2_{(adj.)} = 0.883$) $PAC = 2.966 + 0.3832 BAC$ ($R^2_{(adj.)} = 0.869$) and $OAC = 0.718 + 0.5379 BAC$ ($R^2_{(adj.)} = 0.895$). The ratio between BrAC and BAC (conversion factor) were 0.41, 0.38 and 0.50 respectively. These results showed that there were significantly different of ethanol concentrations in multiple brain regions and could estimate their relationship between BrAC and BAC from both linear regression equation and conversion ratio. However, for accurate interpretation, the assessment of ethanol concentrations in brain tissue would be indicated part of the brain that collected for alcohol measurement. In the future, extrapolation the data to Thai population should be study on multiple sites of the brain.

Department   Pharmacology
 Field of study   Pharmacology
 Academic year   2006

Student's signature.....
 Advisor's signature..... *Withaya Janthasoot*
 Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ผู้ทรงกรุณาปรานีผู้ทรงเมตตาเสมอ

ขอชูโกร (ขอบคุณ) ต่อเอกองค์อัลลอฮ์ (ซ.บ.) พระผู้เป็นเจ้าของที่ประทานความสำเร็จ
สำหรับงานชิ้นนี้ อันเป็นการศึกษาวิจัยชิ้นแรกของผู้วิจัย

ขอบคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยผลักดันความสำเร็จในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการหยิบยื่น
โอกาสหรือให้กำลังใจในยามที่ผู้เขียนเกิดความท้อแท้ โดยเฉพาะความเมตตาของบรรดาคณาจารย์
ทั้งหลาย ทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย ซึ่งได้จุดประกายความคิดเปิดมุมมองทาง
สังคมและหยิบยื่นโอกาสดีๆ ให้กับผู้วิจัย ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ ที่กรุณาได้รับเป็น
ประธานกรรมการสอบ ดร.กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ ดร.ศราวุฒิ อารีย์ ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า
มาเป็นกรรมการและให้คำแนะนำงานวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่อาจสำเร็จได้หากไม่ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากพี่น้องแห่ง
ชุมชนบ้านสลาม ที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลกับผู้เขียนเป็นอย่างดี ขอขอบคุณน้ำใจดีๆ จากเพื่อนๆ ที่คอย
ถามไถ่ความก้าวหน้าของงานวิจัยโดยเฉพาะพี่ๆ จากสถานพินิจฯ ปัตตานี และที่สำคัญความห่วงใย
ของอาเยะ และมา มาตลอดจนพี่น้องทุกคนใน “ครอบครัวมุซอ” ที่คอยคุอาอู (ขอพรจากพระผู้เป็น
เจ้า) เพื่อความสำเร็จของผู้เขียนในวันนี้ และวิทยานิพนธ์นี้ไม่อาจสำเร็จลงได้หากไม่ได้รับการ
สนับสนุนทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์จากมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) และสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งผู้วิจัยต้องขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย ขอขอบคุณกรม
พินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัยที่กรุณาอนุมัติให้ผู้วิจัยได้ลาศึกษา
ต่อในหลักสูตรนี้ สุดท้ายต้องขอขอบคุณฮาฟิซ และน้องตัสนีม แห่งชมรมมุสลิม จุฬาฯ สำหรับการ
ช่วยเหลืองานที่มีความยากลำบากของผู้เขียน ขอพระองค์อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ตอบแทนความดีด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ

บทที่

1	บทนำ.....	1
	1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
	2. โจทย์วิจัย.....	4
	3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
	4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
	5. กรอบแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
	5.1 แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง.....	5
	5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง.....	10
	5.2.1 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์.....	14
	5.2.2 แนวคิดยุติธรรมชุมชน.....	20
	5.3 แนวคิดระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคม.....	22
	5.3.1 นิยามทุนทางสังคม.....	22
	5.3.2 แนวคิดระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคม.....	25
	5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	29
	6. กรอบแนวคิดการวิจัย.....	33
	7. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	34
	8. ระเบียบวิธีวิจัย.....	35
	8.1 ขอบเขตของการศึกษา.....	36
	8.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	36
	8.3 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย.....	37

สารบัญ

บทที่	หน้า
2	ชุมชนมุสลิม: จากศรัทธาสู่การรวมตัว.....38 <ul style="list-style-type: none"> 1. กรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนมุสลิม.....38 2. ผู้นำกับความจำเป็นสำหรับชุมชนมุสลิม.....41 3. สภาชุรอ: นิยามความหมาย.....44 4. ความสำคัญของสภาชุรอต่อวิถีชุมชนมุสลิม.....45 5. มัสยิดในฐานะศูนย์กลางการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม.....47 6. โครงสร้างทางสังคมของชุมชนมุสลิม.....48 7. สุกุมฟากัดกับความผูกพันของสมาชิกในชุมชนมุสลิม.....51 8. ชุมชนบ้านสลามในฐานะหนึ่งในชุมชนมุสลิม.....51 9. สรุปท้ายบท.....61
3	อีบาดะฮ: การผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมุสลิมเพื่อป้องกัน ความขัดแย้ง.....62 <ul style="list-style-type: none"> 1. อีบาดะฮ?.....62 2. ความสำคัญของอีบาดะฮต่อวิถีชุมชนมุสลิม.....63 3. อีบาดะฮกับการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน.....63 <ul style="list-style-type: none"> 3.1 อีบาดะฮที่ปฏิบัติตามช่วงวัยของการดำเนินชีวิต.....64 3.2 อีบาดะฮที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์.....68 3.3 อีบาดะฮที่ปฏิบัติแต่ละเดือนในรอบปีตามปฏิทินอิสลาม.....71 4. ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน: ความรับผิดชอบที่ทอดทิ้งมิได้.....79 5. สรุปท้ายบท.....80
4	มุชาวาเราะฮ: กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชนมุสลิม.....81 <ul style="list-style-type: none"> 1. มุชาวาเราะฮ?.....81 2. ขั้นตอนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้ง.....82 3. กระบวนการมุชาวาเราะฮเพื่อจัดการความขัดแย้ง.....85 4. กรณีศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งและรูปแบบการไกล่เกลี่ย.....89 <ul style="list-style-type: none"> 4.1 กรณีศึกษาที่ 1 เพราะไก่อเป็นเหตุ.....89 4.2 กรณีศึกษาที่ 2 แคล่ลื่นกับพื้น.....92 4.3 กรณีศึกษาที่ 3 บ้านใกล้เรือนเคียง.....94

สารบัญ

บทที่	หน้า
	5. สรุปท้ายบท.....95
5	อภิปรายผลการวิจัย.....96
	1. ลักษณะแนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนมุสลิม.....96
	2. ทูทางสังคม รูปแบบ และกระบวนการในการป้องกันความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม.....101
	3. รูปแบบและกระบวนการในการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม.....103
6	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....110
	1. ผลการวิจัย.....110
	2. ข้อจำกัดของการวิจัย.....112
	3. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย.....112
	4. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากชุมชนมุสลิมสู่ นโยบายสาธารณะ..112
	รายการอ้างอิง.....114
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....119

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพที่ 1 วจรของความขัดแย้ง.....	9
ภาพที่ 2 กระบวนวิธีเชิงสมานฉันท์.....	19
ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย.....	34
ภาพที่ 4 โครงสร้างดั้งเดิมของชุมชนมุสลิม.....	49
ภาพที่ 5 เปรียบเทียบโครงสร้างของชุมชนมุสลิมดั้งเดิมและโครงสร้างใหม่.....	50
ภาพที่ 6 แผนที่จังหวัดปัตตานี.....	53
ภาพที่ 7 ผังเครือญาติผู้นำชุมชน.....	55
ภาพที่ 8 แผนที่เดินดินชุมชนบ้านสลาม.....	59
ภาพที่ 9 ขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม.....	84
ภาพที่ 10 กระบวนการมุขาวาระฮุเพื่อจัดการความขัดแย้ง.....	87
ภาพที่ 11 ขั้นตอนกระบวนการมุขาวาระฮุกรณีเพราะไก่เป็นเหตุ.....	92
ภาพที่ 12 ขั้นตอนกระบวนการมุขาวาระฮุกรณีแค้นกับฟัน.....	93
ภาพที่ 13 ขั้นตอนกระบวนการมุขาวาระฮุกรณีบ้านใกล้เรือนเคียง.....	95

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1 ความต่อเนื่องของการจัดการความขัดแย้งและวิธีการแก้ไขความขัดแย้ง.....	11
ตารางที่ 2 เปรียบเทียบทักษะเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่แตกต่างกันสองแบบ.....	18
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่ต่างกัน.....	18
ตารางที่ 4 อีบาดะฮ์ที่ปฏิบัติตามช่วงวัยของการดำเนินชีวิต.....	67
ตารางที่ 5 อีบาดะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์.....	71
ตารางที่ 6 อีบาดะฮ์ที่ปฏิบัติในแต่ละเดือนในรอบปีตามปฏิทินอิสลาม.....	78
ตารางที่ 7 เปรียบเทียบเกณฑ์พิจารณากรณีความขัดแย้งเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการจัดการ.....	85
ตารางที่ 8 เปรียบเทียบขั้นตอนการจัดการความขัดแย้ง.....	88

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติในสังคม ซึ่งผลของความขัดแย้งดังกล่าว อาจส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือกลายเป็นตัวบั่นทอนหรือลดรั้งสังคมไม่ให้เจริญก้าวหน้าก็ได้ อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปเรามักจะมองความขัดแย้งไปในทางที่เป็นลบมากกว่า เนื่องจากผลของความขัดแย้งส่วนหนึ่งหากไม่ได้รับการจัดการอย่างทันท่วงทีอาจจะก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงตามมาในภายหลัง ดังกรณีความขัดแย้งซึ่งนำไปสู่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทุกวันนี้

สังคมไทยในอดีตนั้นเมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งขึ้นมาภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็น ความขัดแย้งในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน ความขัดแย้งทางด้านผลประโยชน์หรือ ความขัดแย้งที่ส่งผลให้เกิดปัญหาอาชญากรรมก็ตาม ก็มักจะได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยคนใน ชุมชนกันเองโดยชุมชนถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องปกป้องรักษาชุมชนไม่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้นมา อีก ทั้งชุมชนมองว่าความขัดแย้งดังกล่าวไม่ได้ส่งผลเฉพาะคู่กรณีที่ขัดแย้งอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังส่งผล กระทบถึงบุคคลรอบข้างที่พัวพันในชุมชนด้วย แต่เมื่ออิทธิพลของแนวคิดในเรื่องของรัฐที่เข้ามา มีบทบาทมากขึ้นก็ทำให้กระบวนการจัดการปัญหาความขัดแย้งหรือปัญหาอาชญากรรม เปลี่ยนไป โดยมองว่ารัฐมีหน้าที่ในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสังคม เพราะฉะนั้นเมื่อ เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นมาก็มอบอำนาจการจัดการต่างๆ ให้กับรัฐในที่นี้ก็คือกระบวนการยุติธรรม ได้แก่ ตำรวจ อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ ทำให้ชุมชนขาดสำนึกร่วมในการรับผิดชอบปัญหาต่างๆ ที่ เกิดขึ้น ซึ่งเมื่อทุกเรื่องราวความขัดแย้งถูกส่งผ่านเพื่อไปปรับการแก้ไขจากเจ้าหน้าที่รัฐแล้ว ทำให้ ปริมาณของกรณีความขัดแย้งต่าง ๆ ที่รัฐต้องจัดการมีเกินกว่าความสามารถที่จะจัดการได้ส่งผลให้ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

กระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะศาลถูกใช้เป็นหน่วยงานหลักในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นรวมทั้งคดีความผิดเล็กๆ น้อยๆ ที่ส่งผลกระทบต่อระหว่างบุคคล เป็นคดี ความผิดที่ยอมความกันได้ ทำให้ในแต่ละปีมีกรณีคดีความขัดแย้งถูกนำขึ้นสู่ศาลเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเมื่อคดีความสิ้นสุดลงผลของการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการทางศาลจะออกมาในแง่ของ การ แพ้ – ชนะ ไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่งที่ต้องสูญเสียหรือต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยไม่

มีการเยียวยาความรู้สึกของกลุ่ม ทำให้ไม่สามารถบูรณาการกลับไปอยู่ในสังคมอย่างปกติสุขอีกครั้งหนึ่งได้

อย่างไรก็ตามแม้ว่ากระบวนการยุติธรรมยังคงได้รับการยอมรับให้เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าวอยู่ก็มีการริเริ่มนำแนวความคิดในเรื่องของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และยุติธรรมชุมชนมาใช้ในสังคมไทยเพื่อเสริมการทำงานของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้กลุ่มสามารถกลับคืนสู่สังคมหรือชุมชนและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์อีกครั้งหนึ่ง โดยการบูรณาการความรู้สึกของกลุ่มคนนำไปสู่ทางออกที่ดีที่สุดของทั้งสองฝ่าย อีกทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนกลับเข้ามามีบทบาทในการจัดการดูแลชุมชน คืนอำนาจในการบริหารจัดการต่างๆ ให้กับชุมชน สร้างชุมชนเข้มแข็งโดยการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้โดยมีรัฐคอยอำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือกับชุมชนอย่างใกล้ชิด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเน้นชุมชนเป็นตัวตั้ง รัฐคอยเสริมและช่วยเหลือ

การจัดการความขัดแย้งในบริบทของวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างก็เป็นสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจโดยเฉพาะในพื้นที่ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประชาชนกว่าร้อยละ 80 นับถือศาสนาอิสลาม มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตที่ยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนาอิสลาม รวมทั้งการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนก็จะต้องสอดคล้องกับคำสอนของศาสนาอิสลาม สำหรับในเรื่องของความขัดแย้งนั้นอิสลามให้ความสำคัญเป็นอย่างมากจะเห็นได้จากคัมภีร์อัลกุรอานซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ ได้ตรัสไว้ว่า

“และถ้ามีสองฝ่ายจากปวงผู้ศรัทธาต่อสู้กัน จงสมัคสมานในระหว่างทั้งสองฝ่าย และถ้าฝ่ายใดในทั้งสองนั้นละเมิดอีกฝ่ายหนึ่งก็จงต่อสู้ฝ่ายที่ละเมิดนั้นจนกว่าฝ่ายนั้นกลับมายังพระบัญชาของอัลลอฮ์ ดังนั้นเมื่อฝ่ายใดกลับมาแล้วก็จงสมัคสมานในระหว่างทั้งสองด้วยความเที่ยงธรรม และจงปฏิบัติการยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้ปฏิบัติการยุติธรรม”

(อัลกุรอาน 49: 9)

อิสลามยอมให้การทะเลาะวิวาทระหว่างกลุ่มผ่านพ้นคาบระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งความโกรธของพวกเขาเย็นลง และพวกเขาก็กลับสู่สภาพมีสติเป็นปกติดีดังเดิม ระยะเวลาดังกล่าวนี้ ได้ถูกกำหนดโดยท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นเวลา 3 วัน ท่านได้กล่าวว่า “ไม่เป็นที่อนุมัติแก่ผู้ใดที่จะละทิ้ง (หรือไม่ยุ่งเกี่ยวเนื่องจากโกรธเคืองกัน) พี่น้อง (มุสลิม) ของเขาเกินกว่า 3 คืน

หลังจากนั้นพวกเขาจะต้องพบกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันที่ดีกว่าในระหว่างทั้งสองที่โกรธเคืองกันนี้ คือผู้ที่หักทลายเพื่อน (ที่โกรธกัน) ของเขาก่อน”

แม้ว่าความเกลียดชังและความเฉยเมยจะดำเนินไปถึงขั้นความรู้สึกขยะแขยงและความเป็นศัตรูต่อกัน อิสลามก็ไม่สนับสนุนให้มีการแตกแยกกัน เพราะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น อิสลามจึงสั่งให้คนกลางมาไกล่เกลี่ยคู่กรณีทั้งสองให้คืนดีกัน ดังอัลกุรอาน

“และถ้าสูเจ้าเกรงความแตกแยกระหว่างเขาทั้งสอง ดังนั้น จงตั้งตุลาการคนหนึ่งจากพวกพ้องของเขา และตุลาการคนหนึ่งจากพวกพ้องของนาง ถ้าเขาทั้งสองปรารถนาปรองคองกัน อัลลอฮ์จะทรงสมานในระหว่างเขาทั้งสอง (ให้คืนดีกัน) แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงตระหนักเสมอ”

(อัลกุรอาน 4: 35)

อิสลามไม่ยินยอมให้เกิดการทำลายพันธะผูกพันที่จะต้องปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพซึ่งทุกรูปแบบของการประพฤติปฏิบัติในสังคมจะต้องใช้หลักกฎหมาย (ชารีอะฮ์) เข้าแทรกเพื่อที่จะป้องกันการนำสิทธิต่างๆ ไปใช้ในทางที่ผิด อิสลามเรียกร้องให้มีการให้อภัยต่อความผิดของผู้อื่นและลืมมันเสีย

“...แต่ถ้าสูเจ้าอภัยและมองข้าม (ข้อบกพร่องเล็กๆ น้อยๆ ของพวกเขา) และยกโทษ (จงรู้ไว้เถิดว่า) แท้จริง อัลลอฮ์คือผู้ทรงอภัยผู้ทรงเมตตาเสมอ”

(อัลกุรอาน 64: 14)

จะเห็นได้ว่าอิสลามไม่สนับสนุนให้มีการแตกแยกกัน แต่เน้นให้ฝ่ายที่ขัดแย้งกันกลับมาปรองคองคืนดีกัน ซึ่งการจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าวต้องเป็นไปในลักษณะของสันติวิธี เพื่อเปลี่ยนความขัดแย้งนั้นมาสู่สัมพันธภาพที่เอื้อประโยชน์ต่อกันในชุมชนบนพื้นฐานของการให้ความสำคัญกับการเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และการจัดการความขัดแย้งในที่นี้ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นในชุมชนอีกด้วย

ดังเช่นที่ สุปราณี มะอูซิง และ อามีละห์ ยาลอ (2547: 8) รายงานผลการศึกษาปฏิบัติงานภาคสนามในหลักสูตรประกาศนียบัตรทางสาธารณสุขศาสตร์ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาวะสุขภาพของประชาชนบ้านสลาม หมู่ที่ 8 ตำบลนาประคู้ อำเภอลือโขง จังหวัดปัตตานี พบว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้สามารถคลี่คลายด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ยของโต๊ะครูซึ่งเป็นผู้นำชุมชนภายใต้กฎเกณฑ์ของหมู่บ้านและหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาถึงลักษณะ โครงสร้างความสัมพันธ์ทาง สังคมของชุมชนมุสลิมแห่งนี้ ตลอดจนทุนทางสังคมของชุมชนที่จะนำมาใช้ในการจัดการกับ ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ โดยผู้วิจัยจะเน้นในส่วนของความขัดแย้งของบุคคลภายในชุมชน รูปแบบ และกระบวนการในการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนว่ามีการดำเนินการไปในลักษณะใด ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำความสมานฉันท์และความสันติสุขกลับคืนสู่ชุมชนและสังคมโดยรวม ต่อไป

2. วัตถุประสงค์

ผู้วิจัยตั้ง วัตถุประสงค์ไว้ว่า “ลักษณะแนวคิดและรูปแบบสัมพันธ์ภาพในการผูกโยง โยงสมาชิกในชุมชนมุสลิมเป็นอย่างไร ทุนทางสังคมของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการกับ ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้าง และรูปแบบตลอดจนกระบวนการในการป้องกันและแก้ไข ความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมเป็นอย่างไร”

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งใน บริบทของชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีบ้านสลาม จังหวัดปัตตานีครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบสัมพันธ์ภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนที่เอื้อต่อการ ดำเนินกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน
2. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการป้องกันความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม
3. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม
4. เพื่อนำผลการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีของชุมชนมุสลิม เสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนานโยบายสาธารณะและสร้างทางเลือกที่เหมาะสม สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทย

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงแนวคิดและรูปแบบสัมพันธ์ภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนที่เอื้อต่อ การดำเนินกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน
2. ทราบถึงรูปแบบและกระบวนการป้องกันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิม
3. ทราบถึงรูปแบบและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิม

4. สามารถนำผลการศึกษากลับมาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีของชุมชนมุสลิมเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนานโยบายสาธารณะและสร้างทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคมไทย

5.กรอบแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้จะให้ความสำคัญกับแนวคิดหลัก 3 ประการคือ

5.1 แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

5.2.1 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

5.2.2 แนวคิดยุติธรรมชุมชน

5.3 แนวคิดระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคม

5.3.1 นิยามทุนทางสังคม

5.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคม

5.1 แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง

ความหมายของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับความหมายของความขัดแย้งว่า “ขัด” หมายถึง “ไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้ ส่วนคำว่า “แย้ง” นั้นหมายถึง “ไม่ตรงหรือไม่ลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้” ซึ่งเมื่อรวมความแล้ว ความขัดแย้งจึงหมายถึง สภาพความไม่ลงรอยกัน คือ ไม่ยอมทำตามและยังมีการต้านเอาไว้

Webster Dictionary ได้อธิบายความหมายคำว่า ความขัดแย้ง (conflict) ไว้ว่า มาจากภาษาละติน คือ “confligere” ซึ่ง แปลว่า การต่อสู้ (fight) การทำสงคราม (warfare) ความไม่ลงรอยต่อกันหรือเข้ากันไม่ได้ (incompatible) ตรงกันข้าม (opposition) การไม่ถูกกัน ความคิดหรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ต่างๆ ดังนี้

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละฝ่ายมีจุดมุ่งหมายที่ไม่สามารถไปด้วยกันได้และมีค่านิยมที่แตกต่างกัน โดยความแตกต่างนี้มักเกิดจากการรับรู้มากกว่าที่จะเป็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นจริงๆ (Filley C. Allan, 1975: 4)

ความขัดแย้ง หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายหรือวิธีการหรือทั้งสองอย่าง โดยเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในทางลบหรืออาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับความต้องการซึ่งอาจจะเป็นความต้องการจริงๆ หรือสัณยภาพที่จะเกิดความต้องการก็ตาม (Raven H. Bertram and Rubin Z. Jeffrey, 1976: 433)

ความขัดแย้ง เป็นสภาพที่เกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลสองฝ่ายหรือมากกว่าซึ่งต้องทำงานพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือไม่สอดคล้องกัน (Neuman W. P. Roy and Bruehl E. Margaret, 1982: 3)

ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันหรือการแข่งขันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง รสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ (วันชัย วัฒนศัพท์และคณะ, ผู้แปล, 2545: 2)

ความขัดแย้งของบุคคลเกิดจากการที่บุคคลต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะเต็มใจเลือกหรือจำเป็นต้องเลือก เป็นสภาพการณ์ที่การกระทำของฝ่ายหนึ่งไปขัดขวางหรือสกัดกั้นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งในการที่จะบรรลุเป้าหมาย หรือการที่บุคคลที่มีความแตกต่างกันในค่านิยม ความสนใจ แนวคิด วิธีการ เป้าหมาย ต้องมาติดต่อทำงานกันอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันหรือไปด้วยกันไม่ได้ (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534: 11)

จากนิยามต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่บุคคลมีเป้าหมายแตกต่างกันและต่อสู้กันหรือแข่งขันกันในการที่จะบรรลุเป้าหมาย

ระดับของความขัดแย้ง สามารถแบ่งออกได้ 3 ระดับ (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, ผู้แปล, 2545: 5-6) คือ

1. ความขัดแย้งแฝงเร้น (latent conflicts) เป็นความขัดแย้งที่มีอยู่แต่ยังไม่เกิดขึ้นเต็มที่และยังไม่เป็นการแบ่งแยกอย่างชัดเจน คู่กรณีอาจจะยังไม่ได้ตระหนักว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น
2. ความขัดแย้งเริ่มปรากฏ (emerging conflicts) เป็นความขัดแย้งที่เกือบจะปรากฏตัวออกมา เริ่มเห็นว่าใครเป็นคู่กรณี มีการระบุข้อพิพาทให้รู้กัน แต่กระบวนการที่จะนำไปสู่ความร่วมมือแก้ปัญหาหรือการเจรจาต่อรองยังไม่เกิดขึ้น
3. ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน (manifest conflicts) เป็นกรณีที่ความขัดแย้งของ

คู่พิพาทเกิดขึ้นและมีการโต้ตอบกันแล้วอย่างชัดเจนและอาจจะมีการบวนการที่จะเข้าไปจัดการกับกรณีพิพาทนั้นแล้ว คู่กรณีอาจจะเข้าไปสู่กระบวนการเจรจาและหาทางออกหรืออาจถึงทางตันแล้ว

สาเหตุของความขัดแย้ง สามารถแบ่งออกเป็น 5 ปัจจัยด้วยกัน (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, ผู้แปล, 2545: 7-20) คือ

1. ปัญหาความสัมพันธ์ หมายถึง สิ่งที่เราเห็นหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ในสภาพของความขัดแย้งนั้นอาจจะทำให้ลักษณะของกลุ่มเปลี่ยนไป จากสาเหตุของประวัติของสัมพันธ์ภาพ อารมณ์ที่รุนแรง การรับรู้ที่ผิดพลาดและลักษณะตายตัว การสื่อสารที่ไม่ดีหรือการสื่อสารที่บกพร่อง พฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ซ้ำแล้วซ้ำอีกทำให้เกิดปัญหาในความสัมพันธ์จนนำไปสู่ความขัดแย้ง

2. ค่านิยมที่แตกต่างกัน เป็นระบบของความเชื่อที่นำเราไปสู่การตัดสินใจว่าจะอะไรดีหรือเลว อะไรถูกหรือผิด ซึ่งความแตกต่างในค่านิยมไม่จำเป็นที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งเสมอไป

3. ปัญหาด้านข้อมูล ความขัดแย้งอาจจะเกิดขึ้นเมื่อมีข้อมูลมากหรือน้อยเกินไปเกี่ยวกับเรื่องที่เราจะต้องตัดสินใจ มีการแปลผลของข้อมูลผิดพลาดและข้อสรุปที่ไม่ถูกต้อง มีความเห็นที่แตกต่างกันไปบนข้อมูลและวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่แตกต่างกันก็นำไปสู่ความขัดแย้งได้

4. ปัญหาด้านโครงสร้าง โครงสร้างเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้แล้วปัญหาด้านโครงสร้างบางอย่างจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากร กฎระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา กระบวนการ และระบบราชการที่ใช้อยู่ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น

5. ความต้องการหรือผลประโยชน์ การแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์หรือความต้องการต่างๆ ที่มีอยู่ไม่จำกัดกับปริมาณของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดก็นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้

ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งกับอาชญากรรม

ความขัดแย้งมีหลายระดับและบางระดับเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับอาชญากรรม คือเมื่อขัดแย้งกันแล้วก็จะเป็นอาชญากรรมโดยอธิบายได้ดังนี้

1. **ความขัดแย้งในระดับตัวตน** เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตของบุคคลในการที่จะเลือกประกอบพฤติกรรมบางอย่างซึ่งขัดกับบรรทัดฐานของชุมชนหรือกฎหมายหากบุคคลนั้นไม่คำนึงถึงศีลธรรมก็จะนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมหรือพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายได้

2. **ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล** คือความขัดแย้งในเรื่องความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลซึ่งขัดต่อบรรทัดฐานของชุมชนหรือเป็นพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมายส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของชุมชนที่ต้องการลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าว ซึ่งนอกจาก

ส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยในสังคมแล้วยังส่งผลให้เกิดความเสียหายโดยตรงต่อคู่กรณีที่มีความขัดแย้งด้วย เช่น การล่วงละเมิดสิทธิของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ว่าสิทธิในด้านร่างกายเช่น การทะเลาะวิวาท การทำร้ายร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ หรือสิทธิในด้านทรัพย์สินในแง่ของการลักทรัพย์ หรือทำลายทรัพย์สิน เป็นต้น

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้จำกัดขอบเขตของความขัดแย้งในลักษณะที่มีการละเมิดสิทธิของคู่กรณีในด้านร่างกายและทรัพย์สิน 5 ประเด็นหลัก คือ

- ความผิดเกี่ยวกับร่างกาย เช่น การทำร้ายร่างกาย ทะเลาะวิวาท ฆาตกรรม ฯลฯ
- ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น การลักทรัพย์ การทำลายทรัพย์สิน ฯลฯ
- ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น อนาจาร ข่มขืน ฯลฯ
- ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา
- ข้อพิพาทเรื่องที่ดิน หรือมรดก

3. ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน ในลักษณะนี้อาจจะเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนในเรื่องของผลประโยชน์หรือค่านิยมต่างๆ ซึ่งหากไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกวิธีก็จะทำให้ความขัดแย้งดังกล่าวรุนแรงจนกลายเป็นปัญหาอาชญากรรมต่อไปได้

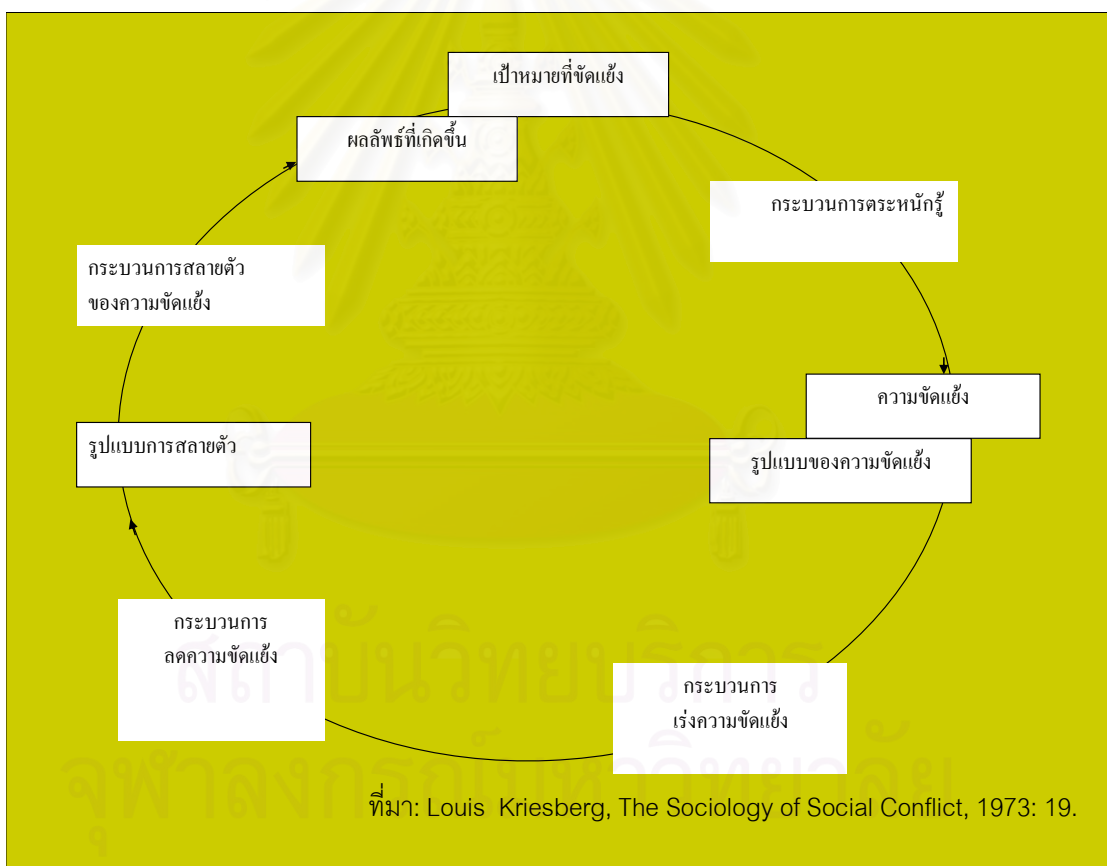
4. ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน โดยรัฐเป็นผู้ปกครองในขณะที่ชุมชนเป็นผู้ถูกปกครองซึ่งรัฐมีหน้าที่ในการดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ และรัฐมีอำนาจในการออกกฎหมายต่างๆ เพื่อให้คนในสังคมได้ปฏิบัติตาม การมองอาชญากรรมในแง่นี้ก็คือการที่รัฐออกกฎหมายหรือดำเนินนโยบายต่างๆ ที่ขัดแย้งกับความต้องการของคนในชุมชน โดยรัฐอ้างถึงการปกป้องผลประโยชน์แห่งรัฐ เช่น การออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนมาบังคับใช้ ซึ่งในอดีตนั้นคนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยไม่มีความคิด แต่เมื่อมีการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนแล้วคนที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ซึ่งหากคนในชุมชนไม่ปฏิบัติตามก็จะมีผลตามกฎหมาย หรือการที่รัฐดำเนินโครงการที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน เช่น การก่อสร้างโครงการท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่มีการต่อต้านจากคนในชุมชน โดยชุมชนมองว่าการก่อสร้างโครงการดังกล่าวส่งผลเสียต่อวิถีชีวิตของชุมชน ในขณะที่รัฐอ้างว่าการดำเนินโครงการนี้จะทำให้ประเทศชาติได้รับผลประโยชน์และมองกลุ่มที่ต่อต้านว่าเป็นฝ่ายที่ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม มองการเคลื่อนไหวต่อต้านของชุมชนว่าเป็นการทำทายนานาจรัฐ เป็นต้น

5. ระดับของกฎหมาย ซึ่งอาชญากรรมในที่นี้ หมายถึง พฤติกรรมที่กฎหมายกำหนดว่าเป็นความผิดซึ่งส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของรัฐและผู้ใดกระทำต้องได้รับการลงโทษ เพราะฉะนั้นพฤติกรรมใดที่ขัดแย้งกับกฎหมายก็จะกลายเป็นพฤติกรรมอาชญากรรม

วงจรของความขัดแย้ง

การอธิบายวงจรหรือวัฏจักรของความขัดแย้งนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้คือ เมื่อบุคคลมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ขัดแย้งกันก็จะเกิดกระบวนการตระหนักรู้แล้วนำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งรูปแบบของความขัดแย้งก็จะแตกต่างกันออกไป จากนั้นก็จะเกิดกระบวนการเร่งความขัดแย้งให้ขยายตัวหรือกระบวนการลดความขัดแย้งให้ลดลง โดยขึ้นอยู่กับรูปแบบการสลายตัวของความขัดแย้งในที่นี้ก็คือการจัดการกับความขัดแย้งและเกิดผลลัพธ์ที่ตามมาคือความขัดแย้งนั้นยุติลงหรือเพิ่มดีกรีของความขัดแย้งขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งหากความขัดแย้งไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกวิธีก็จะเข้าสู่วงจรของความขัดแย้งอีกครั้งหนึ่ง (Kriesberg Louis, 1973: 19) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 วงจรของความขัดแย้ง

จากแนวคิดความขัดแย้งที่น่าเสนอข้างต้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับความขัดแย้งในเรื่องความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลซึ่งขัดต่อบรรทัดฐานของชุมชนหรือพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมายและส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของชุมชนซึ่งต้องมีการลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมดังกล่าว เช่น การล่วงละเมิดสิทธิของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทั้งที่เป็นสิทธิ

ทางด้านร่างกาย หรือสิทธิทางด้านทรัพย์สิน โดยจะพิจารณาว่าเมื่อมีความขัดแย้งดังกล่าวเกิดขึ้น แล้วชุมชนจะนำรูปแบบหรือกระบวนการวิธีใดมาจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าว

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนาจะให้เกิดขึ้น แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วจำเป็นที่จะต้องได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมเพื่อให้เกิดผลดีตามมา ซึ่งผลของความขัดแย้งนั้นสามารถที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคม หรือก่อให้เกิดความหวังเมิน ความรุนแรง และผลเสียต่างๆ ขึ้นในสังคมก็ได้ โดยผลเสียดังกล่าวอาจไม่ได้เกิดจากความขัดแย้งโดยตรง แต่เป็นเพราะการจัดการกับความขัดแย้งอย่างไม่เหมาะสมเป็นเหตุให้เกิดผลเสียขึ้น เมื่อใดก็ตามที่เกิดความขัดแย้งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับกลุ่ม การดำเนินการจัดการกับความขัดแย้งนั้นจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกัน พร้อมทั้งจะต้องคำนึงถึงความสามารถในการปรับปรุงกระบวนการจัดการให้เข้ากับสถานการณ์ ตัวบุคคล สาเหตุ และพฤติกรรมความขัดแย้งนั้นด้วย

สำหรับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมานั้นมีวิธีการหรือรูปแบบในการแก้ไขที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับผู้ที่เกี่ยวข้องว่าจะเลือกใช้วิธีการใด แต่ละวิธีการมีทั้งรูปแบบที่เป็นไปอย่างสันติวิธี และรูปแบบที่มีความรุนแรง ทั้งนี้วิธีการที่ต่างกันก็นำไปสู่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่างกันด้วย ซึ่งความต่อเนื่องของการจัดการความขัดแย้งและวิธีการในการแก้ไขความขัดแย้งนั้นสามารถแสดงได้ตารางที่ 1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ความต่อเนื่องของการจัดการความขัดแย้งและวิธีการในการแก้ไขความขัดแย้ง

การตัดสินใจส่วนบุคคลโดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง				การตัดสินใจส่วนบุคคลที่มีบุคคลที่สาม		การตัดสินใจโดยบุคคลที่สามโดยเจ้าหน้าที่ทางการ		การใช้อำนาจบังคับนอกกฎหมาย	
หลีกเลี่ยง	การเจรจา	การ	การ	การ	อนุญาต	กระบวนการ	กระบวนการ	วิธีการ	การใช้ความ
ความ	แก้ปัญหา	เจรจา	เจรจา	ตัดสินใจ	โต	ทางศาล ³	ออก	ไม่ใช่	รุนแรง ⁶
ขัดแย้ง	อย่างไม่	ต่อรอง	ไกล่	ปัญหาข้อ	ตุลาการ		กฎหมาย ⁴	ความ	
	เป็น		เกลี่ย	พิพาท				รุนแรง	
	ทางการ ¹		โดยมี	ของ				หรือ	
			ผู้ไกล่	ผู้บริหาร ²				อหิงสา ⁵	
			เกลี่ย						
			เป็นคน						
			กลาง						

การเพิ่มการใช้อำนาจบีบบังคับ และความเป็นไปผู้ผลลัพธ์ที่เป็นการ แพ้ – ชนะ

ที่มา: วันชัย วัฒนศัพท์, สุวิทย์ เลหาศิริ, และวงศา คงดี, ผู้แปล, 2542: 5 .

จากตารางจะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการแก้ไขความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ กับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ยิ่งวิธีการที่เป็นทางการและไม่เป็นส่วนตัวมากเท่าไร ผลลัพธ์ของการจัดการก็จะยิ่งออกมาในรูปแบบของการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องแพ้ ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายชนะมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งการเลือกใช้วิธีการแบบต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกันส่วนมากมักจะได้รับการแก้ไขอย่างไม่เป็นทางการ โดยบุคคลจะพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเนื่องจากบุคคลไม่ชอบความไม่สบายใจที่มาพร้อมกับความขัดแย้ง และอาจจะมองว่าประเด็นปัญหานั้นยังไม่ค่อยสำคัญ การไม่มีอำนาจในการที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ หรืออาจจะยังไม่พร้อมที่จะเจรจาไกล่เกลี่ย

¹ ผู้แปลใช้คำว่า การเจรจาอย่างไม่เป็นทางการ

² ผู้แปลใช้คำว่า การตัดสินใจเชิงบริหาร

³ ผู้แปลใช้คำว่า การตัดสินใจโดยผู้พิพากษา

⁴ ผู้แปลใช้คำว่า การตัดสินใจโดยปรับเปลี่ยนกฎหมาย

⁵ ผู้แปลใช้คำว่า การเผชิญหน้าโดยไม่ใช้กำลัง

⁶ ผู้แปลใช้คำว่า การใช้กำลัง

2. การเจรจาแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นทางการ วิธีการนี้มักจะเป็นวิธีที่ทำให้ความขัดแย้งส่วนใหญ่จบลงได้ในชีวิตประจำวัน อาจจะเป็นเพราะข้อขัดแย้งสามารถแก้ไขได้อย่างเรียบง่ายจนเป็นที่พอใจของผู้ที่เกี่ยวข้องเพราะประเด็นปัญหาถูกยกเลิกและหมดความสนใจ หรือไม่อาจลุกลามต่อไปได้

3. การเจรจาต่อรอง การเจรจาต่อรองเป็นการสร้างความสัมพันธ์ของการต่อรองระหว่างกลุ่มที่รู้ดีว่าจะเกิดความขัดแย้ง หรือเกิดความขัดแย้งแล้ว แต่ละกลุ่มจะร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้นชั่วคราว เพื่ออธิบาย หรือบอกเล่าความต้องการและผลได้เสียของเขา ทั้งนี้เพื่อข้อแลกเปลี่ยนบางอย่างระหว่างกัน หรือเพื่อแก้ปัญหาในประเด็นที่ไม่ซับซ้อนนัก

4. การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลาง คนกลางซึ่งเป็นบุคคลที่สามนี้ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินปัญหาโดยตรง แต่คนกลางนี้จะช่วยคู่กรณีที่เกิดความขัดแย้งกัน เพื่อให้บรรลุข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับ โดยความเห็นพ้องต้องกัน ในประเด็นข้อพิพาท โดยจะเปิดทางให้อำนาจแห่งการตัดสินใจอยู่ที่คู่กรณีที่มีความขัดแย้งกัน การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างสมัครใจ โดยที่คู่กรณีต้องเต็มใจที่จะยอมรับความช่วยเหลือจากผู้อื่นที่จะมาช่วยจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้ง การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางมักจะเกิดขึ้นเมื่อคู่กรณีมีความเห็นว่าพวกเขาไม่อาจจะร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยลำพัง และหนทางแก้ไขปัญหามีเพียงการใช้บุคคลที่สามเข้ามาช่วยเหลือเท่านั้น

5. วิธีการตัดสินปัญหาข้อพิพาทของผู้บริหาร กรณีนี้บุคคลที่สามอาจไม่จำเป็นต้องเป็นกลางนัก อาจจะเป็นผู้ตัดสินใจในกรณีพิพาทนั้นก็ได้ กระบวนการนี้อาจจะเป็นเรื่องส่วนตัว ถ้าความขัดแย้งนั้นเกิดในองค์กรเอกชน หรือในกลุ่มผู้ร่วมงานกันเอง หรืออาจจะเป็นความขัดแย้งอย่างเป็นทางการ ถ้าเหตุขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นในหน่วยงานราชการ ผู้ตัดสินใจอาจเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือประธานบริษัท

6. อนุญาโตตุลาการ¹ เป็นกระบวนการที่คู่ขัดแย้งสมัครใจที่จะขอร้องให้บุคคลที่สามที่เป็นกลาง ไม่มีส่วนได้เสียกับกรณีพิพาทเป็นผู้ช่วยตัดสินใจในปัญหาความขัดแย้ง ผลการตัดสินใจอาจจะเป็นเพียงคำแนะนำหรือสิ่งผูกมัดที่จะต้องปฏิบัติตาม อนุญาโตตุลาการอาจดำเนินการโดยคนคนเดียวหรือคณะบุคคลก็ได้ ประเด็นสำคัญคือเขาเหล่านั้นจะต้องไม่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้เสียกับความขัดแย้งนั้น ๆ ในกระบวนการอนุญาโตตุลาการโดยทั่วไปคู่กรณีสามารถ

¹ สภทราชบัณฑิตยสถาน สาขานิติศาสตร์ระบุว่า อนุญาโตตุลาการเป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่คู่กรณีต้องตกลงตั้งบุคคลที่สามที่เป็นกลางคนเดียวหรือหลายคนเป็นผู้ตัดสินปัญหาข้อพิพาทให้ไม่ใช่วิธีการพิจารณาตัดสินคดีในศาล โดยทั่วไปการอนุญาโตตุลาการเป็นที่เข้าใจว่าเป็นวิธีการระงับข้อพิพาททางแพ่ง แต่สำหรับการศึกษาวិชาครั้งนี้ให้หมายถึงการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปด้วย

เลือกผู้ที่จะมาทำหน้าที่ตัดสินได้ ซึ่งทำให้ทั้งคู่อภิสิทธิ์สบายใจมากกว่าการใช้คนกลางซึ่งถูกกำหนดโดยผู้มีอำนาจหรือโดยองค์กรของรัฐ

7. กระบวนการทางศาล เป็นกระบวนการที่สามารถใช้อำนาจ ในการตัดสินได้ โดยผู้พิพากษาจะอาศัยข้อตกลงของคู่พิพาทที่ทำไว้ระหว่างกันหรืออาศัยแนวทางปฏิบัติของสังคม กฎระเบียบ กฎหมาย หรือสัญญาต่างๆ ไม่ใช่วิธีการหาทางออกระหว่างคู่อภิสิทธิ์ด้วยตนเองหรือการตกลงยอมรับระหว่างคู่อภิสิทธิ์ด้วยตนเอง แต่เป็นการตัดสินใจฝ่ายเดียวของบุคคลที่สามโดยมักจะระบุดลงไปเลยในคำสั่งว่าคู่อภิสิทธิ์คนใดถูก ผลการตัดสินจะเป็นการแพ้ – ชนะ

8. กระบวนการออกกฎหมาย เป็นวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยรัฐวิธีการหนึ่งที่อาศัยวิธีการทางกฎหมาย ซึ่งมักจะใช้กับข้อพิพาทใหญ่ ๆ ที่มีผลกระทบต่อคนส่วนมาก แต่ก็อาจเกิดผลต่อคนบางกลุ่ม การตัดสินใจก็เป็นกระบวนการที่มีผลออกมาเป็น แพ้ – ชนะ โดยการลงคะแนนออกเสียง คนทั่วไปมีอิทธิพลต่อผลการตัดสินใจเฉพาะการที่เขาหรือผู้ที่เห็นด้วยกับเขาสามารถสร้างกระแส หรือผลักดันให้ผู้ที่จะออกกฎหมายเห็นสอดคล้องกับเขา และให้คะแนนตามความเห็นนั้นๆ

9. วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง หรืออหิงสา จะอาศัยคนหรือกลุ่มคนที่ร่วมกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือละเว้นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อให้คู่อภิสิทธิ์ปฏิบัติตามที่กลุ่มต้องการ การกระทำนี้ไม่รวมถึงการออกแรงบีบบังคับ หรือใช้กำลังรุนแรงและมักจะเป็นรูปแบบที่จะไม่ทำให้เกิดผลเสียทางจิตใจ หรือเกิดน้อยที่สุด กระบวนการไม่ใช้ความรุนแรงนี้ได้ผลดีที่สุดเมื่อคู่อภิสิทธิ์ต้องอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันในการดำรงชีพให้เป็นปกติสุข

10. การใช้ความรุนแรง วิธีการนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ถ้าคู่อภิสิทธิ์หรือทรัพย์สินของคู่อภิสิทธิ์มีคุณค่าสูงและคุณค่าของการดำรงอยู่ในสถานภาพของเขานั้นสูงพอ จะทำให้เกิดการยินยอมให้เกิดสิทธิพิเศษ สิ่งที่จะทำให้การใช้ความรุนแรงได้ผลคือ คู่อภิสิทธิ์จะต้องสร้างอำนาจต่อรองที่เพียงพอที่จะทำลายคู่ต่อสู้ และสามารถที่จะลงให้อีกฝ่ายเห็นว่าตนมีพลังพอและพร้อมที่จะใช้มันเพื่อให้อีกฝ่ายยอมปฏิบัติตามข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น

จากรูปแบบความต่อเนื่องของการจัดการความขัดแย้งและวิธีการแก้ไขความขัดแย้งนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งให้ความสำคัญกับรูปแบบการเจรจาแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นทางการและวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงหรืออหิงสาซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนมุสลิมที่เน้นความสันติและเป็นชุมชนที่สมาชิกมีความผูกพันทางสังคมสูง นอกจากนี้รูปแบบการเจรจาแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นทางการและวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงนั้นมีความสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และแนวคิดยุติธรรมชุมชนซึ่งเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการและเน้นการบูรณาการความรู้สึกของคู่อภิสิทธิ์ให้สามารถกลับคืนสู่สังคมอย่างปกติอีกครั้งหนึ่ง อีกทั้ง

เป็นวิธีการที่ไม่เน้นการใช้ความรุนแรงและส่งเสริมการเข้ามามีบทบาทของชุมชนในการตัดสินใจ
แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

5.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

นิยามความหมายของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง ปรัชญา แนวคิด และกระบวนการวิธีปฏิบัติต่อความขัดแย้ง พฤติกรรมไม่พึงประสงค์และอาชญากรรม โดยคำนึงถึงเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนที่ได้รับผลกระทบเป็นหลัก ซึ่งกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์จะสร้างความตระหนักรู้ต่อความขัดแย้งหรือความเสียหาย เยียวยาความเสียหายและความสัมพันธ์ของกลุ่มกรณีและสร้างแผนความรับผิดชอบหรือข้อตกลงในการนำไปสู่ความสมานฉันท์ในสังคม (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 47)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นการอำนวยความสะดวกความยุติธรรมที่มีเป้าหมายสุดท้ายให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพดีดังเดิม อันเป็นกระบวนการที่สร้างความสมานฉันท์ทำให้เกิดการฟื้นฟูสัมพันธ์ภาพระหว่างเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด โดยมีหลักการว่า ควรเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ ให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาพบปะกันในบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดความปรองดอง ส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิด ได้ชดใช้ และส่งเสริมให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2545) โดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นั้นเป็นการอำนวยความสะดวกความยุติธรรมทางเลือก ไม่ใช่เป็นการทดแทนกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือการสร้าง ความสำนึกผิด เยียวยาและฟื้นฟูความเสียหาย ผดุงความยุติธรรมแก่ชุมชน แนวคิดเชิงทฤษฎีก็คือ เน้นการจัดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำผิดทางอาญา ซึ่งได้แก่ ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และผู้กระทำผิดได้ร่วมมือกันโดยตรงในการจัดการและแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งรวมทั้งการฟื้นฟูหรือเยียวยาความสูญเสียหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เหยื่ออาชญากรรมด้วย โดยกระบวนการที่สนความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ ฟื้นฟูเหยื่ออาชญากรรมและชุมชนมากกว่าการลงโทษ เหยื่ออาชญากรรมมีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ผู้กระทำผิดรับผิดชอบและเยียวยาให้แก่ผู้ที่ได้รับผลร้าย โดยเน้นหนักและให้ความสำคัญแก่การที่ผู้กระทำผิดยอมรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำ

รวมทั้งการแก้ไขมากกว่าการลงโทษที่รุนแรง ขณะเดียวกันก็คำนึงถึงความรับผิดชอบของชุมชนในการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อพฤติกรรมของผู้กระทำผิด

หลักการและแนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จึงเป็นความยุติธรรมเพื่อสังคมโดยส่วนรวมที่มุ่งเน้นความเอื้ออาทร และสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นระหว่างเหยื่ออาชญากรรมและผู้กระทำผิด ตลอดจนชุมชนหรือสังคมโดยส่วนรวม

หลักเกณฑ์สำคัญ 5 ประการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (วันชัย รุจนวงศ์, 2548)

- 1) เน้นที่ความเสียหายและความต้องการของผู้เสียหายอันเป็นผลต่อเนื่องมาจากความเสียหายที่เกิดจากความเสียหายนั้น รวมทั้งความต้องการของชุมชนและความต้องการของผู้กระทำผิด
- 2) จัดการกำหนดภาระหน้าที่ในการแก้ไขซึ่งเป็นผลมาจากการทำให้เกิดความเสียหายนั้น (ได้แก่ภาระหน้าที่ของผู้กระทำผิด รวมทั้งภาระหน้าที่ของชุมชนและของสังคมในการแก้ไขเยียวยาความเสียหายด้วย)
- 3) ใช้กระบวนการเปิดให้เข้ามามีส่วนร่วม และเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมมือในกระบวนการนั้น
- 4) ให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสียในสถานการณ์นั้นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งรวมทั้งผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด สมาชิกของชุมชน และสังคม
- 5) พยายามหาทางทำสิ่งที่เสียหายไปให้กลับคืนคืนดั้งเดิม

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ใช้ในต่างประเทศมีหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและมีชื่อเรียกหลากหลาย แต่จะเป็นรูปแบบใดก็ตาม ความสำคัญก็คือการสร้างความปลอดภัยของทุกฝ่าย

รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แบ่งได้ 4 รูปแบบ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 121 – 125) ได้แก่

- 1) การไกล่เกลี่ย “เหยื่อ” – “ผู้กระทำผิด” (victim – offender mediation หรือ VOM) การไกล่เกลี่ยระหว่างผู้เสียหาย และผู้กระทำผิดมีความแตกต่างกันกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เนื่องจากการไกล่เกลี่ยแบบเดิมเป็นการตกลงกันเพื่อหาทางประนีประนอมยอมความของกลุ่มความ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมีบทบาทในการดำเนินการหาทางในการบรรเทาความรุนแรงของการลงโทษ และไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้เสียหาย หรือความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม แต่การไกล่เกลี่ยในความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการที่ให้เหยื่อ

อาชญากรรมและผู้กระทำผิดมาพบกันในสถานที่ที่ปลอดภัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบ (accountable) โดยการช่วยเหลือและชดใช้ความเสียหายจากอาชญากรรมต่อเหยื่ออาชญากรรม และการชดใช้หนี้ไม่จำเป็นต้องตีค่าเป็นเงินเสมอไป โดยมีผู้ไกล่เกลี่ยที่ได้รับการฝึกอบรมมาโดยเฉพาะ (trained mediator) เป็นผู้ช่วยให้กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นไปด้วยดี เพื่อเปิดโอกาสให้เหยื่ออาชญากรรมได้พูดหรือแสดงให้ผู้กระทำผิดได้รับรู้ว่าผลจากการกระทำผิดของเขาได้ก่อให้เกิดผลร้ายอะไรอย่างไรบ้าง ได้ถามผู้กระทำผิดตามความต้องการ ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดหรือวางแผนเพื่อให้ผู้กระทำผิดชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาโดยตรง ตระหนักรับรู้ในผลร้ายที่เกิดจากการกระทำของเขา และมีส่วนร่วมในการวางแผนชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้เสียหาย และผู้กระทำผิดได้รู้จักกันและเข้าใจกันมากขึ้น

2) การประชุมกลุ่มครอบครัว (family group conferencing หรือ FGC)

ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มครอบครัวประกอบด้วย สมาชิกในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำผิด ได้แก่ เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด เพื่อน และผู้ช่วยเหลือหลัก (key supporters) ของทั้งสองฝ่ายเพื่อตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีคนกลางทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือการดำเนินการ (facilitator) ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนต้องเข้าร่วมประชุมด้วยความสมัครใจ เงื่อนไขของการประชุมกลุ่มครอบครัว ผู้กระทำผิดต้องรับผิดชอบและต้องการแก้ไขการกระทำผิดของตนเอง การประชุมกลุ่มครอบครัวเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดเข้าใจถึงความเลวร้ายของการกระทำของตนและเข้าใจความรู้สึกของผู้เสียหายและอาจมีโอกาสนิยามความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย โปรแกรมที่จัดภายใต้แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะเน้นความรับผิดชอบโดยตรงของผู้กระทำผิด สิทธิของผู้เสียหาย และการให้ความช่วยเหลือ การให้สมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้องและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการไกล่เกลี่ยปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างเหยื่ออาชญากรรม หรือผู้เสียหายและผู้กระทำผิด

3) การพิจารณาแบบล้อมวง (sentencing circles) หรือการพิพากษาโต๊ะกลมเป็น

การพัฒนาจากการลงโทษตามจารีตประเพณีและการแสดงความปรองดองของชาวพื้นเมืองในอเมริกา และชาวอเมริกันอินเดียนในสหรัฐอเมริกา การพิพากษาโต๊ะกลมเรียกอีกอย่างว่า (peacemaking circle) วงจรการสร้างสันติภาพ โดยเริ่มโครงการนำร่องที่ Minnesota การพิพากษาโต๊ะกลมใช้สำหรับผู้กระทำผิดทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การพิพากษาโต๊ะกลมเป็นกลยุทธ์บูรณาการองค์รวมที่ไม่เพียงแต่คำนึงถึงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดเท่านั้น หากยังคำนึงถึงความต้องการของเหยื่ออาชญากรรม ครอบครัว และชุมชนอีกด้วย ภายใต้โต๊ะกลม เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิด ครอบครัวและเพื่อนของทั้งสองฝ่าย บุคลากรในกระบวนการยุติธรรม และหน่วยงานบริการสังคม และผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนซึ่งมีส่วนได้เสีย ต้องพูดออกมาอย่างจริงใจเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันใน

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยร่วมกันพิจารณาอย่างรอบคอบในการวางแผนการพิพากษาที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

4) คณะกรรมการบูรณาการชุมชน (community reparative board)

คณะกรรมการบูรณาการชุมชนเป็นกลุ่มคนเล็กๆ มีการเตรียมตัวในการทำหน้าที่โดยการเข้ารับการฝึกอบรมอย่างเข้ม มีการพบปะเผชิญหน้ากับผู้กระทำผิดที่ศาลมีคำสั่งให้เข้าสู่กระบวนการนี้ โดยคณะกรรมการจะมีมาตรการลงโทษเป็นที่ยอมรับร่วมกันกับผู้กระทำผิด มีการติดตามว่าผู้กระทำผิดทำตามเงื่อนไขที่ลงโทษไว้หรือไม่ และรายงานผลต่อศาล ซึ่งวิธีการประชุมของคณะกรรมการนั้น จะมีการอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้กระทำผิดเกี่ยวกับการกระทำผิดและผลร้ายที่ตามมา จากนั้นคณะกรรมการจะเป็นผู้กำหนดการลงโทษที่เหมาะสมโดยผู้กระทำผิดยินยอม ต่อมาผู้กระทำผิดต้องรายงานการปฏิบัติตามต่อคณะกรรมการที่กำหนดไว้ เมื่อครบกำหนดคณะกรรมการก็จะรายงานการปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ต่อศาล และหน้าที่ของคณะกรรมการก็สิ้นสุดลง

มีข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการนำ “ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” มาใช้ในกระบวนการยุติธรรมสำหรับเด็กกระทำผิด ว่าขึ้นอยู่กับความร่วมมือด้วยความสมัครใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้เสียหาย ชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2545) คือ

ประการแรก ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมมีความสมัครใจ ต้องการให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบในการกระทำ

ประการที่สอง สำนักและศักยภาพชุมชนต้องพิจารณาองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการคือ

1) สำนักของชุมชน ชุมชนคิดว่าเด็กเป็นสมบัติของชุมชน เป็นสมบัติของชาติ บ้านเมือง เมื่อเด็กมีปัญหา ชุมชนและสังคมต้องเข้าไปช่วยเหลือแก้ไขปัญหานั้น ด้วยจิตสำนึกเช่นนี้ ก็จะเอื้ออำนวยต่อการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้

2) ศักยภาพของชุมชน พิจารณาว่าชุมชนเข้มแข็งหรือไม่ พลเมืองมีความกระตือรือร้นสนใจที่จะแก้ปัญหาสังคม และช่วยงานสาธารณะหรือไม่

ความหมายของชุมชนในที่นี้ คือ ชุมชนที่มีความรู้สึกนึกคิดของความเป็นชุมชน มีกิจกรรมร่วมกัน มีการประชุมพบปะสังสรรค์กันด้วยกิจกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อสังคมซึ่งมีลักษณะของความเป็นชุมชนตามหน้าที่ (functional community)

ประการที่สาม บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต้องยอมรับศักยภาพของชุมชน และยินยอมลดทอนอำนาจให้ชุมชน เมื่อบทบาทของชุมชนเพิ่มขึ้น บทบาทของรัฐก็ต้องลดน้อยลง

อาจสรุปประเด็นสำคัญเปรียบเทียบให้เห็นทศนะที่แตกต่างกันระหว่างกระบวนการยุติธรรมทางอาญากระแสหลัก กับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (วันชัย รุจนวงศ์, 2548) ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบทศนะเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่แตกต่างกันสองแบบ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
1. อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ล่วงละเมิดกฎหมายและต่อรัฐ	1. อาชญากรรมเป็นการล่วงละเมิดต่อความสัมพันธ์ของประชาชน
2. การล่วงละเมิดนั้นก่อให้เกิดความผิด	2. การล่วงละเมิดก่อให้เกิดภาระหน้าที่
3. ความยุติธรรมต้องการให้รัฐเข้าไปกำหนดผู้ที่ต้องถูกดำเนิน (ผู้ที่ทำผิด) และทำให้ผู้นั้นได้รับความเจ็บปวด (เป็นการลงโทษ)	3. ความยุติธรรมต้องรวมเอาผู้เสียหายผู้ต้องหาและสมาชิกในชุมชนโดยมีความพยายามที่จะแก้ไขให้กลับคืนดี
4. ศูนย์กลางความสนใจอยู่ที่ผู้กระทำผิดจะได้รับการตอบแทนอย่างสาสมกับการกระทำผิด	4. ศูนย์กลางความสนใจอยู่ที่ความต้องการของผู้เสียหาย ความรับผิดชอบของผู้ต้องหาในการแก้ไขความเสียหาย

ที่มา: วันชัย รุจนวงศ์, 2548.

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่ต่างกัน

กระบวนการยุติธรรมทางอาญา	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
1. กฎหมายข้อไหนที่ถูกละเมิด	1. ใครได้รับความเสียหายบ้าง
2. ใครเป็นคนละเมิดกฎหมายนั้น	2. ความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องคืออะไร
3. ผู้ละเมิดกฎหมายควรได้รับโทษอย่างไร	3. เป็นภาระหน้าที่ของใครในการแก้ไขความเสียหาย

ที่มา: วันชัย รุจนวงศ์, 2548

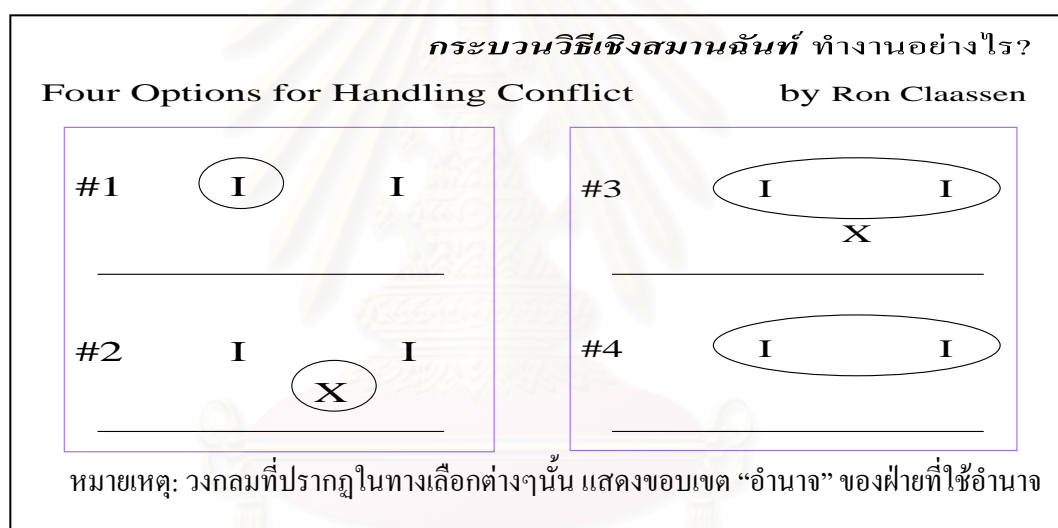
การนำกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์มาใช้ในการแก้ไขความขัดแย้ง

กระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ (restorative process) หมายถึง กระบวนการใดๆ ก็ตามที่เหยื่ออาชญากรรม ผู้กระทำผิดและ/หรือ ปังเจกบุคคล/สมาชิกชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมได้แสดงความกระตือรือร้น ที่จะรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรมโดย

อาจได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่สามที่มีความเป็นกลางโดยกระบวนการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์รวมถึงการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (mediation) การประชุมปรึกษาหารือ (conferencing) และการพิพากษาแบบล้อมวง (sentencing circles) (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 114)

สำหรับการทำงานของกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์นี้ Ron Claassen (อ้างใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 115 – 116) ได้เสนอ “ทางเลือก 4 วิธี ในการจัดการความขัดแย้ง” (Four Options for Handling Conflict) โดยรวมถึงกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดการความขัดแย้งไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงทางเลือก 4 วิธี ในการจัดการความขัดแย้งของ Ron Claassen

ที่มา: จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 115.

ทางเลือกที่ 1 เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียวเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” นั้น ตัวอย่างกรณีนี้ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งบางกรณีระหว่างตำรวจกับอาชญากร โดยตำรวจแสดงอำนาจเพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของอาชญากร

ทางเลือกที่ 2 เป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สาม หรือฝ่ายที่สาม (x) ที่วางตัวเป็นกลางเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” นั้นในการตัดสินใจขาดความถูกต้องของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตัวอย่างในกรณีนี้ ได้แก่ การตัดสินคดีของศาลยุติธรรม หรือ อนุญาโตตุลาการ

ทางเลือกที่ 3 ทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สาม หรือฝ่ายที่สาม (x) ประสานการจัดให้เกิดเวทีที่บุคคลทั้งสองฝ่ายซึ่งขัดแย้งกันได้มีโอกาสพบปะกันเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยทั้งสองเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” ในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน ตัวอย่างในกรณีนี้ ได้แก่ การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทางเลือกที่ 4 เป็นทางเลือกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยทั้งสองฝ่ายเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” ในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน และกัน โดยไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ตัวอย่างในกรณีนี้ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเล็กๆ น้อยๆ ระหว่างสามีภรรยา หรือเพื่อนฝูง

ทางเลือกแบบที่ 3 และ แบบที่ 4 เป็นทางเลือกสำคัญในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยเรียกทางเลือกที่ 3 นี้ว่า “กระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์” ซึ่งสามารถใช้แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งได้ในทุกที่และทุกขั้นตอนที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น ทั้งในโรงเรียน สถานที่ทำงาน ในขั้นตอนก่อนที่คดีความจะเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมระหว่างการดำเนินกระบวนการพิจารณา รวมทั้งขั้นตอนภายหลังการพิจารณาคดี

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ในการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบของการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่ายโดยบุคคลที่สามเป็นฝ่ายประสานให้เกิดการพบปะเจรจาแก้ปัญหาคด้วยตนเอง

5.2.2 แนวคิดยุติธรรมชุมชน

นิยามความหมายของยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมชุมชน เป็นแบบแผนของกลยุทธเชิงรุกที่เน้นป้องกันอาชญากรรมด้วยการทำงานร่วมกันของชุมชนในลักษณะของ “หุ้นส่วน” ที่เข้มแข็งระหว่างองค์กรภาครัฐที่มีความรับผิดชอบต่อความปลอดภัยของสาธารณะกับชุมชน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม ปลอดภัย และมีคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชนนั้นๆ (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2547)

ยุติธรรมชุมชน คือ การทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนใดๆ ระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ทั้งหลาย) กับชุมชน การทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนนั้นเป็นการทำงานโดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางเพื่อการป้องกันหรือควบคุม

อาชญากรรมโดยตรงและโดยอ้อมในระดับเพื่อนบ้านหรือในระดับชุมชน (สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์, 2547)

ยุติธรรมชุมชนมี 2 รูปแบบ คือ ยุติธรรมชุมชนในกระบวนการที่สร้างความยุติธรรมอาญา ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้เมื่อรัฐอนุญาตให้เข้ามามีส่วนร่วมและรัฐเป็นผู้กำหนดว่าจะให้ใครหรือชุมชนใดเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ และยุติธรรมชุมชนในกระบวนการที่สร้างความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือการที่ชุมชนเป็นตัวหลักในการจัดการกับปัญหาอาชญากรรม ส่วนรัฐเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้อำนวยความสะดวกยุติธรรมหรือเป็นเจ้าของอำนาจเป็นผู้ให้การสนับสนุนให้ชุมชนทำหน้าที่ได้ โดยชุมชนในงานยุติธรรมชุมชนรูปแบบนี้มีบทบาทหน้าที่ 3 ประการ คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน การระงับข้อพิพาทในวิถีทางความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ และ การป้องกันปัญหาอาชญากรรม (อังคณา บุญสิทธิ์, 2549)

ยุติธรรมชุมชน (community justice) เป็นแนวคิดที่มองอาชญากรรมว่าเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนเป็นหลัก (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 27)

แนวคิดยุติธรรมชุมชนกับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีลักษณะที่ทับซ้อนกันอยู่ แต่มีหลักการสำคัญที่ใช้ร่วมกัน คือ ยุติธรรมชุมชนเน้นว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่บ่อนเซาะคุณภาพชีวิตของผู้คนในชุมชนโดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรขยายพันธกิจออกไปให้รวมถึงการป้องกันอาชญากรรม การประนีประนอมข้อพิพาทและแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเพื่อนบ้านด้วยโดยส่งเสริมและสนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมด้วย

หลักการพื้นฐานของแนวคิดยุติธรรมชุมชน (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2548: 28–30) มีดังนี้

1. อาชญากรรมมิใช่เป็นเพียงเรื่องทั่วไปหรือเป็นคดีความที่ต้องดำเนินไปตามกระบวนการเท่านั้น แต่อาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อชีวิตผู้คนในชุมชน ควรเน้นการแสวงหาวิธีการป้องกันอาชญากรรมโดยนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

2. ความไม่เป็นระเบียบของสังคมเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นมานานถ้าไม่รีบจัดการแก้ปัญหาอย่างจริงจังแต่เนิ่นๆ ก็จะทำให้ปัญหาลุกลามต่อไปทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมทวีจำนวนและระดับมากขึ้นและความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านเสื่อมโทรมลงซึ่งจะส่งผลให้เกิดอุปสรรคต่อการควบคุมอาชญากรรมของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม

3. การแก้ปัญหาที่ก่อนเกิดปัญหาอาชญากรรมขึ้น อาจเป็นนัยของความร่วมมือในการทำงานร่วมกันแบบเป็นหุ้นส่วนใดๆ ระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ กับชุมชน โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางเพื่อการป้องกันหรือควบคุมแก้ไขอาชญากรรมในชุมชน

4. การให้ความสำคัญกับสถานที่ตั้งของชุมชน ให้ความสำคัญกับการแก้ไขฟื้นฟูในชุมชน โดยการบังคับโทษที่จะกระทำกันในชุมชนแทนที่จะกระทำกันในเรือนจำ หรืออาจดำเนินการเปิดหน่วยงานยุติธรรมชุมชนเพื่อนบ้านที่บ้านใดบ้านหนึ่งในชุมชนนั้น และใช้เป็นสถานที่ทำงานในลักษณะที่มีชั่วโมงการทำงานแบบยืดหยุ่นและให้บริการข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นแก่บรรดาเพื่อนบ้านใกล้เคียง

เพราะฉะนั้นชุมชนควรจะต้องมีศักยภาพสามารถมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพเงื่อนไขที่นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งต่อเพื่อนบ้านด้วยกัน ให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันอาชญากรรมหรือการแก้ไขเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและสถานการณ์ของการเกิดอาชญากรรม ในงานวิจัยชิ้นนี้นั้นผู้วิจัยมุ่งให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชนในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อป้องกันความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้น

5.3 แนวคิดระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคม

5.3.1 นิยามความหมายทุนทางสังคม

คำว่า “ทุนทางสังคม” (social capital) ในประเทศไทยเริ่มได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับว่ามีความจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศหลังจากที่ประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ.2540 มีการกล่าวถึงทุนทางสังคมเพื่อใช้ในการที่จะแก้ไข บรรเทาภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น หลายฝ่ายเริ่มหันกลับมาสนใจชุมชนในระดับรากหญ้ามากยิ่งขึ้น มีหลายฝ่ายพยายามให้คำจำกัดความของคำว่าทุนทางสังคมซึ่งมีความหมายและองค์ประกอบหรือขอบเขตที่ค่อนข้างหลากหลาย จึงนำคำจำกัดความที่มีการนำเสนอ ดังนี้

ทุนทางสังคมในบริบทของสังคมไทย หมายถึง ผลรวมของสิ่งดีงามต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ทั้งในส่วนที่ได้จากการสั่งสมและการต่อ ยอดรวมถึงการรวมตัวของคนที่มีความดีเพื่อสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สานสายใยแห่งความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม (สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต, 2548)

ทุนทางสังคม คือความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน และ/หรือองค์กรต่างๆ ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่ม และเครือข่าย ทั้งนี้ รวมถึงค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชนและประชาสังคม ทุนทางสังคมเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ที่มีต่อค่านิยมในการตอบแทน บุญคุณซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนแบบไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งการมีเครือข่ายการตอบแทนและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2543: 34 – 50)

ทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างทางสังคมที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมมือกัน ยิ่งมีมากเท่าไรก็อาจจะเป็นผลดีในแง่ที่ว่าเกิดการเรียนรู้ รับรู้ และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยึดโยงและยอมรับร่วมกัน (สินาด ศรีวรรณไชย, 2548)

นอกจากนี้สินาด ศรีวรรณไชยได้แบ่งประเภทของทุนทางสังคมแบบกว้างๆ ได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ทุนทางสังคมภายใน (cognitive social capital) มีลักษณะที่มองเห็นและประเมินได้ยาก เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในจิตใจของเรา ทุนทางสังคมประเภทนี้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความเชื่อ ทศนคติ เช่น ความไว้วางใจกัน (trust) คุณค่าร่วมกัน (share values) ความเกื้อกูลกัน (reciprocity)

2. ทุนทางสังคมภายนอก (structural social capital) มีลักษณะที่มองเห็นและประเมินได้ง่ายกว่า ทุนทางสังคมประเภทนี้เกี่ยวพันกับบทบาท พฤติกรรม การกระทำ หรือความสัมพันธ์ที่เราสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของเครือข่าย สายสัมพันธ์อุปถัมภ์ หรือจะเป็นเครือข่ายขององค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ องค์กรปกครองท้องถิ่น ชมรม เป็นต้น รวมถึงสถาบันในรูปของกฎกติกาต่าง ๆ ในสังคม เช่น กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย รัฐธรรมนูญ หลักธรรมคำสอนของศาสนา

อย่างไรก็ตามทุนทางสังคมทั้งสองแบบมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก อีกทั้งในหลายๆ ครั้งยังส่งเสริมซึ่งกันและกันด้วย

Fukuyama ให้ความหมายทุนทางสังคมว่าเป็นเสมือนธรรมชาติพื้นฐานที่มีอยู่ในแต่ละสังคมที่จะก่อให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ร่วมกันได้แก่ ข้อมูลข่าวสาร การไว้วางใจกัน และจารีตที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน โดยทุนทางสังคมต้องสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามเท่านั้น (วรวิภา โรมรัตนพันธ์, 2548: 29-36)

จะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในแต่ละสังคม เป็นระบบคิดของคนในสังคมที่จะส่งผลถึงวิถีปฏิบัติของสมาชิกในสังคมในการที่จะสร้างประโยชน์ร่วมกันในด้านต่างๆ ซึ่งหลักคำสอนทางศาสนาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปของความร่วมมือระหว่างบุคคลอันจะนำไปสู่ความไว้วางใจกันระหว่างบุคคลจนเกิดเป็นเครือข่ายและมีความเป็นประชาสังคม

สำนักงานกองทุนเพื่อสังคมได้กล่าวถึงลักษณะโดยรวมของทุนทางสังคมว่ามีองค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้ (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548: 58 - 59) คือ

1. ศาสนธรรม หรือหลักคำสอนในศาสนา เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน โดยหลักคำสอนทางศาสนานั้นสามารถนำมาสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคมได้

2. สำนึกในท้องถิ่น คือ การที่สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน ประารถนาที่จะเห็นชุมชนพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง โดยร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกันเป็นหลัก

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และการพัฒนาด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม

4. ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ในที่นี้หมายถึง ผู้นำในชุมชน ประชาชนท้องถิ่น ผู้ที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับนับถือซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ถือเป็นทุนทางสังคมในระดับบุคคล

5. ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทรัพยากรในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ โดยมีกระบวนการจัดการทรัพยากรเหล่านี้อย่างเหมาะสม

6. วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน เป็นสิ่งที่สร้างความภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง

7. ความเอื้ออาทร เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคมซึ่งช่วยในการขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง

สำหรับในชุมชนมุสลิมซึ่งมีวิถีชีวิตที่ยึดมั่นตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่าในเรื่องของหลักธรรมคำสอนของศาสนาถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนมุสลิมที่น่าสนใจ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งให้ความสำคัญกับ

การนำทฤษฎีทางสังคมที่มีในชุมชนในรูปของหลักคำสอนทางศาสนาซึ่งถือเป็นระบอบในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชนที่จะนำมาใช้ป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

5.3.2 แนวคิดเกี่ยวกับระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทฤษฎีทางสังคม

อิสลาม หมายถึง การยอมจำนนโดยสิ้นเชิงต่ออัลลอฮ์¹ (ซุบฮานาฮูวาตาลา)² ผู้ทรงสร้างมนุษย์และจักรวาล อิสลามถือว่าชีวิตของมนุษย์นั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นวัตถุและจิตวิญญาณ ซึ่งทั้งสององค์ประกอบดำรงอยู่ด้วยกันในชีวิตมนุษย์อย่างมีคุณภาพ อิสลามครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ในทุก ๆ ด้านทั้งเรื่องพฤติกรรมส่วนตัวหรือพฤติกรรมส่วนรวม หล่อหลอมชีวิตส่วนบุคคลและระเบียบแห่งสังคมให้อยู่ในรูปแบบที่สมบูรณ์อย่างเท่าเทียมกัน

อิสลามเริ่มต้นด้วยการให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กับพระเจ้าเป็นเจ้าก่อนแล้วจึงให้ชีวิตส่วนบุคคลและสังคมเป็นบทฝึกหัดในการพัฒนาและการสร้างความสัมพันธ์โดยมีอิหม่าน³ เป็นจุดเริ่มต้นของอิสลามซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ยอมรับความสัมพันธ์ด้วยสติปัญญาและด้วยความเต็มใจและมีแบบแผนแห่งชีวิตที่อิสลามได้กำหนดไว้ซึ่งรู้จักกันในนาม “ซารีอะฮ์”⁴ ซึ่งมีแหล่งที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและแบบอย่างคำสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลัทธิลัทธิอิสลาม) ⁵

อัลลอฮ์ได้ประทานเจตน์จำนงอิสระ (free will) ให้กับมนุษย์ในการเลือกเฟ้นและใช้ทรัพยากรต่างๆ ในโลกตามความต้องการของมนุษย์ซึ่งมนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกที่จะดำเนินชีวิตตามวิถีทางของอัลลอฮ์หรือไม่ มนุษย์ได้กระทำการใดก็ตามด้วยความสมัครใจมิใช่ด้วยการบังคับ และผู้ที่เห็นว่าความจริงที่คัมภีร์อัลกุรอานและท่านศาสดามุฮัมมัดกล่าวไว้เป็นความจริงก็เป็นหน้าที่ของเขาที่จะต้องก้าวออกมายอมรับเจตน์จำนงอิสระของพระเจ้าและด้วยการยอมจำนนนี้เรียกกันว่า “อิสลาม” ส่วนผู้ที่มอบเจตน์จำนงอิสระของตนเองให้แก่พระเจ้าและดำเนินชีวิตไปตามพระบัญชาของพระองค์ก็ได้ชื่อว่าเป็น “มุสลิม”

¹ อัลลอฮ์ คือ นามของพระเจ้า

² “ซุบฮานาฮูวาตาลา” แปลว่า มหาบริสุทธิ์ผู้ทรงสูงส่ง ยิ่ง เป็นคำกล่าวสรรเสริญพระเจ้า ซึ่งต่อไปเมื่อมีการกล่าวนามของอัลลอฮ์ ผู้วิจัยจะใช้ตัวย่อ (ซ.บ.) แทน

³ อิหม่าน คือความศรัทธาต่อพระเจ้า

⁴ ซารีอะฮ์ หมายถึง หลักจริยธรรมทางสังคมและศีลธรรมส่วนรวมที่พระเจ้าประทานมาให้

⁵ เป็นมารยาทของมุสลิมเมื่อมีการกล่าวนามของท่านศาสดามุฮัมมัดให้ผู้ที่ได้ยินกล่าวคำว่า “คือลัทธิลัทธิอิสลาม” หมายถึง ขอความสุขสันติ จงประสบแด่ท่าน ซึ่งต่อไปเมื่อมีการกล่าวนามของท่านศาสดามุฮัมมัดผู้วิจัยจะใช้ตัวย่อ (คือลฯ) แทน

สังคัมมุสลิมกับสัญญาประชาคมต่อชารีอะฮ์ของพระผู้เป็นเจ้า

การเกิดขึ้นของสังคัมมุสลิมก็เกิดจากการที่ผู้ที่ยอมจำนนต่อเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้ามาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของความพยายามและความตั้งใจที่เกิดจากสัญญาที่มนุษย์ทำไว้กับพระผู้เป็นเจ้า ยอมรับว่าอัลลอฮ์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ทางนำของพระองค์เป็นสิ่งสูงสุดและคำสั่งต่างๆ ของพระองค์เป็นกฎหมายที่สมบูรณ์เด็ดขาด โดยพวกเขาจะยอมรับการจำแนกแยกแยะความดีความชั่ว ความผิดความถูกและการอนุมัติหรือสิ่งห้ามของพระองค์โดยไม่มีข้อสงสัย สรุปก็คือ สังคัมมุสลิมเป็นสังคัมที่ยอมจำนนต่อสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าสั่งใช้และสั่งห้ามไว้เท่านั้น แหล่งที่มาของกฎหมายในสังคัมมุสลิมมาจากเจตนารมณ์ของพระผู้เป็นเจ้ามิใช่เจตนารมณ์ของมนุษย์ ดังนั้นสังคัมมุสลิมจึงมีกรรมบัญญัติแห่งชีวิตที่เรียกกันว่า ชารีอะฮ์ ซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและคำสอนของท่านศาสนทูต ซึ่งสังคัมมีหน้าที่ปฏิบัติตามชารีอะฮ์ดังกล่าว และการที่สังคัมมุสลิมยอมรับเอาระบบการดำเนินชีวิตที่ขัดต่อหลักชารีอะฮ์มาปฏิบัติใช้ก็เท่ากับว่าสังคัมนั้นได้ทำลายสัญญาที่ไว้กับพระผู้เป็นเจ้า

เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่สำคัญของชารีอะฮ์ คือการสร้างชีวิตมนุษย์บนพื้นฐานของ “มะอูฟาต”¹ (คุณธรรมความดี) และทำลายล้าง “มุงกะรอต”² (ความชั่วช้าเลวทราม) ซึ่งถือว่าเป็นบรรทัดฐานที่บุคคลและสังคัมจะต้องปฏิบัติตาม ชารีอะฮ์จะไม่สร้างอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของคุณธรรมความดีและความจริงในทุกๆ ด้านของการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่จะส่งเสริมให้พลังแห่งความดีปรากฏตัวออกมาและขจัดอุปสรรคต่างๆ ที่กีดขวางอยู่บนทางแห่งคุณธรรมความดีและพยายามทำลายความชั่วจากสังคัมโดยการห้ามความชั่วร้าย โดยป้องกันสาเหตุที่จะก่อให้เกิดความเลวทรามและปิดช่องทางที่ความชั่วร้ายจะเข้ามาสู่สังคัมได้

มะอูฟาตหรือคุณธรรมความดี ชารีอะฮ์ได้จำแนกออกเป็น 3 ประเภท (บรรจง บินกาซัน, ผู้แปล, 2542: 18-19) คือ

1. เรื่องที่จำเป็นต้องปฏิบัติ (ฟิรฎ์และวาญิบ) เป็นหน้าที่ของสังคัมมุสลิมต้องปฏิบัติซึ่งชารีอะฮ์ได้ระบุไว้ชัดเจนและแจกแจงถึงวิธีการต่างๆ ไว้ทั้งหมด เช่น การปฏิบัติศาสนกิจ การแต่งกาย เป็นต้น

¹ มะอูฟาต หมายถึง คุณงามความดีทั้งหมดที่ความสำนึกของมนุษย์ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี

² มุงกะรอต หมายถึง ความชั่วช้าเลวทรามทั้งหมดที่ธรรมชาติของมนุษย์ประณามว่าเป็นสิ่งเลวทราม

2. เรื่องที่แนะนำให้ปฏิบัติ (มัตลুব) คือสิ่งที่ซารีอะฮ์แนะนำให้สังคมมุสลิมควรปฏิบัติเพื่อส่งเสริมคุณงามความดีที่มีอยู่แล้วให้สูงขึ้น ไปอีก เช่น การกล่าวทักทายเมื่อเจอกัน การเยี่ยมเยียนซึ่งกันและกัน เป็นต้น

3. เรื่องที่เป็นที่อนุญาต (มูบาฮ) คือทุกสิ่งทุกอย่างที่ข้อกำหนดในเรื่องที่แนะนำให้ปฏิบัติมิได้ห้ามไว้อย่างเปิดเผยถือว่าเป็นเรื่องที่อนุญาตให้ทำได้ มีขอบเขตที่กว้างมากเป็นขอบเขตที่ได้รับเสรีภาพและขอบเขตที่เราสามารถออกกฎหมายตามที่เรต้องการเพื่อให้สังคมก้าวทันยุคสมัยและเหตุการณ์ โดยที่ทุกสิ่งทุกอย่างยังอยู่ในเจตนารมณ์ของซารีอะฮ์

มุงกะรอตหรือสิ่งที่ต้องห้ามในอิสลาม ซารีอะฮ์ได้จำแนกออกเป็น 2 ประเภท (บรรจง บินกาซัน, ผู้แปล, 2542: 19-21) คือ

1. ฮะรอม คือ สิ่งที่ต้องห้ามโดยเด็ดขาด ซึ่งถูกบัญญัติไว้แล้วอย่างแจ่มชัดในคัมภีร์อัลกุรอาน เช่น การผิดประเวณี การเสพสิ่งมีนเมา การลักขโมย เป็นต้น

2. มักรูฮ คือบรรดาสิ่งที่น่ารังเกียจ ซารีอะฮ์ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำไม่ว่าโดยเปิดเผยหรือโดยการปิดบังอำพราง

กล่าวอย่างกว้างจะเห็นได้ว่าซารีอะฮ์ได้กำหนดแนวทางในการจัดระเบียบกฎเกณฑ์การดำเนินชีวิตส่วนบุคคลและชีวิตส่วนรวมไว้ ซึ่งครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ในทุกๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องพิธีกรรมทางศาสนา ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล ศีลธรรม ความสัมพันธ์ในครอบครัว กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม การปกครอง สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง ระบบการศึกษา กฎหมายว่าด้วยการสงครามและสันติภาพหรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สรุปก็คือซารีอะฮ์ได้ครอบคลุมส่วนต่างๆ ทั้งหมดของชีวิตมนุษย์เอาไว้โดยไม่มีช่องว่างเหลือให้มนุษย์ทำตามอำเภอใจ ดังนั้นซารีอะฮ์จึงเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์และครอบคลุมระเบียบทุกสิ่งทุกอย่างทางสังคม เป็นระบบที่ทุกส่วนถูกออกแบบมาให้ประสานสัมพันธ์เป็นเรือนร่างเดียวกัน ซึ่งหากมีส่วนใดบกพร่องก็จะทำให้เกิดความเสียหายแก่ระบบอิสลามทั้งหมด ระบบซารีอะฮ์จะทำงานไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อระบบของชีวิตทั้งหมดได้รับการปฏิบัติให้เป็นไปตามครรลองของซารีอะฮ์อย่างเดียวกันเท่านั้น

สถานะภาพของกฎหมายซารีอะฮ์

เซนต์ โทมัส อากวีนาส (St. Thomas Aquinas) ได้แบ่งกฎหมายออกเป็น 4 ระดับ (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2531: 149- 158) คือ

1. eternal law กฎหมายนิรันดร คือแบบแผนของพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นเหตุผลและปัญญาอันศักดิ์สิทธิ์ที่กำกับความเคลื่อนไหวและการกระทำทั้งปวงในจักรวาล มีแต่พระเจ้าเท่านั้นที่รู้โดยบริบูรณ์ ไม่มีมนุษย์คนใดที่จะสามารถล่วงรู้ถึงกฎหมายนิรันดรตามที่เป็นอยู่จริงๆ ได้

2. natural law กฎธรรมชาติ คือ สิ่งใดก็ตามที่มีความโน้มเอียงตามธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่ สัญชาตญาณในการรักษาตัวรอด ความปรารถนาที่ผู้หญิงผู้ชายต้องการอยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา มีครอบครัวและอบรมเลี้ยงดูบุตร ความปรารถนาตามธรรมชาติทางสติปัญญาที่จะแสวงหาสัจธรรม

3. divine law กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ คือกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ได้รับรู้ด้วยการชี้ทางสวรรค์หรือบันดาลเปิดเผยให้รู้ (revelation) ของพระเจ้าผ่านศาสนทูต ได้แก่ บัญญัติในคัมภีร์กุรอาน บัญญัติในคัมภีร์ไบเบิล เป็นกฎเกณฑ์มาประกอบทำให้มนุษย์ประพฤติดีประพฤติชอบได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้นนอกจากเกณฑ์ที่มนุษย์รู้ได้จากกฎหมายธรรมชาติ เป็นกฎเกณฑ์ทางความเชื่อทางศาสนาหรือศีลธรรม เช่น กฎหมายซารีอะฮ์ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ชาวมุสลิมต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

4. human law กฎหมายมนุษย์ เป็นกฎเกณฑ์ที่บัญญัติขึ้นโดยผู้มีหน้าที่ในการดูแลรักษาประชาคมและได้ประกาศใช้แล้ว ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องมีผู้มีหน้าที่ดูแลกับผู้ถูกดูแล มีผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง เพราะฉะนั้นผู้ปกครองจึงเป็นผู้บัญญัติกฎหมายประเภทนี้ ทั้งนี้การปกครองนั้นจะต้องโยงอยู่กับความมุ่งหมายว่าเป็นไปเพื่อความดีร่วมกัน เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาญา หรือพระราชบัญญัติต่างๆ ซึ่งในการออกกฎหมายของรัฐบาลกลางอาจจะขัดกับกฎหมายของรัฐบาลท้องถิ่นได้ แต่จะไปขัดกับกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ หรือกฎหมายธรรมชาติไม่ได้

จากลักษณะการแบ่งระดับของกฎหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่ากฎหมายซารีอะฮ์จัดอยู่ในประเภทของ divine law กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ โดยซารีอะฮ์มีแหล่งที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานซึ่งเป็นพจนานถของพระเจ้าเป็นเจ้าที่ทรงประทานผ่านท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) และแบบอย่างคำสอนของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ซารีอะฮ์เป็นหลักจริยธรรมทางสังคมและศีลธรรมส่วนรวมเพื่อการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสันติของสังคมซึ่งมนุษย์ไม่สามารถตรากฎหมายที่ขัดกับหลักของกฎหมายซารีอะฮ์ได้ นอกจากนี้สถานภาพหรือศักดิ์ศรีของกฎหมายซารีอะฮ์นั้นถือว่าสูงกว่ากฎหมายที่รัฐหรือมนุษย์สร้างขึ้น เพราะการปฏิเสธหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายซารีอะฮ์ถือว่าเขาผู้นั้นได้ปฏิเสธหรือไม่ยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้า ขณะที่การปฏิเสธหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่รัฐตราขึ้นมานั้นไม่ได้หมายรวมถึงการปฏิเสธการมีอยู่ของรัฐแต่อย่างใด

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นผู้วิจัยให้ความสำคัญกับกฎหมายชาริอะฮ์ซึ่งเป็นกรอบที่คอยควบคุมสมาชิกในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาใช้ในการป้องกันและแก้ไขในเรื่องของความขัดแย้งได้ อันจะเป็นการนำความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในชุมชนต่อไป

5.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นัฐพงศ์ เทพจารี (2534) ศึกษาเรื่องความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต พบว่าความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคม โดยความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามดังกล่าวไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา แต่กลับมีผลส่งเสริมต่อการพัฒนาทั้งสิ้น ซึ่งหากสามารถหากลวิธีที่จะนำความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามไปมีส่วนช่วยในการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้วย่อมจะมีผลให้การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปสู่การพัฒนาระดับพื้นฐานได้อย่างดียิ่งอีกทางหนึ่ง

วิลาศ ชูช่วย (2542) ศึกษาเรื่องสังคมกรรมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล พบว่าโครงสร้างสังคมในชุมชนมุสลิมเป็นรูปแบบทางสังคมที่มีเงื่อนไขทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาอิสลามเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตทั้งระดับปัจเจกชนและระดับกลุ่มบุคคลตั้งแต่แรกเกิดจนตายจะมีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอน โดยกระบวนการสังคมกรรม โครงสร้างสังคมดังกล่าวมีระบบความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ปทัสถานและกิจกรรมทางสังคมที่อิงอาศัยศาสนา และจารีตประเพณีเป็นฐานรองรับ ดังนั้นกระบวนการหรือกลไกทางสังคม – วัฒนธรรมภายใต้ศาสนาอิสลามจึงเป็นปฐมฐานให้เกิดสังคมกรรม ซึ่งกลายเป็นฐานรองรับให้เกิดและพัฒนาสังคมกรรมทางการเมืองและด้านอื่น ๆ นอกจากนี้พบว่าคุณะฮ์ฮะดีษเป็นกลไกทางสังคม – วัฒนธรรมที่มีบทบาทอย่างมากในการเสริมสร้างบุคลิกภาพทางการเมืองหรือเอกลักษณ์ทางการเมือง

สุภัทรา กรอุไร (2543) ศึกษาเรื่องการประណอมข้อพิพาททางอาญาพบว่าการประណอมข้อพิพาททางอาญาในประเทศไทยแบ่งออกได้ 2 กลุ่มคือ

1. การประណอมข้อพิพาททางอาญาตามกฎหมายโดยองค์กรของรัฐ ซึ่งมีองค์กรของรัฐที่ทำหน้าที่ในการประណอมข้อพิพาท ได้แก่ ฝ่ายปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้ออกข้อบังคับว่าด้วยการปฏิบัติงานประណอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 ให้ปฏิบัติหน้าที่ใกล้เคียงประណอมข้อพิพาทระหว่างราษฎรในหมู่บ้านเกี่ยวกับข้อพิพาททางแพ่งและข้อพิพาททางอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ ดำรวจ เมื่อมีกรณีพิพาทในทางอาญา

เกี่ยวกับความผิดอันยอมความได้เข้าสู่กระบวนการสอบสวนโดยผู้เสียหายได้ร้องทุกข์ตามกฎหมายแล้ว พนักงานสอบสวนจะพยายามประนอมข้อพิพาทในระหว่างคู่กรณีให้ก่อน ซึ่งการประนอมข้อพิพาทดังกล่าวเป็นการพยายามที่จะไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีระงับคดีต่อกัน อัยการ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชั้นอัยการกระทำโดยให้คู่กรณีพิพาทในความผิดทางแพ่งและความผิดทางอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ซึ่งประสงค์จะให้พนักงานอัยการทำการประนอมพิพาทให้ยื่นคำร้องต่อพนักงานอัยการซึ่งหากหัวหน้าพนักงานอัยการเห็นสมควรให้ทำการประนอมข้อพิพาทก็จะให้พนักงานอัยการผู้รับผิดชอบสำนวนทำหนังสือเชิญคู่กรณีมาสอบถามความประสงค์ หากคู่กรณียินยอมพนักงานอัยการก็จะแจ้งสิทธิและพันธะทางกฎหมาย เมื่อประนอมข้อพิพาทสำเร็จพนักงานอัยการเจ้าของสำนวนก็จะจัดทำบันทึกเสนอให้หัวหน้าพนักงานอัยการพิจารณาให้ความเห็นต่อไปและศาล ข้อพิพาทที่เข้าสู่ชั้นศาล ไม่ว่าจะ เป็นคดีความผิดที่ยอมความได้หรือไม่ก็ตาม ผู้พิพากษาจะไม่ทำการประนอมข้อพิพาททางอาญาในชั้นนี้ สำหรับความผิดอันยอมความได้ศาลมักจะกระทำเพียงสอบถามคู่ความว่าเคยมีการเจรจาตกลงกันหรือไม่ และชี้แนะให้ได้เจรจาตกลงกันเท่านั้น ทั้งนี้เพราะไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้โดยตรง แต่สำหรับศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางมีความแตกต่างไปจากศาลอื่น โดยได้มีการออกข้อกำหนดเกี่ยวกับการประนอมข้อพิพาทว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2540 เพื่อให้การพิจารณาคดีของศาลเป็นไปอย่างรวดเร็ว

2. การประนอมข้อพิพาททางอาญาโดยกลุ่มอาสาสมัครจากชุมชน ซึ่งมีโครงการที่น่าสนใจ ได้แก่ ศาลาประนอมข้อพิพาทหรือศาลหมู่บ้าน ซึ่งโครงการนี้เป็นนโยบายของนายเชาว์วัช สุตลาภา เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดกำแพงเพชร ได้ดำเนินการจัดตั้งศาลาประนอมข้อพิพาทเพื่อทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยประนีประนอมข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน โดยให้ประชาชนในหมู่บ้านเข้ามามีบทบาทในการระงับข้อพิพาทด้วยตนเองซึ่งอาศัยค่านิยม ความเชื่อ ของชาวบ้านในเรื่องของการเคารพนับถือและเชื่อฟังผู้อาวุโสหรือผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือในหมู่บ้านมาก่อรูปให้เป็นระบบขึ้น และอนุญาโตตุลาการหมู่บ้าน เป็นโครงการที่กระทรวงยุติธรรมได้จัดให้มีการฝึกอบรมและสัมมนาผู้นำชุมชนในท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายเบื้องต้นพร้อมทั้งฝึกเทคนิคการไกล่เกลี่ยประนีประนอมเพื่อให้สามารถประนอมและระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนได้ รวมทั้งส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมที่ดีในการระงับข้อพิพาทในชุมชน

พิมลมาศ ศิลาณุภาพ (2546) ศึกษาเรื่องการนำมาตรการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แก้ปัญหาเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด พบว่า การนำมาตรการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แก้ปัญหาลูกเด็กและเยาวชนเป็นกระบวนการทางเลือกใหม่ที่สามารถ

ใช้ควบคู่กับกระบวนการยุติธรรมเดิมโดยการนำมาใช้กับคดีความผิดบางประเภทที่ไม่ร้ายแรงเท่านั้นเพราะเป็นวิธีการแนวสันติ ผู้กระทำผิดจะไม่มีประวัติในการทำความผิด ชุมชน สังคมสามารถให้อภัยได้ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับความผิดของเด็กและเยาวชนเพราะความผิดของเด็กและเยาวชนเป็นความผิดที่เกิดจากความคึกคะนอง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ถูกผู้ใหญ่ชักนำ เป็นพฤติกรรมลอกเลียนแบบ

ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์ (2548) ศึกษาเรื่องการพัฒนาแนวคดียุติธรรมชุมชนสู่ระบบกฎหมายคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พบว่า ทูตทางสังคม โดยเฉพาะการยอมรับนับถือผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้อาวุโส หรือผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็งมากที่สุด ถัดมาคือวัฒนธรรมท้องถิ่น จารีตประเพณี ศาสนาและความเชื่อต่างๆ ที่ยังคงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นดั้งเดิมเอาไว้ได้ ความเข้มแข็งเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่าภาคเหนือกับภาคอีสานมีความเข้มแข็งมากกว่าภาคกลางและภาคใต้มาก ส่วนความเชื่อเรื่องผีนั้นภาคเหนือและอีสานตอนบนคือจังหวัดสกลนครยังคงมีหลงเหลืออยู่ และในภาคใต้นั้นมีความเข้มแข็งทางศาสนามาก ไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือมุสลิมมีจารีตวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกัน โดยใช้การปากะกันซึ่งเป็นจุดเอื้ออย่างหนึ่งต่อการพัฒนาแนวคดียุติธรรมชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

อังคณา บุญสิทธิ์ และคณะ (2548) ศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับวัฒนธรรมการระงับข้อพิพาทในท้องถิ่นไทย ผลการศึกษาพบว่า การระงับข้อพิพาทในท้องถิ่นไทยมีทั้งในรูปของการจัดการกับความขัดแย้งที่ทำเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นแล้วโดยใช้กติกาสุมชนและการป้องกันไม่ให้มีข้อพิพาทเกิดขึ้นในรูปของการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การใช้กติกาสุมชนเข้ามาจัดการกับความขัดแย้งนั้น ชุมชนทำโดยการระดมสมองให้ชาวบ้านหรือตัวแทนชาวบ้านทุกกลุ่มมาร่วมกันคิดร่วมกันทำและถือเป็นข้อตกลงร่วมกันที่ทุกคนยอมรับและถือปฏิบัติ คนที่เข้ามาร่วมในกระบวนการนี้ก็เพราะรับรู้ถึงประโยชน์ที่ตนและชุมชนจะได้รับ ยอมรับในวิถีทางนี้และเมื่อมีการประพฤติกฎปฏิบัติผิดไปจากข้อตกลงหรือกติกาสุมชนก็มีบทบัญญัติให้มีการชดเชยเยียวยาความเสียหายนั้น มีกระบวนการบูรณาการเพื่อให้ทุกคนมีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความผูกพันกับสถาบันทางสังคม มีทักษะในการอยู่ร่วมกันอย่างยอมรับและให้เกียรติกันในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่เท่าเทียมกันและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ศราวุฒิ อารีย์ (2548) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งของชาวอาหรับมุสลิมในตะวันออกกลางที่เรียกว่า Sulh และ Musalaha เป็นแนวทางในการควบคุมปัญหาความขัดแย้งและรักษาความสงบเรียบร้อยกันภายในระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กัน

อย่างแนบแน่น โดย Sulh ในทางกฎหมายซารีอะฮ์มีเป้าหมายคือ การยุติปัญหาความขัดแย้งและความเป็นปฏิปักษ์ในหมู่ศรัทธาชน เพื่อที่จะได้ดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างสันติและด้วยความมีไมตรีจิต นอกจากนี้ Sulh ยังเป็นรูปแบบหนึ่งของสนธิสัญญาที่ผูกมัดผู้คนทุกระดับชุมชนและปัจเจกบุคคลอย่างถูกต้องตามกฎหมาย Sulh สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1) public Sulh เปรียบเสมือนสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างสองฝ่ายโดยมีเป้าหมายในการยุติการสู้รบไว้ชั่วคราว แล้วพยายามหาทางสร้างสันติภาพระหว่างกันซึ่งมักถูกนำมาใช้เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสองชนเผ่าหรือมากกว่า โดยมีเงื่อนไขสำคัญที่สุดคือ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งต้องให้คำมั่นสัญญาว่าจะลืมทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น แล้วเริ่มกระบวนการสร้างความสัมพันธ์อันดีมิตรระหว่างกันขึ้นมาใหม่

2) private Sulh เป็นกรณีที่รู้ตัวผู้กระทำผิดชัดเจน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การบรรลุดังการฟื้นคืนความยุติธรรม และสร้างความเชื่อมั่นว่าการล้างแค้นจะไม่เกิดขึ้นต่อครอบครัวของผู้กระทำผิดอันจะนำไปสู่การขยายความรุนแรงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก private Sulh มี 2 ประเภท คือ การสร้างความสมานฉันท์แบบเบ็ดเสร็จ เป็นการยุติความขัดแย้งของกลุ่มกรณีโดยจะไม่มี การอาฆาตแค้นกันอีก และผลลัพธ์อีกประการเป็นการสร้างความสมานฉันท์แบบมีเงื่อนไข เป็นการยุติความขัดแย้งโดยมีเงื่อนไขที่ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องในช่วงเวลาของกระบวนการแก้ไขปัญหา

พิธีกรรม Sulh และ Musalaha ในทางปฏิบัติกรณีที่มีการฆาตกรรมเกิดขึ้น ในเบื้องต้นสมาชิกในครอบครัวของผู้ที่เป็นฆาตกรจะยื่นข้อเสนอให้มีการตกลงสงบศึกพร้อมทั้งหาผู้อาวุโสหรือผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมมาเป็นคนกลางทำหน้าที่เจรจาไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น จากนั้นฝ่ายครอบครัวผู้กระทำผิดจะติดต่อบุคคลให้มาทำหน้าที่เป็นสมาชิกคณะผู้แทนซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือในชุมชนมาคอยช่วยเหลือผู้ไกล่เกลี่ย โดยหน้าที่ของคณะผู้แทนไม่ใช่ขออภัยมาตัดสิน ประณาม หรือทำโทษฝ่ายที่กระทำผิด แต่มีหน้าที่ในการปกป้องทั้งสองครอบครัวที่เป็นคู่กรณีกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียงและเกียรติยศศักดิ์ศรี พิธีกรรมนี้จะต้องตอบสนองกับความต้องการของชุมชนในการได้มาซึ่งสันติภาพและเสถียรภาพในชุมชน ตลอดจนความต้องการของครอบครัวคู่กรณีในเรื่องการรักษาเกียรติยศศักดิ์ศรีและความมั่นคงปลอดภัย ทั้งนี้ครอบครัวของผู้เสียหายต้องได้รับการชดเชยความเสียหายจากครอบครัวของผู้กระทำผิดในรูปของเงินหรือสินค้า หลังจากมีการชดเชยค่าเสียหายแล้วก็จะมีการจัดงานสาธารณะเพื่อสร้างความสมานฉันท์ขึ้น ณ สถานที่ในชุมชน โดยขั้นแรกของวิธีการสร้างความสมานฉันท์นั้น ครอบครัวของผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมและครอบครัวของผู้กระทำผิดจะยื่นเรื่องแหวคนละฝั่ง ถอน จากนั้นทั้งสองฝ่ายจึงเริ่มทักทายซึ่งกันและกันพร้อมทั้งตกลงที่จะยอมให้อภัยกัน ต่อมา

สมาชิกของทั้งสองฝ่ายจึงจะเดินเข้ามาสัมผัสมือของกันและกัน โดยมีผู้ใกล้เคียงหรือคณะผู้แทนคอยกำกับขั้นตอนของการสมานฉันท์ที่อยู่จากนั้นครอบครัวของผู้กระทำผิดจะไปเยี่ยมเยียนบ้านของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายเพื่อดื่มน้ำกาแฟ และพิธีกรรมจะจบลงด้วยการแบ่งปันอาหารและรับประทานอาหารร่วมกันซึ่งฝ่ายครอบครัวของผู้กระทำผิดเป็นเจ้าภาพ

จากงานวิจัยที่นำเสนอจะเห็นได้ว่าความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของมุสลิมมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคมของสมาชิกในชุมชนมุสลิมและโครงสร้างสังคมในชุมชนมุสลิมเป็นรูปแบบทางสังคมที่มีเงื่อนไขทางศาสนา โดยเฉพาะเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตทั้งระดับปัจเจกชนและระดับกลุ่มบุคคลตั้งแต่แรกเกิดจนตายที่จะต้องมียศเข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอน นอกจากนี้คุณบะฮ์วันศุกร์เป็นกลไกทางสังคม – วัฒนธรรมที่มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกในชุมชนและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนก็ผูกพันอยู่กับหลักกฎหมายชารีอะฮ์เป็นหลัก จะเห็นได้ว่าการจัดการความขัดแย้งในบริบทของต่างวัฒนธรรมมีความสำคัญมากเพราะแต่ละชุมชนมีทุนทางสังคมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดีจึงควรส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมดูแลจัดการชุมชนให้มากขึ้น

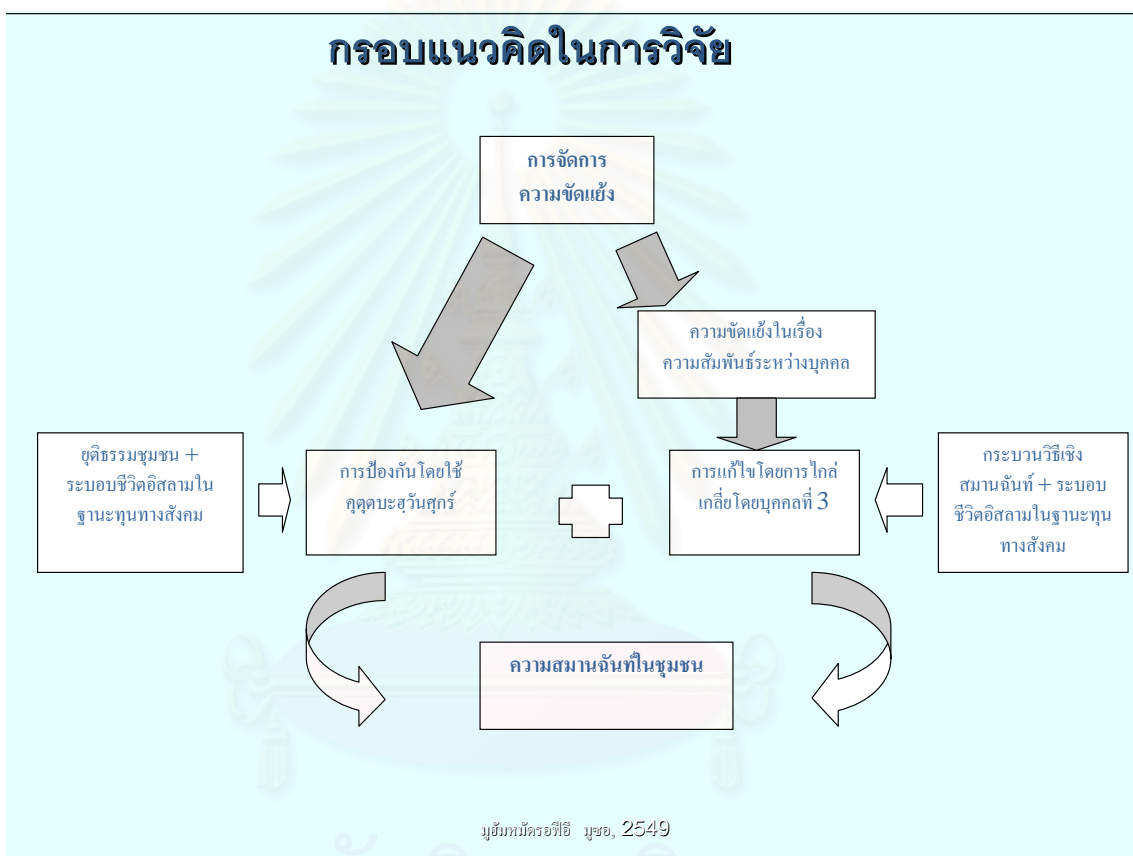
6. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยตั้งโจทย์วิจัยไว้ว่า “ลักษณะแนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนมุสลิมเป็นอย่างไร ทุนทางสังคมของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีอะไรบ้าง และรูปแบบตลอดจนกระบวนการในการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมเป็นอย่างไร” ซึ่งการจะตอบโจทย์วิจัยดังกล่าวผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยคือ ในชุมชนมีการป้องกันความขัดแย้งโดยการนำแนวคิดระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคมและแนวคิดยุติธรรมชุมชนซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมกับการจัดการปัญหาต่างๆ ในชุมชนโดยผู้วิจัยเห็นว่ากิจกรรมการคุตบะฮ์วันศุกร์ซึ่งสมาชิกในชุมชนจะต้องเข้าร่วมนั้น สามารถนำมาใช้ในการป้องกันความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาในชุมชนได้ และเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นมาในชุมชนซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะความขัดแย้งในระดับบุคคลที่เป็นความขัดแย้งในเรื่องสัมพันธภาพระหว่างบุคคลซึ่งความขัดแย้งในระดับนี้นอกจากจะส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของรัฐแล้ว ยังจะส่งผลเสียหายต่อคู่กรณีอีกด้วย โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยกระบวนการวิधिสมานฉันท์และแนวคิดระบอบชีวิตอิสลามในฐานะทุนทางสังคมเข้ามาใช้ในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยเห็นว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สามน่าจะเป็นทางออกที่ดีและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนมุสลิมที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายและเน้นความสันติให้เกิดขึ้นมา

ในชุมชน เมื่อมีการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งอย่างถูกวิธีแล้วก็จะนำความสมานฉันท์กลับคืนสู่ชุมชนอีกครั้งทำให้สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีอันจะทำให้เกิดความสุขสันต์ตามเป้าหมายของวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนต่อไป

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 3 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

7. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ หมายถึงการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยผลลัพธ์สุดท้ายคู่กรณีสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมอย่างปกติสุขอีกครั้งหนึ่ง

ความขัดแย้งระหว่างบุคคล หมายถึงความขัดแย้งในเรื่องสัมพันธภาพระหว่างบุคคลซึ่งขัดกับบรรทัดฐานของชุมชนหรือกฎหมายและส่งผลกระทบต่อคู่กรณีที่ขัดแย้ง

ชุมชนมุสลิม หมายถึงชุมชนที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามพักอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยมีวิถีชีวิตผูกพันกับหลักกฎหมายชารีอะฮ์

ยุติธรรมชุมชน หมายถึงการนำศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเน้นการป้องกันเป็นหลัก

กระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ หมายถึงรูปแบบวิธีการแก้ไขความขัดแย้งโดยการบูรณาการความรู้ดีของคู่กรณีให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมอย่างปกติสุขอีกครั้งหนึ่ง

คุตบะฮ์วันศุกร์ หมายถึงการเทศนาธรรมโดยอิหม่ามซึ่งจะมีการตักเตือนให้สมาชิกในชุมชนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในครรลองครองธรรมและทบทวนพฤติกรรมของตนเองที่ผ่านมาในรอบสัปดาห์ว่าบกพร่องต้องแก้ไขอย่างไร รวมทั้งการวางแผนการดำเนินชีวิตในสัปดาห์ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการแจ้งข่าวสารความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในสังคมให้สมาชิกในชุมชนรับฟังอีกด้วย

การไกล่เกลี่ยโดยบุคคลที่สาม หมายถึงการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลที่สามซึ่งไม่มีส่วนได้เสียกับกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หรือฝ่ายที่สามประสานการจัดให้เกิดเวทีที่บุคคลทั้งสองฝ่ายซึ่งขัดแย้งกันได้มีโอกาสพบปะกันเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยทั้งสองเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” ในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน

ความสมานฉันท์ในชุมชน หมายถึงการที่สมาชิกในชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กันและมีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันโดยวางอยู่บนพื้นฐานของความสันติสุขเป็นหลัก

8. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในบริบทของชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี ใช้วิธีการศึกษาแบบมีส่วนร่วมและกรณีศึกษา เนื้อหาสาระของการศึกษานี้เน้นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมุสลิมและใช้การวิจัยเชิงปริมาณสำหรับการเก็บข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

8.1 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้มีขอบเขตการศึกษาในเชิงพื้นที่ซึ่งผู้วิจัยเลือกทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่บ้านสลาม หมู่ที่ 8 ตำบลนาประคู้ อำเภอกอโกกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นชุมชนมุสลิม โดยใช้การวิจัยเชิงมานุษยวิทยาในการทำความเข้าใจลักษณะ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเพื่อป้องกันความขัดแย้ง

ในเชิงเนื้อหาผู้วิจัยเน้นศึกษาการจัดการความขัดแย้งในระดับบุคคลซึ่งเป็นการขัดแย้งในเรื่องความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่ขัดต่อบรรทัดฐานของชุมชนหรือพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมาย เป็นความขัดแย้งในลักษณะที่มีการละเมิดสิทธิของผู้อื่นในด้านร่างกายและทรัพย์สิน คือ ความผิดเกี่ยวกับร่างกาย เช่น การทำร้ายร่างกาย การทะเลาะวิวาท การฆาตกรรม ฯลฯ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น การลักทรัพย์ การทำลายทรัพย์สิน ฯลฯ ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น อนาคต ช่มชู้ ฯลฯ ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา ข้อพิพาทเรื่องที่ดิน หรือมรดก โดยศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนรอบ 6 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 – 2546 ก่อนหน้าเหตุการณ์ความรุนแรงจะเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ทำการวิจัยพบความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและได้รับการไกล่เกลี่ยเพียง 3 กรณีเท่านั้น คือ กรณีการลักทรัพย์ กรณีข้อพิพาทในเขตที่ดิน และกรณีความสัมพันธ์ในครอบครัว

ในเชิงของเวลา ผู้วิจัยเริ่มลงพื้นที่ทำการวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 ถึงเดือนสิงหาคม 2549

8.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1. ผู้นำชุมชน เพื่อทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนรูปแบบวิธีการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน
2. คู่กรณีที่มีความขัดแย้ง เพื่อทราบถึงลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กระบวนการสลายตัวของความขัดแย้งและความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากกรณีความขัดแย้งดังกล่าว
3. สมาชิกในชุมชนโดยทั่วไป เพื่อทราบถึงทัศนคติต่อผลลัพธ์ของการจัดการความขัดแย้งว่าเป็นอย่างไร

8.3 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลหรือเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจกับงานที่ศึกษาในเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 2 วิจัยภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยภาคสนามเพื่อศึกษาสภาพโดยทั่วไปของชุมชน กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยวิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ใช้การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลที่มีความเฉพาะตรงกับเรื่องที่ศึกษามากยิ่งขึ้น โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกนั้นได้แบ่งการการสัมภาษณ์เป็น 3 ส่วน คือ

1.กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพื่อจะทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชน และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนรูปแบบวิธีการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ นายหะยีอับดุลเลาะห์ สุชิน ต่วนจรู เจ้าของปอเนาะ (ผู้นำตามธรรมชาติ) นายเกษม เจอะอุเซ็ง ผู้ใหญ่บ้าน นายหะยีหะมะ สาและ อีหม่าม

2.กลุ่มคู่กรณีที่มีความขัดแย้งเพื่อทราบถึงลักษณะความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กระบวนการสลายตัวของความขัดแย้งและความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากกรณีความขัดแย้งดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ เด็กชายอาซูวัน (นามสมมติ)และนายอิสมาแอ (นามสมมติ) กรณีลักขโมยไก่ นางปาดิมาะ (นามสมมติ) และนางยามิละ (นามสมมติ) กรณีข้อพิพาทเรื่องเขตที่ดิน และสัมภาษณ์นายฟาเดล สาและ (ญาติคู่กรณีสามีภรรยา)

3.กลุ่มสมาชิกในชุมชน โดยทั่วไป เพื่อทราบถึงทัศนคติต่อผลลัพธ์ของการจัดการความขัดแย้งว่าเป็นอย่างไร ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ นายหะยีมะ ตาเยะ นางฟารีตะ ตาเยะ และนางคอร์เียะ วาเล็ง

บทที่ 2

ชุมชนมุสลิม: จากศรัทธาสู่การรวมตัว

พื้นฐานการรวมตัวของชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นมาด้วยกับคำสอนของศาสนาอิสลาม เป็นสำคัญ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นมาจากการที่ผู้ซึ่งยอมรับว่าอัลลอฮ์คือพระผู้เป็นเจ้าและศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นบ่าวของพระองค์มารวมตัวกันบนพื้นฐานของการยอมจำนน การอ่อนน้อม และการเชื่อฟังคำสั่งของพระผู้เป็นเจ้า โดยเชื่อว่าการเชื่อฟังอัลลอฮ์ (ช.บ.) จะนำมาซึ่งสันติภาพของจิตใจ และจะขยายสันติภาพไปสู่ด้านอื่นๆ ของชีวิตต่อไป

เป้าหมายที่สำคัญของการขับเคลื่อนชุมชนมุสลิมก็คือการสร้างชุมชนดักวา (การยำเกรงต่ออัลลอฮ์) ขึ้นมา โดยสมาชิกในชุมชนทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา (ฟิรดูอัยน์) ซึ่งถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบในระดับบุคคลที่แต่ละคนจะต้องปฏิบัติ หลังจากการเรียนรู้ภาคฟิรดูอัยน์แล้ว สังคมมุสลิมจะต้องมีความรับผิดชอบในระดับสังคมในการผลิตบุคลากรในสาขาต่างๆ ที่มีความจำเป็นให้เพียงพอ (ฟิรดูกิฟายะฮ์) ในการรับใช้สังคมหรือชุมชนต่อไปซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชน โดยมีกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมที่มาจากคำสอนของศาสนาเป็นสำคัญ

1. กรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนมุสลิม

วิถีชีวิตมุสลิมถูกกำหนดโดยพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาเป็นสำคัญ ในทุกชุมชนมุสลิมจะมีกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ

หลักศรัทธา 6 ประการ ที่มุสลิมต้องเข้าใจเชื่อมั่นและศรัทธามีดังนี้

1. ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ (ช.บ.) อิสลามถือว่าในสากลจักรวาลทั้งหลายมีพระเจ้าที่เที่ยงแท้เพียงองค์เดียวเป็นผู้สร้างสากลจักรวาลและเป็นผู้บริหารควบคุม

2. ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ของพระองค์ มลาอิกะฮ์ คือผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระผู้เป็นเจ้ากับศาสนทูตทั้งหลายเพื่อจะได้ให้ศาสนทูตดังกล่าวได้เข้าถึงอัลลอฮ์ (ช.บ.) คืออำนาจแห่งความดีส่วนอำนาจแห่งความชั่วนั้น คือชัฮตอน หรือซาตานหรือมาร

3. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของพระองค์ มุสลิมต้องเชื่อถือคัมภีร์เดิมของคัมภีร์ทั้งหลายทุกๆ เล่มในอดีต รวมทั้งอัล-กุรอานด้วย ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่าคัมภีร์เหล่านั้นต้องเป็น

วะซีห์ (ได้รับการคลใจ) มาจากอัลลอฮ์ (ซ.บ.) และต้องมีเนื้อหาสาระตรงกับอัลกุรอาน อิสลามถือว่า คัมภีร์ที่สมบูรณ์ที่สุดและเป็นคัมภีร์สุดท้ายคือคัมภีร์อัลกุรอานประกาศใช้ต่อมวลมนุษยชาติทั้งหลายเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความสันติสุขในสังคม

4. ศรัทธาในบรรดانبี (ศาสนทูต) ทั้งหลาย มุสลิมต้องยอมรับนับถือศาสนทูตทั้งหลายที่มาเทศนาก่อนศาสนทูตมุฮัมมัด (คือลฯ) ให้เกียรติยกย่องบรรดาศาสนทูตเหล่านั้นอย่างเท่าเทียมกันหมด โดยศาสนทูตมุฮัมมัด (คือลฯ) เป็นศาสนทูตสุดท้ายของโลกที่มีภารกิจต่อจากศาสนทูตก่อนๆ ที่เชิญชวนมนุษย์ให้รู้จักพระเจ้าและดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระองค์

5. ศรัทธาในวันสุดท้ายและการเกิดใหม่ในวันปรโลก อิสลามถือว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นเพียงวัฏธนูชาติหนึ่งซึ่งต้องมีการแตกสลายเหมือนๆ กับวัฏธนูหรือสิ่งอื่นๆ และโลกจะต้องถึงจุดจบ เมื่อโลกแตกสลายแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็ดับสิ้นนอกจากอัลลอฮ์ (ซ.บ.) เท่านั้นที่ยังดำรงอยู่และมนุษย์ทั้งหลายก็จะฟื้นคืนชีพอีกครั้งหนึ่งเพื่อรับผลตอบแทนตามที่เขาได้กระทำไว้เมื่อครั้งที่เขายังมีชีวิตอยู่ ผลงานของเขาในโลกนี้จะเป็นตัวกำหนดว่าเขาจะเป็นผู้ได้รับสวรรค์หรือนรก

6. ศรัทธาในกฎกำหนดสถานะของพระองค์ คือต้องศรัทธาว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลจักรวาลนี้ล้วนเกิดขึ้นมาและดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทั้งสิ้นเช่น ไฟมีคุณสมบัติร้อน น้ำไหลลงจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ ทุกชีวิตต้องตาย นี่คือกฎกำหนดสถานะของอัลลอฮ์ (ซ.บ.) หมายความว่ากฎธรรมชาติทั้งหลายนั้นอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงสร้างและควบคุมมัน ส่วนการกำหนดสถานะในหลักจริยธรรมความดี- ความชั่วนั้นพระองค์จะเป็นผู้กำหนดว่าอะไรคือความดีและอะไรคือความชั่วบนพื้นฐานของหลักชาริอะฮ์

ความศรัทธาทั้ง 6 ประการที่กล่าวมาข้างต้นเป็นหลักการสำคัญพื้นฐานของอิสลามที่มุสลิมจะต้องมีอยู่ประจำใจ แต่ความศรัทธาเพียงอย่างเดียวนั้นยังไม่เป็นการเพียงพอเพราะในอิสลามความศรัทธาที่แท้จริงจะต้องแสดงผลของมันออกมาให้เห็นเป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันและเพื่อให้แน่ใจว่าคนที่มีความศรัทธาในหลักการ 6 ประการดังกล่าวยังคงยืนยันในความศรัทธานั้นอย่างมั่นคง อัลลอฮ์ (ซ.บ.) จึงวางภารกิจสำคัญให้เขาต้องปฏิบัติ 5 ประการหรือที่เรียกกันว่าหลักการปฏิบัติ 5 ประการนั้นคือ

1. การกล่าวคำปฏิญาณตนว่า “ลาอิลลาฮะ อิลลัลลอฮุ มุฮัมมัด ร่อซูลุลลอฮุ” ซึ่งแปลว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์” เป็นถ้อยคำที่ผู้ยอมรับอิสลามทุกคนจะต้องกล่าวออกมา เป็นการยืนยันด้วยวาจาว่าตัวเองมีความศรัทธาดังที่กล่าว

มาข้างต้นและพร้อมที่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติและเงื่อนไขต่างๆ ที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ทรงกำหนดไว้ในคัมภีร์กุรอานและคำสอนของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ)

2. การนมาซหรือละหมาด (หรือในภาษาอาหรับเรียกว่า “เศาะลาฮ์”) การนมาซคือการแสดงความเคารพสักการะและการแสดงความขอบคุณต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) ซึ่งจะกระทำวันละ 5 เวลา คือ ตอนรุ่งอรุณ ตอนบ่าย ตอนตะวันตกล้อย ตอนดวงอาทิตย์ตกดิน และในยามค่ำคืน โดยในการนมาซทุกครั้งมุสลิมทุกคนจะหันหน้าไปทางกะอบะฮ์ ซึ่งอยู่ในนครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และหน้าที่ในการนมาซนี้เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนตั้งแต่เริ่มมีความรู้สึกทางเพศ (สำหรับผู้ชาย) และเริ่มมีประจำเดือน (สำหรับผู้หญิง) ซึ่งเป็นวัยที่อิสลามถือว่าบรรลุนิติภาวะแล้ว คัมภีร์กุรอานยังระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “...แท้จริงการนมาซจะยับยั้งจากความชั่วช้าและความลามก...” (อัลกุรอาน 29: 45) ทั้งนี้เนื่องจากคนที่นมาซนั้นจะเป็นคนที่รำลึกถึงอัลลอฮ์ (ช.บ.) และเชื่อว่าอัลลอฮ์ (ช.บ.) ทรงเห็นการกระทำของเขาทั้งในที่ลับและในที่เปิดเผย ดังนั้น ความเกรงกลัวอันนี้จะช่วยยับยั้งเขาไม่ให้ปฏิบัติความชั่ว ซึ่งนอกจากนี้ในทุกวันศุกร์มุสลิมจะต้องร่วมกันละหมาดวันศุกร์ซึ่งเป็นละหมาดใหญ่ประจำสัปดาห์ที่มีสยิดเพื่อรับฟังคุตบะฮ์ (การเทศนาธรรม) ตักเตือนให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในครรลองครองธรรมและทบทวนพฤติกรรมของตนเองที่ผ่านมาในรอบสัปดาห์ว่าบกพร่องต้องแก้ไขอย่างไร รวมทั้งวางแผนการดำเนินชีวิตในสัปดาห์ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการปรึกษาหารือแจ้งข่าวสารความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในสังคมให้สมาชิกในชุมชนรับฟังด้วย

3. การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การถือศีลอดในอิสลาม คือ การงดเว้นจากการกิน การดื่ม การเสพสิ่งต่างๆ การมีความสัมพันธ์ทางเพศฉันทามิถรรษา ตลอดจนการอดกลั้นอารมณ์ใฝ่ต่ำทั้งหลายและการนินทาว่าร้ายผู้อื่นตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงดวงอาทิตย์ตก ซึ่งมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะและมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงมีหน้าที่ต้องปฏิบัติเป็นเวลา 29 – 30 วัน ในเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นเดือนที่เฝ้าตามปฏิทินอิสลาม

การถือศีลอดเป็นการฝึกให้ผู้ถือศีลอดซื่อสัตย์ต่อตัวเองและพระเจ้า อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงความเสมอภาคกันระหว่างบรรดาผู้ศรัทธาด้วย เพราะในเดือนถือศีลอด มุสลิมผู้ศรัทธาไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดต่างต้องงดจากการกินดื่มเหมือนกันหมด ยกเว้นคนชราที่ร่างกายอ่อนแอ ผู้ป่วยที่แพทย์วินิจฉัยว่าการถือศีลอดจะเป็นอันตรายต่อร่างกาย กรรมกรที่ทำงานหนักในเมืองแร่หญิงมีครรภ์ แต่มีเงื่อนไขว่า จะต้องบริจาคอาหารที่ตัวเองกินเป็นประจำหนึ่งมื้อให้แก่ผู้ยากจนเป็นการทดแทนในแต่ละวันที่มิได้ถือศีลอด

4. การจ่ายซะกาต คือ การจ่ายทรัพย์สินในอัตราที่ศาสนากำหนดไว้จำนวนหนึ่งจากทรัพย์สินที่สะสมไว้เมื่อครบกำหนดเวลา โดยจะต้องจ่ายทรัพย์สินนี้ให้แก่คนที่มีสิทธิ์ได้รับ 8

จำพวกตามที่คัมภีร์อัลกุรอานได้กำหนดไว้อันได้แก่ 1) คนยากจน 2) คนที่อดคัดขัดสน 3) คนที่มีหัวใจโน้มมาสู่อิสลาม 4) ผู้บริหารการจัดเก็บและจ่ายชะกาต 5) โถ่ทาส 6) ผู้มีหนี้สินสิ้นพันตัว 7) คนพลัดถิ่นหลงทาง 8) ใช้ในหนทางของอัลลอฮ์

วัตถุประสงค์ที่อิสลามกำหนดให้มุสลิมจ่ายชะกาตก็คือเพื่อเป็นการยืนยันถึงความศรัทธา และซักฟอกทรัพย์สินและจิตใจของผู้จ่ายให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ ขณะเดียวกันก็เพื่อเป็นการสร้างความเจริญให้แก่สังคมอีกด้วย

ดังนั้น การจ่ายชะกาตนอกจากจะเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาแล้ว ยังเป็นการแสดงความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) โดยผ่านทางความช่วยเหลือสังคม

5. การทำฮัจญ์ คือ การเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่นครมักกะฮ์ ประเทศ ซาอุดีอาระเบียในเดือนซุลฮิจญะฮ์ ซึ่งถือเป็นเดือนสุดท้ายในปฏิทินอิสลามตามวันเวลาและสถานที่ที่ถูกกำหนดไว้ หลักการข้อนี้ถือเป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมทั้งชายหญิงทุกคนที่มีความสามารถในด้านร่างกาย ทรัพย์สิน และเส้นทางการเดินทางมีความปลอดภัย

การทำฮัจญ์ นอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพภักดีและยืนยันในความศรัทธาต่ออัลลอฮ์แล้ว ยังสอนมนุษย์ทุกคนให้รู้สำนึกว่าในสายตาของอัลลอฮ์แล้ว มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน เพราะในการทำฮัจญ์ ผู้ทำฮัจญ์ทุกคนไม่ว่าจะมาจากชนชั้น เผ่าพันธุ์ ภาษา หรือจะมีฐานะอย่างไรก็ตาม ทุกคนจะต้องห่อหุ้มร่างกายด้วยผ้าสีขาวเพียงสองชิ้นเหมือนกันหมดทุกคน จะต้องปฏิบัติพิธีการต่างๆ เหมือนกันหมดและทุกคนต่างก็ประกาศความยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์เหมือนกันหมด

2. ผู้นำกับความจำเป็นสำหรับชุมชนมุสลิม

สำหรับความจำเป็นของผู้นำกับชุมชนมุสลิมนั้น ได้มีบทบัญญัติทางศาสนาว่าเมื่อมีการรวมตัวหรือเดินทางตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปจำเป็นต้องมีการเลือกผู้นำขึ้นมา 1 คน เพื่อเป็นผู้นำในการกิจนั้นๆ หรือเมื่อมุสลิมมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนก็จะมีภารกิจด้านค้ำหาคลขึ้นมาเป็นผู้นำเฉพาะภายในชุมชนมุสลิม ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีผู้นำพาชุมชนมุสลิมไปสู่ความดีงาม และสร้างสรรค์ประโยชน์ คอยดูแลปกป้องอันตราย หรือความหวาดระแวงใดๆ ที่อาจมีขึ้นได้ และเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมประสานงานกับรัฐในกิจการทั่วไป และที่เกี่ยวข้องกับหลักการของอิสลาม ที่สำคัญถือเป็นการตอบสนองบัญชาของพระผู้เป็นเจ้าด้วย

ผู้นำในทัศนะอิสลามนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เขาจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมอยู่ในระดับสูงกว่าคนทั่วไป แต่มิได้หมายความว่า เป็นผู้สละโลกีย์ “ผู้นำที่แท้จริง คือผู้รับใช้ประชาชน” เป็นผู้มีความยำเกรงต่อพระเจ้า ใช้อำนาจในการปกครองตามที่กฎหมายอิสลามกำหนด ดังนั้นผู้นำจึงต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต เข้มแข็งกล้าหาญต่อพฤติกรรมที่จะขัดต่อศีลธรรม การได้มาของผู้นำก็ต้องผ่านกระบวนการกลั่นกรองอย่างดี มิใช่ใช้เสียงข้างมากอย่างขาดเหตุผลทางคุณธรรม

การคัดเลือกหรือสรรหาผู้นำของอิสลาม จะต้องพิจารณาผู้มีคุณสมบัติพร้อม โดยเฉพาะความเข้าใจในหลักการของอิสลาม อันได้แก่ ความรู้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ทั้งความเข้าใจและการอ่านที่ถูกต้อง ความเข้าใจในหลักคำสอน และวิถีชีวิตของศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) แล้วจึงมองที่จริยธรรม บุคลิกภาพภายนอกซึ่งคนทั่วไปรู้ หลักการอิสลามโดยแท้ ไม่ใช่เสียงข้างมาก หรือเด็ดขาดแบบเผด็จการ แต่จะเป็นไปได้ทั้งสองแบบ ถ้าวิถีใดวิธีหนึ่งทำให้ได้ผู้นำที่มีคุณสมบัติอยู่ในบทบาทญัตติของอิสลามมากที่สุด การเป็นผู้นำมิใช่ด้วยเหตุผลของการสืบทอดรัชทายาทและความร่ำรวย ท่านอิหม่ามกุฎุบิได้กล่าวถึงเงื่อนไขของผู้นำไว้ว่า ต้องเป็นผู้ซึ่งสามารถที่จะตัดสินใจและปัญหาต่างๆ ได้ มีความรู้และสันทัดในงานบริหารและการปกครอง เป็นมุสลิมเสรีชน เพศชาย บรรลุนิติภาวะ มีความยุติธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงาน ผู้นำเมื่อมีการบิดพลิ้วก็ต้องถูกปลดออกจากตำแหน่งผู้นำ จำเป็นต้องลาออกจากตำแหน่งเมื่อไม่สามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ ([http:// www.Muslimthai.com/contentFront.php?option=content&category=20&id=218](http://www.Muslimthai.com/contentFront.php?option=content&category=20&id=218))

นอกจากนี้ตำแหน่งผู้นำและอำนาจการปกครองนั้นคือ อามานะฮฺ (ความรับผิดชอบ) อย่างหนึ่งที่กลุ่มชนได้มอบความไว้วางใจ มอบภารกิจอันทรงเกียรติให้รับผิดชอบ ซึ่งท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้ทรงวางนะแก่ท่านอบีซุรริน (ร.ค.)¹ ว่า

"อำนาจการปกครองนั้นคืออามานะฮฺ (ความรับผิดชอบ) และในวันกิยามะฮฺ (วันสิ้นโลก) มันจะมีแต่ความอับยศและความเสียใจ เว้นเสียแต่ผู้ที่นำมันมาด้วยความชอบธรรมและดำเนินการตามภาระที่มีอยู่"

(รายงานโดยมุสลิม)

สำหรับผู้ที่ดำรงตำแหน่งผู้นำหรือผู้ปกครองนั้น สิ่งที่พึงขาดเสียมิได้นั้นก็คือ ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบตำแหน่งหน้าที่ ดำเนินการให้ลุล่วงตามภารกิจหน้าที่

¹ ร.ค. คือ รอดีอัลลอฮูอันฮุม หมายความว่า “ขอพระองค์อัลลอฮฺทรงโปรดเมตตาเขาด้วย” ซึ่งถือเป็นมารยาทของมุสลิมเมื่อมีการเอ่ยนามของสาวกผู้ใกล้ชิดกับท่านศาสนทูตที่จะต้องกล่าวคำดังกล่าว

ซึ่งสมาชิกได้มอบความไว้วางใจให้ โดยปราศจากเป้าหมายเป็นอย่างอื่น และโดยไม่คำนึงเพื่อพวกพ้อง และไม่ได้เข้ามารับตำแหน่งเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัว พระผู้เป็นเจ้าได้ใช้ให้มุสลิมทุกคนผูกพันอยู่กับความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรมในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ เพราะทั้งสองนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่สุดในอิสลาม

ผู้นำที่มีอิหม่าม (ศรัทธา) เขจะมีจิตสำนึกในภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ พัฒนาชุมชน จรรโลงสังคม ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ จนกระทั่งเรื่องการพัฒนาจิตใจ จิตสำนึกของผู้คนที่เขาดูแลและรับผิดชอบอยู่ให้อยู่ในครรลองของศาสนา นั่นคือ ปฏิบัติตามบทบัญญัติที่อัลลอฮ. (ซ.บ.) และ ศาสนทูตของพระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ และให้ห่างไกลจากสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม และผู้นำจะต้องจัดตั้งสิ่งต่างๆ ที่นำพาให้สังคมเสื่อมเสีย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของยาเสพติดและอบายมุขต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ถ้าหากผู้นำขาดความรับผิดชอบ บิดพลิ้วในหน้าที่การงาน สังคมย่อมขาดความเจริญก้าวหน้า ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าได้ทรงห้ามและตำหนิเขาผู้นั้น ดังโองการอัล-กุรอานความว่า

"โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย พวกเจ้าอย่าบิดพลิ้วต่ออัลลอฮ. และรซูล และอย่าบิดพลิ้วต่อความไว้วางใจ (ที่ผู้อื่นมอบแก่) พวกเจ้า ทั้งๆ ที่พวกเจ้าก็รู้ดี"

(อัลกุรอาน 8: 27)

ผู้นำตามหลักการของอิสลามที่ถูกต้อง จะเป็นทั้งผู้นำทางศาสนกิจ และผู้นำในการบริหารอยู่ภายในคนๆ เดียว เพื่อทำหน้าที่ปกครองกลุ่มชน ให้อยู่ดีกินดีมีคุณธรรมตามหลักการศาสนา

ดังนั้นสังคมมุสลิมจึงให้ความสำคัญและเคารพเชื่อฟังผู้นำอย่างมาก เพราะเป็นตัวแทนในการใช้หลักการอิสลามที่มาจากพระผู้เป็นเจ้า เป็นกลไกควบคุมและจัดระเบียบสังคม อีกทั้งยังคอยปกป้องการกดขี่ต่อพี่น้องมุสลิมที่อาจเกิดขึ้นจากผู้มีอคติบางกลุ่ม และเสริมสร้างความเข้าใจทางศาสนา เพราะอิสลามนั้น คือสันติภาพตามที่พระผู้เป็นเจ้าวางหลักการไว้ และการมีผู้นำของเขา ถือเป็นภารกิจทางศาสนาเช่นกัน

สำหรับการเคารพและเชื่อฟังผู้นำนั้น ถือเป็นความจำเป็นที่มุสลิมต้องปฏิบัติตาม ผู้นำตราบที่ผู้นำไม่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า เนื่องจากผู้นำนอกจากต้องรับผิดชอบต่อผู้อยู่ใต้ปกครองของตนเองที่ปรากฏเป็นรูปธรรมแล้ว ยังต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นต่อพระผู้เป็นเจ้าด้วย นอกจากนี้ผู้นำถือเป็นแกนขับเคลื่อนสมาชิกของชุมชน โดยมีสภาที่ปรึกษาชุมชน (ชูรอ) คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ มีการกำหนดกฎกติกาเพื่อความเป็นเอกภาพในการอยู่

ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนที่เรียกว่า “สุกุ่มฟากัด” (ข้อตกลงร่วมในการจัดการชุมชน) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนา และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมไม่ขัดกับหลักการศาสนา

3. สภาชุรอ: นิยามความหมาย

สภาชุรอ คือ กลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันในการให้คำปรึกษาแนะนำในกิจการต่างๆ ของมุสลิม เพื่อหาแนวทางในการดำเนินการหรือทางเลือกสำหรับการดำเนินกิจการต่างๆ นอกจากนี้ยังถือเป็นสภาที่ทุกคนจะต้องมาร่วมกันคิดและแก้ปัญหาบนพื้นฐานของบทบัญญัติของทางศาสนาอิสลามเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับสภาชุรอบางชุมชนใช้คำว่าสภามุชาวเราะฮ์ ซึ่งคำว่า “ชุรอ” กับคำว่า “มุชาวเราะฮ์” นั้นเป็นคำภาษาอาหรับที่มาจากรากศัพท์เดียวกัน แต่คำว่าชุรอมีความเป็นทางการมากกว่าคำว่ามุชาวเราะฮ์ (เจ๊ะเลาะ แยกพงษ์, 1 สิงหาคม 2549) แต่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่ามุชาวเราะฮ์ ซึ่งการชุรอหรือการมุชาวเราะฮ์นั้นมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งที่ไม่ขัดกับหลักการ กิจการที่จะทำการปรึกษาหารือกันนั้น จำเป็นต้องไม่ใช่กิจการที่ขัดต่อบทบัญญัติของอิสลาม เพราะการงานใดๆ ก็ตามที่จะทำขึ้น โดยไม่มีพื้นฐานการอนุญาตจากศาสนาการงานเหล่านั้นก็เป็น โมฆะตั้งแต่แรก การกระทำเหล่านั้นไม่ถูกตอบรับ หรืออาจจะถูกลงโทษด้วย

2. ต้องการเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ในกรณีที่มีทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหาหรือการดำเนินกิจการหนึ่งๆ ที่มีความหลากหลายซึ่งจำเป็นที่จะต้องตัดสินใจเลือกทางออกสำหรับกิจกรรมนั้นๆ เพียงทางเลือกเดียว

3. ผู้ให้คำปรึกษามีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้น คือ ผู้ที่จะให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมใดๆ จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ อย่างลึกซึ้ง

4. ผู้ชี้ขาดตัดสินคือผู้นำ คือ ผู้ที่จะเป็นคนตัดสินใจในการเลือกทางออกสำหรับการดำเนินกิจการใดๆ ในขั้นสุดท้ายคือผู้นำ

สำหรับกลุ่มบุคคลที่เป็นคณะกรรมการในสภาชุรออันส่วนใหญ่ได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ บิห์ล่าน และคณะกรรมการบริหารมัสยิดอีก 12 คน รวมทั้งหมด 15 คน ในบางชุมชนอาจจะมีบุคคลอื่นๆ เข้ามาด้วย เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือสมาชิก อบต. เป็นต้น

4. ความสำคัญของสภาชุรอต่อวิถีชุมชนมุสลิม

บทบัญญัติในอัลกุรอาน ได้บัญญัติไว้ว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายจะต้องปรึกษาหารือกันในทุกกิจการของพวกเขา เพราะนี่คือแนวทางหรือแบบอย่างของท่านศาสนทูตและบรรดาซอฮาบะฮฺ (สาวกผู้ใกล้ชิดของท่านศาสนทูต) ซึ่งพระเจ้าผู้เป็นเจ้าได้กล่าวในอัลกุรอานความว่า

“...แต่สิ่งที่มีอยู่ ณ ที่อัลลอฮ์นั้นดีกว่าและจริงกว่า สำหรับบรรดาผู้ศรัทธาและพวกเขามอบหมายไว้วางใจแด่พระเจ้าของพวกเขาและบรรดาผู้ที่หลีกเลี่ยงการทำบาปใหญ่และการทำลามก และเมื่อพวกเขาโกรธพวกเขา ก็อภัยให้ และบรรดาผู้ตอบรับต่อพระเจ้าของพวกเขา และดำรงละหมาดและกิจการของพวกเขา มีการปรึกษาหารือระหว่างพวกเขา...”

(อัลกุรอาน 42: 36 – 38)

แต่ด้วยความรัศฎุมของศาสนาที่ไม่ยอมปล่อยให้เกิดความบกพร่องขึ้นต่อแนวทางนี้ อัลลอฮ์ (ซ.บ.) จึงแจ้งให้ทราบเพื่อเป็นแนวทางในการปรึกษาหารือกันว่า แต่ละคนนั้นมีความสามารถมีศักยภาพไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้นเราจึงให้น้ำหนักในแต่ละคนเท่ากันไม่ได้ ดังที่พระองค์ทรงกล่าวไว้ในอัลกุรอานความว่า

“...จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ?...”

(อัลกุรอาน 39: 9)

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าอิสลามให้ความสำคัญในความรับผิดชอบของแต่ละคน ด้วยกับความรู้ ความสามารถของพวกเขาด้วย แต่ก็ไม่ได้ละเลยที่จะให้ความสำคัญต่อทุกคนสำหรับความสำคัญของการชุรอต่อชุมชนมุสลิมนั้นสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้ (มุฮัมมัด ฮาซิม อิตกุดลลอฮ์: ม.ป.พ.: 8-14)

1. ด้านความศรัทธา

ความศรัทธาของอิสลามมีหลายระดับ ซึ่งท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวว่า “ลาอิลลาฮะอิลลัลลอฮ์” เป็นระดับที่สูงที่สุด และการเอาสิ่งกีดขวางออกจากทางเดินเป็นระดับที่ต่ำที่สุด ดังนั้นทุกการงานของผู้ศรัทธาจึงผูกพันกับอิหม่าน (ศรัทธา) ของเขาและเป็นความศรัทธาของมุสลิมด้วยว่า แนวทางเดียวที่เขาจะต้องเลือกคือแนวทางที่มาจากอัลลอฮ์ (ซ.บ.) และศาสนทูตหรือแนวทางที่ไม่ขัดแย้งกับแนวทางเหล่านั้น ซึ่งการชุรอถือเป็นการศรัทธาต่อบัญญัติของพระเจ้า

ที่สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นการปฏิบัติ นอกจากนี้การคือสิ่งไม่ยอมเชื่อฟังหรือไม่ยอมรับแนวทางนี้ ถือเป็นพฤติกรรมที่ถูกห้ามจากพระเจ้า เพราะผลลัพธ์ของพวกเขาคือความหายนะอย่างแน่นอน

2.ด้านศักดิ์ศรี

ผู้ศรัทธาทุกคนจำต้องภาคภูมิใจและขอบคุณต่อพระเมตตาของพระเจ้า ดังนั้นผู้ศรัทธาทั้งหลายต้องเชื่อมั่นว่าทางออกสำหรับทุกปัญหาของมนุษย์คือ การกลับมาสู่หลักการอันสมบูรณ์ของอิสลามเท่านั้น เพราะแนวทางนี้คือมาตรฐานในการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างแท้จริง ดังที่พระเจ้าทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานความว่า

“และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเขาเป็นประชาชาติที่เป็นกลาง (เป็นมาตรฐาน) เพื่อพวกเขาจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษย์ทั้งหลาย และرضลก็จะเป็นสักขีพยานแก่พวกเขา...”

(อัลกุรอาน 2: 143)

เพราะฉะนั้นการนำระบบชุรอมาใช้ถือเป็นความภูมิใจในศักดิ์ศรีหรือเกียรติที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของทรงยกย่องไว้ ซึ่งสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับการวางมาตรฐานแนวทางหรือวางระบอบในการดำเนินชีวิตจะต้องมาจากแนวทางของอิสลามหรือเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับอิสลามเท่านั้น

3.ด้านผลลัพธ์แห่งความเป็นจริงในปัจจุบัน

สำหรับในด้านผลลัพธ์ความเป็นจริงในปัจจุบันเราได้ประจักษ์แล้วจากการเลือกสรรผู้ที่จะทำหน้าที่ให้กับสังคมของเราในปัจจุบันเช่น การคัดสรรตัวแทนของประชาชนของ 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ

ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภาจากการเลือกตั้งของประชาชน

ฝ่ายบริหารหรือรัฐมนตรีก็มาจากการเลือกตั้งเช่นเดียวกัน

ส่วนฝ่ายตุลาการนั้นมาจากการคัดเลือกตามขั้นตอนอย่างละเอียดรัดกุมที่สุด

ผลที่สะท้อนออกมาของอำนาจทั้ง 3 ฝ่าย แบบนี้ เป็นที่ยอมรับว่า ฝ่ายที่มีข้อครหา น้อยที่สุดหรือแทบจะไม่มีเลยก็คือฝ่ายตุลาการ และฝ่ายที่มีข้อครหา มากที่สุดในเรื่องความไม่ซื่อสัตย์ก็คือฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ สิ่งเหล่านี้ต้องการชี้ให้เราเห็นว่า การเลือกสรรที่มีการปรึกษาหารือ มีวิธีการขั้นตอนและผู้ที่มีความเหมาะสมเป็นผู้สรรหา นั้นเกิดผลเช่นไร

4. ด้านผลการตอบแทน

เป็นความเชื่อมั่นของบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าแนวทางแห่งศาสนานี้คือแนวทางที่สมบูรณ์ บรรดาผู้ศรัทธาจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเอื้ออำนวยหรือช่วยเหลือในการนำบทบัญญัติของศาสนามาใช้ในสังคม ซึ่งการนำระบบบูรณาการใช้ถือเป็นการรักษาหรือฟื้นฟูบทบัญญัติของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ซึ่งศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้แนะนำว่า

“...ผู้ใดฟื้นฟูแนวทางในอิสลามไว้ เป็นแนวทางที่ดี เขาจะได้รับผลตอบแทนในฐานะเป็นผู้ฟื้นฟูแนวทางนั้น และจะได้รับผลตอบแทนของผู้ปฏิบัติตามในภายหลังด้วย โดยที่ผลตอบแทนของผู้(เอาเยี่ยงอย่าง)นั้น ไม่ได้บกพร่องเลยแม้แต่น้อย และผู้ใดวางแนวทางที่ไม่ดีไว้ในอิสลาม เขาจะต้องรับบาปในฐานะเป็นผู้ฟื้นฟูแนวทางนั้น และจะต้องรับบาปของผู้ปฏิบัติตามในภายหลังด้วย โดยที่บาปของผู้ที่ปฏิบัติตามนั้น(เอาเยี่ยงอย่าง)นั้น ไม่ได้ลดหย่อนลงแม้แต่น้อย”

(รายงานจากอบีอัมรฺ คือ ญะรียร์ อิบนิอับดุลลาฮฺ บันทีก โดยอิหม่ามมุสลิม)

5. มัสยิดในฐานะศูนย์กลางการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม

“มัสยิด” ถือเป็นสถาบันหนึ่งซึ่งมีอิทธิพลสำคัญต่อชีวิตของมุสลิม เป็นสถาบันหนึ่งที่อยู่ควบคู่ชุมชนมุสลิมและสะท้อนถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนและอีกมิติหนึ่งที่สามารถมองเห็นอย่างแจ่มชัดคือ มัสยิดเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอิสลาม เป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นเอกภาพของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ เป็นศูนย์รวมของศรัทธาชน-มุอฺมิน ในเชิงลักษณะของความเสมอภาค เสรีภาพและภราดรภาพ ที่ปราศจากความแตกต่างกันระหว่างชนชั้น วรรณะ เชื้อชาติ ภาษา และชาติพันธุ์ของมนุษย์ ยิ่งกว่านั้น มัสยิดยังเป็นสถาบันในการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าทางสังคม และพฤติกรรมของศรัทธาชนมุสลิม ให้มุ่งตรงต่อเอกภาพแห่งพระเจ้าโดยสิ้นเชิง นอกจากนี้มัสยิดจะเป็นสถานที่ประกอบอิบาเดฮ์ต่ออัลลอฮฺ (ช.บ.)แล้ว ยังเป็นสถานศึกษาอบรมวิชาความรู้ จริยธรรม การประกอบอาชีพ ศูนย์สารนิเทศ และการปลูกฝังทัศนคติ ความรักประเทศชาติอีกด้วย

มัสยิดเปรียบเสมือนเป็นบ้านแห่งอัลลอฮฺ (ช.บ.) เพื่อการบำเพ็ญศาสนกิจและการเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ (ช.บ.) และมัสยิดยังเป็นสถานที่ชุมนุมของมวลมลาอิกะฮฺ ที่ร่วมกันประกอบการภักดีต่อ อัลลอฮฺ (ช.บ.) เช่นเดียวกับมุอฺมินทั้งหลาย และเป็นที่ยอมรับได้ว่า การทำนุในมัสยิด (เอี้ยะติกาฟ) เป็นครั้งคราว หรือสม่ำเสมอ นั้น เป็นการปลูกฝังความผูกพันทางจิตใจให้ใกล้ชิดกับพระเจ้าอย่างแนบแน่นและมั่นคง สามารถขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง และเสริมสร้าง

ให้มุสลิมมีสมาธิแกร่ง และสุขภาพจิตที่ดีอย่างน่ามหัศจรรย์ มัสยิดเป็นสถานที่อันสงบเงียบที่จะช่วยผ่อนคลายความเครียดทั้งหลายทั้งปวงในสังคม การสร้างจิตสมาธิสู่เป้าหมายที่เด่นชัด คือ อัลลอฮ์ (ช.บ.) พระผู้เป็นเจ้าของและวางตนอยู่ในกรอบของอิสลามนั้น ล้วนเป็นการปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อเอกภาพแห่ง อัลลอฮ์ (ช.บ.) อย่างแท้จริง สถานภาพและบทบาทของมัสยิดตามทัศนะของอิสลาม

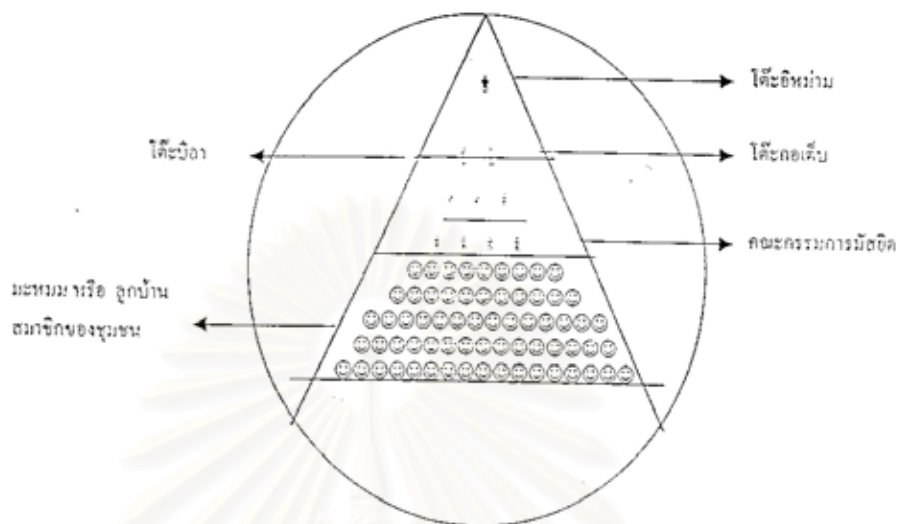
จะเห็นได้ว่ามัสยิดเป็นสถาบันและศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชน โดยบทบาทของมัสยิดนอกจากจะเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจแล้ว มัสยิดยังเป็นศูนย์กลางการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน เป็นศาลสถิตยุติธรรมเพื่อพิจารณาไกล่เกลี่ยคดีความขั้นต้นในชุมชน เป็นสถานที่ประชุมปรึกษาปัญหาและทางออกในเรื่องราวด้านต่างๆ ของชุมชนที่เรียกว่า มุชาวาระฮ์ ซึ่งการมุชาวาระฮ์นี้จะมีขึ้นเมื่อเกิดกรณีปัญหาต่างๆ หรือการปรึกษาหารือในประเด็นสาธารณะที่เกิดขึ้นโดยมีผู้นำชุมชนเป็นองค์ประกอบหลักของวง นอกจากนี้มัสยิดยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมงานบุญงานกุศลทั้งการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวคือการแต่งงาน กิจกรรมในวิถีชุมชนต่างๆ ตลอดจนเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิตสถานที่แห่งนี้จะเป็นที่สุดท้ายที่เขา (ศพ) จะได้รับการละหมาดขอพรจากพระผู้เป็นเจ้าของที่ร่างจะถูกฝังในอุโบ (สุสาน) ที่ส่วนใหญ่อยู่ใกล้ๆ กับมัสยิด

6. โครงสร้างทางสังคมของชุมชนมุสลิม

บรรจง นะแส (2547) ได้วิเคราะห์โครงสร้างของชุมชนมุสลิมว่ามีความเชื่อมโยงอ้างอิงอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาอิสลามอย่างแน่นหนา ชุมชนมีอิหม่าม คอเต็บ บิหล่านและคณะกรรมการมัสยิดจำนวนหนึ่ง ที่มีบทบาทในการดูแลปกครองชุมชน การเกิดขึ้นของรูปแบบการเมืองการปกครองตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น หรือการปกครองส่วนภูมิภาค ได้สร้างกลไกใหม่เข้ามาสอดแทรกทับซ้อนองค์กรหรือกลไกดั้งเดิมของชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น และพัฒนามาตั้งแต่มีการจัดระบบบริหารราชการ โดยละเอียดที่จะหยิบยกศักยภาพอันเป็นโครงสร้างดั้งเดิมของชุมชนขึ้นมาพิจารณาหนุนเสริมความแปลกแยกทับซ้อน ก่อให้เกิดความไร้เอกภาพในชุมชน เป็นความขัดแย้งที่สร้างความอ่อนแอให้เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิมมาอย่างยาวนาน

ชุมชนดั้งเดิมในสังคมไทยส่วนใหญ่สามารถปรับตัว ปรับบทบาทกลไกหรือองค์กรภายในชุมชนให้สนิทแนบแน่นเป็นเนื้อเดียวกันกับโครงสร้างที่ถูกกำหนดมาจากส่วนกลางที่เรียกว่า การบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน แต่ในชุมชนมุสลิมหาเป็นเช่นนั้นไม่

ภาพที่ 4 โครงสร้างดั้งเดิมของชุมชนมุสลิม

ภาพโครงสร้างดั้งเดิมของชุมชนมุสลิม

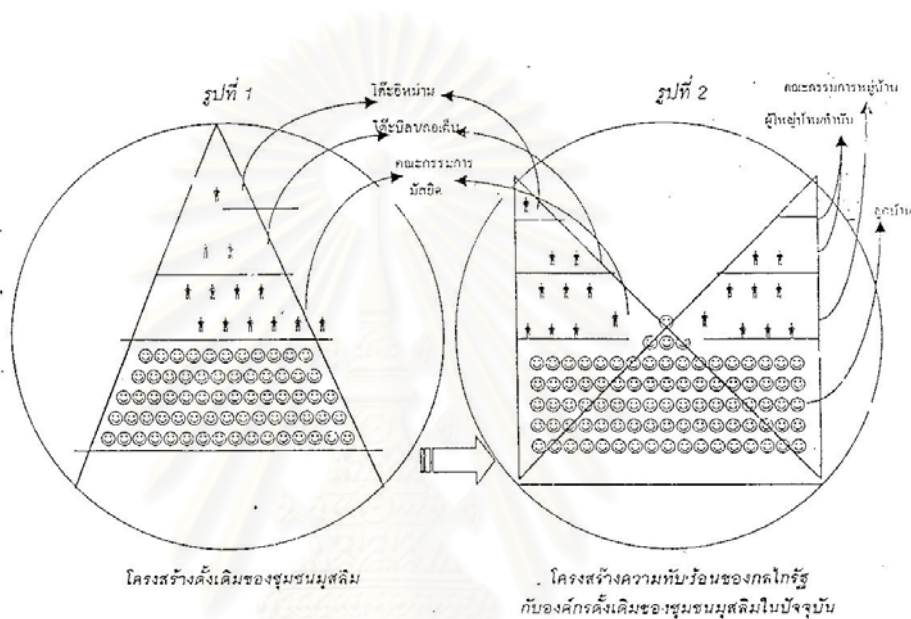
ที่มา: บรรจง นะแส, 2547: 100

ชุมชนมุสลิมจัดโครงสร้างการปกครองชุมชนโดยมีคำสอนทางศาสนาอิสลามเป็นตัวกำหนดโครงสร้าง เพราะศาสนาอิสลามไม่ได้แยกวิถีการดำเนินชีวิตระหว่างเรื่องทางโลกกับเรื่องทางธรรมออกจากกัน แต่ทุกมิติมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นกลายเป็นวิถีการดำเนินชีวิต (way of life) ที่มีความเชื่อมโยงส่งผลต่อการดำเนินชีวิตบนโลกนี้ (ดุนยา) และโลกหน้า (อาคีเราะฮฺ) โดยมีผู้นำชุมชนที่สำคัญคือ อิหม่าม ซึ่งมาจากการแต่งตั้งของสมาชิกในชุมชนนั้นๆ โดยอิหม่ามเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะเหนือคนอื่น ๆ นั่นคือมีความรู้ความเข้าใจในคัมภีร์อัลกุรอานและแบบอย่างของท่านศาสนทูต (ซุนนะฮฺ) ตลอดจนสามารถนำหลักการของศาสนาอิสลามมาประยุกต์ใช้ในการปกครองดูแลสมาชิกได้อย่างทั่วถึง

หลังจากมีการปฏิรูประบบการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ทำให้กลไกบริหารจัดการรูปแบบใหม่ก่อตัวขึ้นมาอย่างแปลกแยกในชุมชนมุสลิมในยุคแรกๆ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นไปในลักษณะของการหาตัวแทนชุมชนเพื่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ หากเปรียบชุมชนเป็นประเทศ ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน ก็คือรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศที่ชุมชนส่งไปทำหน้าที่นอกหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามเมื่อกลับมาอยู่ในชุมชนผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนันก็ต้องอยู่ภายใต้การดูแลปกครองของอิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของชุมชนนั้นๆ เนื่องจากบทบาทของอิหม่ามนั้นคือการตอบสนองต่อบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า การปฏิบัติหน้าที่ของอิหม่ามเป็นการรับผิดชอบต่อพระผู้เป็นเจ้าโดยตรง หากมีความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ก็คือ

เป็นการละเลยหรือละเมิดบทบัญญัติทางศาสนาซึ่งเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่จะมีใครทำทลายได้
ชุมชนภายใต้การนำของอิหม่ามจะร่วมกันสร้างข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการห้ามหรือส่งเสริม
ให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตาม เรียกกันว่า “สุกุมฟากัต”

ภาพที่ 5 เปรียบเทียบโครงสร้างของชุมชนมุสลิมดั้งเดิมและโครงสร้างใหม่

ที่มา: บรรจง นะแส, 2547: 101

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นมาโดยเฉพาะกลไก
ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้านได้สร้างความอ่อนแอและกัดเซาะองค์กรดั้งเดิม
ของชุมชนมุสลิมให้อ่อนแอลง โดยขบวนการเสริมอำนาจหน้าที่ที่มุ่งเน้นให้กลไกผู้ใหญ่บ้าน กำนัน
เข้าไปเสริมอำนาจของกลไกรัฐมากกว่าการปกป้องดูแลชุมชน ภาพความขัดแย้งระหว่างบุคคลร่วม
ชุมชนที่มีอำนาจหนุนเสริมคนละรูปแบบ การแบ่งแยกคนในชุมชนที่ทำหน้าที่ในชุมชนมุสลิม
ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คณะกรรมการมัสยิดกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ล้วนสร้างริ้วรอยของความ
ขัดแย้งปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องพึงระวังหรืออาจต้องมีการทบทวนนโยบาย
ที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งที่สามารถดูแลตัวเองได้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่งโดยมีรัฐคอยเสริม
หรือสนับสนุนช่วยเหลือการดำเนินงานของชุมชนให้เป็นอย่างราบรื่น

7. สุกุมฟากัดกับความผูกพันของสมาชิกในชุมชนมุสลิม

สุกุมฟากัด คือข้อกำหนดคคตกาเพื่อความเป็นเอกภาพในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนา และวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมซึ่งไม่ขัดกับหลักการของศาสนา

สุกุมฟากัดเป็นกฎเกณฑ์ที่สมาชิกในชุมชนทุกคนต้องถือปฏิบัติเนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่ผ่านความเห็นชอบของสภาชอรแล้ว สุกุมฟากัดในชุมชนมุสลิมแต่ละแห่งอาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง แต่เนื้อหาหลักที่เป็นแกนจะมีลักษณะคล้ายกันโดยค้ำึงถึงข้อห้ามและข้อใช้ทางศาสนาเป็นสำคัญ เช่น การกำหนดให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมาละหมาดร่วมกันที่มัสยิด การกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามสุกุมฟากัด หรือ การห้ามสมาชิกในชุมชนยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข การดื่มสุราของมีนเมาซึ่งเป็นข้อห้ามทางศาสนา เป็นต้น

8. ชุมชนบ้านสลาในฐานะหนึ่งในชุมชนมุสลิม

การย้อนรอยประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านสลาในมีชุมชนหนึ่งที่จะละเลยไม่พูดถึงไม่ได้เลยนั่นคือ ชุมชนปอเนาะจือมา หรือบ้านชะเมาในปัจจุบัน เนื่องจากตัวนญู¹ ปอเนาะจือมาได้ส่งบุตรของตนทั้ง 4 คนมาทำการเปิดพื้นที่สำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบปอเนาะที่ชุมชนบ้านสลาในแห่งนี้ ทั้งนี้ก่อนหน้าทีตัวนญูปอเนาะจือมาจะส่งบุตรทั้ง 4 คนไปนั้นก็เพื่อให้บุคคลใกล้เคียงเข้ามาทำการบุกเบิกพื้นที่ก่อน สำหรับปอเนาะจือมาในเวลานั้นถือได้ว่ามีชื่อเสียงมากในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้และปลูกฝังจริยธรรมทางศาสนาให้กับพี่น้องมุสลิมในพื้นที่จังหวัดปัตตานีและบริเวณใกล้เคียง ตัวนญูปอเนาะจือมามีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก พี่น้องชาวมุสลิมในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานีและใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือ มีชาวบ้านมาขออยู่อาศัยในบริเวณปอเนาะดังกล่าวเป็นจำนวนมากเพื่อมาทำการเรียนรู้เกี่ยวกับบัญญัติทางศาสนา เป็นเหตุให้ต้องทำการขยายพื้นที่ของปอเนาะเพื่อรองรับผู้ที่จะเดินทางมาแสวงหาความรู้กับตัวนญู

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2500 นางจะเยาะ ตาเยะ นายจะแม ตาเยะ และนายจะอาแซ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของตัวนญูปอเนาะจือมาได้เข้ามาติดต่อขอซื้อที่ดินซึ่งเป็นบริเวณหมู่บ้านสลาในปัจจุบันจากเมาะนาซึ่งเป็นชาวไทยพุทธที่พักอาศัยอยู่บริเวณหน้าวัดหัวควน ตำบลนาเกตุ อำเภอโคกโพธิ์ หลังจากที่ได้ซื้อที่ดินดังกล่าวแล้วทั้ง 3 คนได้ไปติดต่อกับตัวนญูปอเนาะจือมาเพื่อขาย

¹ ตัวนญู หรือในสังคมไทยเรียกกันว่าโต๊ะครู คำว่าตัวนเป็นคำที่แสดงถึงการให้เกียรติหมายถึง ท่าน ส่วนคำว่า ญู หมายถึง ครู หรือผู้คอยอบรมให้ความรู้

ที่ดินดังกล่าว แต่ไม่ได้ขายในลักษณะของการเก็งกำไร โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อให้ตัวนอญ ปอเนาะจือมาทำเปิดพื้นที่ทำปอเนาะเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชนมุสลิมขึ้นมาอีกแห่งหนึ่ง

หลังจากตัวนอญปอเนาะจือมาได้ซื้อที่ดินดังกล่าวซึ่งเป็นป่าทึบ จึงได้ให้ลูกศิษย์ คนใกล้ชิดเข้ามาบุกเบิกพื้นที่เพื่อเตรียมจัดตั้งปอเนาะ ซึ่งชาวบ้านโดยทั่วไปในขณะนั้นเรียกลูกศิษย์ ของตัวนอญปอเนาะจือมาว่า โต๊ะบาช่า หรือเปาะจีบือซา สาเหตุที่เรียกว่า โต๊ะบาช่า ก็เนื่องจากท่าน ได้เข้ามาบุกเบิกพื้นที่และสร้างกระท่อมเล็กๆ อยู่ในป่าทึบ และได้พักอาศัยอยู่ในกระท่อมดังกล่าว ซึ่งในภาษามลายูคำว่า “บาช่า” หมายถึง กระท่อมหรือกระท่อมเล็กๆ หลังจากโต๊ะบาช่าได้เข้ามา บุกเบิกพื้นที่ดังกล่าวได้ประมาณ 3 เดือน ตัวนอญปอเนาะจือมาจึงได้ส่งบุตรของตน 4 คนให้เข้ามา อยู่ในพื้นที่นี้ได้แก่

1. นายหะยีหะมะ สาและ (อิหม่าม)
2. นางซีตือรอกีเยาะ สาและ (พี่สาวอิหม่าม)
3. นายหะยีฮาซัน สาและ (พี่ชายอิหม่าม)
4. นางซีตือสาวอ สาและ (น้องสาวอิหม่ามและเป็นภรรยาของตัวนอญมะดาแม)

โดยในบรรดาบุตรทั้ง 4 คนนี้ตัวนอญปอเนาะจือมาได้มอบหมายให้สามีของ นางซีตือสาวอ สาและ ซึ่งมีศักดิ์เป็นบุตรเขยชื่อ นายหะยีแวมุฮัมมัด สุชิน ซึ่งจบการศึกษาจาก สถาบันดารุลอูลูม นครมังกะฮุ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ให้ทำการเปิดปอเนาะสำหรับอบรมจริยธรรม ให้กับพี่น้องมุสลิมในพื้นที่ใกล้เคียง และเนื่องจากนายหะยีแวมุฮัมมัด เป็นคนในพื้นที่บ้านดาแม ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า มะดาแม และเรียกขานปอเนาะที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้ว่าปอเนาะมะดาแม

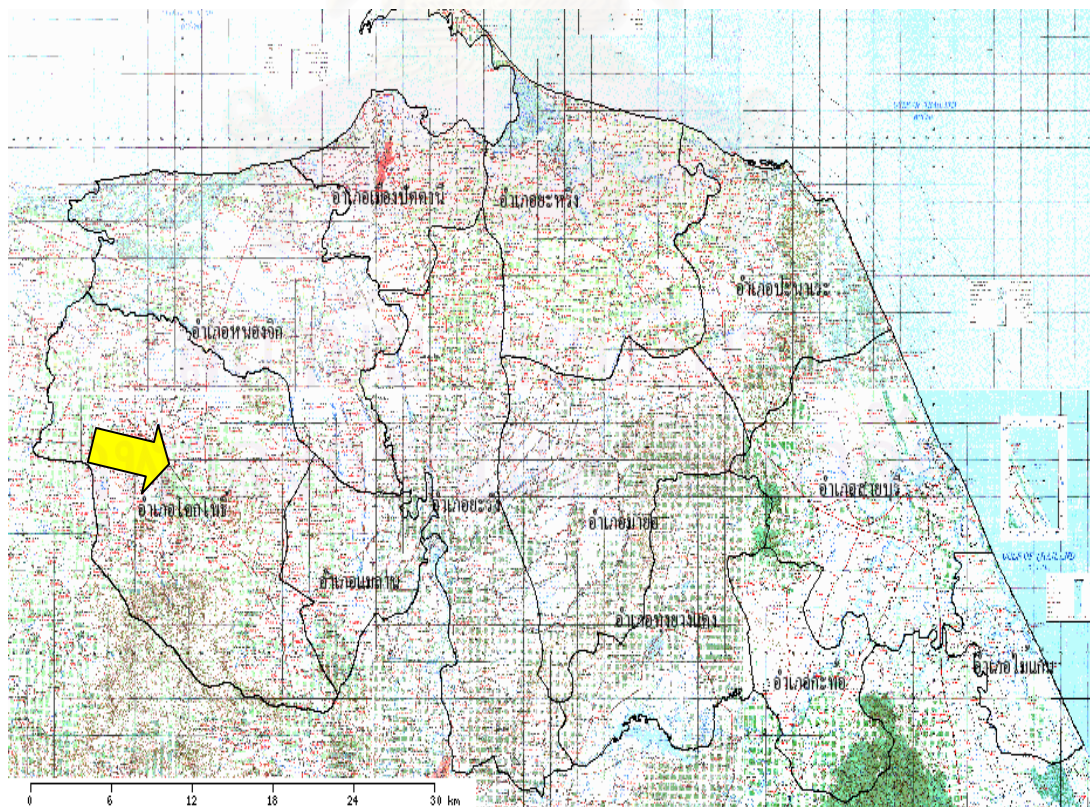
หลังจากที่มีการตั้งปอเนาะขึ้นมาก็มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้ติดตามมาตั้งถิ่นฐาน ในบริเวณพื้นที่ของปอเนาะเพื่อเรียนรู้ศาสนากับตัวนอญมะดาแม ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มเพื่อนๆ ของท่าน เนื่องจากสมัยนั้นใครที่อาศัยอยู่กับปอเนาะจะมีความปลอดภัยเพราะปอเนาะเป็นสถานที่ที่ ได้รับการให้เกียรติและตัวนอญเจ้าของปอเนาะก็เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน โดยทั่วไปและถือว่าใครที่มาก่อความเสียหายในบริเวณปอเนาะนับเป็นการไม่ให้เกียรติแก่ตัวนอญ

ตัวนอญมะดาแมได้ทำการสอนศาสนาในระบบปอเนาะ ผู้เรียนจะขึ้นไปเรียนที่ บ้านของตัวนอญซึ่งจะเรียกสถานที่ดังกล่าวว่า “บาลา” แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ พื้นที่สำหรับเป็นที่ พักของตัวนอญและครอบครัวส่วนหนึ่ง และเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนการสอนและปฏิบัติ ศาสนกิจ โดยการเรียนการสอนเน้นการเรียนรู้คำสอนของศาสนาและวิถีชีวิตอิสลาม กลางคืนก็จะมิ

การสอนคัมภีร์อัลกุรอาน ชาวบ้านที่มาเรียนก็จะสร้างที่พักอาศัยในลักษณะกระท่อมเล็กๆ บริเวณใกล้เคียงกับบ้านของตัวนอญู

หลังจากที่ตัวนอญูมะดาแมเปิดสอนศาสนาในระบบปอเนาะได้ระยะหนึ่งก็มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาฯ พ.ศ.2504 บังคับให้ปอเนาะทั้งหมดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องจดทะเบียนกับรัฐ ตัวนอญูมะดาแมจึงได้เข้าจดทะเบียนกับรัฐและเปลี่ยนสถานะของปอเนาะมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีชื่อว่า “โรงเรียนมุฮัมมาดียะห์” โดยตัวนอญูมะดาแมเป็นทั้งเจ้าของโรงเรียนและเป็นผู้จัดการ แต่ก็ยังมีลูกศิษย์มาเรียนรู้กับท่านเหมือนเดิมซึ่งมีทั้งคนในพื้นที่และคนต่างถิ่น โดยลูกศิษย์ที่มาจากต่างถิ่นท่านได้ให้ปลูกที่พักอาศัยในบริเวณพื้นที่ของท่านซึ่งจะเป็นลักษณะของการอยู่อาศัยชั่วคราวเพื่อการศึกษาหรือประกอบอาชีพควบคู่กันไป อย่างไรก็ตามเมื่อสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้แล้วส่วนใหญ่ก็มักจะออกไปซื้อที่ดินปลูกที่พักอาศัยในบริเวณใกล้เคียงเนื่องจากมีความผูกพันกับตัวนอญู สำหรับบางคนที่ยังไม่มีรายได้พอที่จะออกไปซื้อที่ดินเป็นของตัวเองได้ก็จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ของตัวนอญูต่อไปเรื่อยๆ ไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนและจะไม่มีการบังคับเพื่อให้ออกไปจากพื้นที่ดังกล่าวแต่อย่างใด ซึ่งพื้นที่บ้านสลามปัจจุบันนั้นมีที่ตั้งปรากฏตามแผนที่ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 แผนที่จังหวัดปัตตานี

ที่มา: www.pattani.go.th

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นฐานของการรวมตัวกันของคนในชุมชนบ้านสลามปัจจุบันนั้นเกิดขึ้นมาจากความต้องการตอบสนองพระบัญชาของพระเจ้าและเป็นเจ้าและปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ซึ่งท่านได้กล่าวว่า

“โอ้มนุษย์เอ๋ย! พวกเจ้าจงศึกษาหาความรู้ เพราะแน่แท้วิชาความรู้นั้นจะได้มาด้วยการรำเรียนศึกษา และความเข้าใจในวิชาความรู้นั้นจะได้มาด้วยการเรียนรู้เท่านั้น”
(บันทึกโดย ภูเขาบะรอนีย์)

นอกจากนี้ความสำคัญของการแสวงหาความรู้นั้นจะเห็นได้จากคำกล่าวของอิหม่ามอะหมัด (อายุฟ ผู้แปล, 2547: 20) ว่า

“ความจำเป็นของมนุษย์ต่อวิชาความรู้ศาสนาบน โลกนี้มากยิ่งขึ้นกว่าความจำเป็นของเขาต่ออาหารและเครื่องดื่ม เพราะในแต่ละวันนั้นมนุษย์จำเป็นต้องพึงการกินการดื่มเพียงครั้งสองครั้ง (เพื่อประทังชีวิต) ในขณะที่เขาจำเป็นต้องพึงวิชาความรู้ (ศาสนา) ทุกลมหายใจเข้าออก (เพื่อเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของเขา)”
(มะดารีญุสลาตีกัน 2: 470, อือลาม อัลมูวัคกีอิน 2: 256)

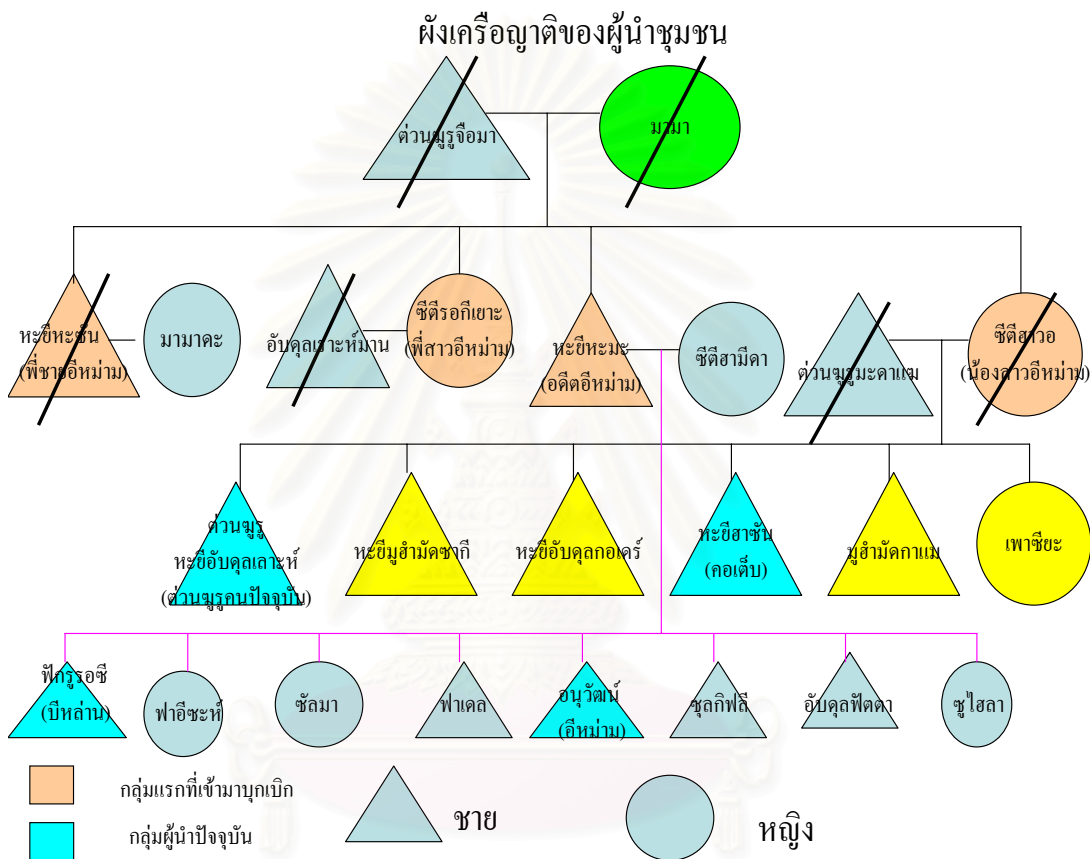
ทางด้านครอบครัวของถ้วนฆูรุมะดาแม่นั้นมีบุตรธิดาทั้งหมดรวม 6 คน เป็นชาย 5 คน และหญิง 1 คน ดังต่อไปนี้

1. นายหะยีอับดุลเลาะห์ สุชิน (ถ้วนฆูรุมะดาแม่วันนี้) จบการศึกษาทางด้านศาสนาจากประเทศมาเลเซีย
2. นายหะยีมุฮัมมัดซาคี สุชิน จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมาดิเนฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย
3. นายหะยีอับดุลกอเดร์ สุชิน จบการศึกษาทางด้านแพทยศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยอัลอัซฮัร ประเทศอียิปต์
4. นายหะยีฮาซัน สุชิน (คอเต็บ) จบการศึกษาทางด้านศาสนาจากมหาวิทยาลัยในประเทศชูดาน
5. นายมุฮัมมัดกาแม สุชิน จบการศึกษาจากวิทยาลัยการสาธารณสุขจังหวัดยะลา
6. นางเพาซียะ สุชิน จบการศึกษาทางด้านศาสนาที่โรงเรียนมุฮัมมาดียะห์

ถ้วนฆูรุมะดาแมได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะของครูผู้คอยอบรมให้ความรู้และเป็นผู้นำสำหรับชุมชนมุสลิมแห่งนี้มาโดยตลอดจนกระทั่งปี พ.ศ. 2527 ได้ป่วยและเสียชีวิตลง

นายหะยีอับดุลเลาะห์ สุธิน ซึ่งเป็นบุตรชายคนโตจึงได้สืบทอดเจตนารมณ์ของผู้เป็นบิดาต่อ ภายใต้การสนับสนุนของสมาชิกในชุมชนเนื่องมีการปรึกษาหารือกันของสมาชิกในชุมชน นายหะยีอับดุลเลาะห์เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักการทางศาสนาเป็นอย่างดี

ภาพที่ 7 ผังเครือญาติผู้นำชุมชน

สำหรับการตั้งชื่อหมู่บ้านสลามนั้น เดิมหมู่บ้านนี้อยู่ในเขตปกครองของหมู่ที่ 4 บ้านยางแดง ตำบลนาประคู้ ซึ่งมีอาณาเขตติดกับบ้านศาลาลาก หมู่ที่ 7 ตำบลนาประคู้ ต่อมาปี พ.ศ. 2541 มีการขยายตัวของจำนวนสมาชิกในชุมชนเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้การปกครองในหมู่บ้านเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร โดยเฉพาะการบริหารงบประมาณที่ได้รับจากทางราชการ อีกทั้งจำนวนประชากรที่พักอาศัยจัดอยู่ในเกณฑ์ที่กรมการปกครองได้กำหนดไว้สำหรับการที่จะขอจัดตั้งหมู่บ้านใหม่จึงได้มีการขอจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ออกมาเป็นอิสระ ในปีเดียวกันซึ่งอยู่ในเขตปกครองของหมู่ที่ 8 ตำบลนาประคู้ และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านสลาม” ซึ่งคำว่าสลามนั้นก็มาจากคำว่า “สลามัต” ในภาษามลายู แปลว่า สันติ หรือถ้าใช้กับกรณีการเดินทางก็จะหมายถึงขอให้โชคดี

มัสยิดในฐานะศูนย์กลางการบริหารจัดการหมู่บ้าน

ในระยะแรกที่มีการจัดตั้งปอเนาะขึ้นที่บ้านของตัวนอหรือที่เรียกกันว่า “บาลา” ถือเป็นจุดศูนย์กลางในการบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน ซึ่งต่อมาปี พ.ศ.2512 จึงได้มีการระดมเงินจากสมาชิกในชุมชนและผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันสร้างมัสยิดขึ้น นอกจากนี้งบประมาณในการสร้างมัสยิดส่วนหนึ่งได้มาจากเงินซึ่งเป็นชะกาดของพี่น้องมุสลิมจากรัฐตั้งกาบูล ประเทศมาเลเซีย และได้ตั้งชื่อของมัสยิดที่สร้างขึ้นใหม่นี้ว่า “มัสยิดมาดีนาตุลสาลาม”

มัสยิดมาดีนาตุลสาลามนอกจากจะเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจประจำวันของสมาชิกในชุมชนแล้ว ยังถือเป็นจุดศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนด้วย เช่น การแต่งงาน การไถ่เกี้ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นมาในชุมชน เป็นสถานที่สำหรับเฉลิมฉลองงานเทศกาลต่างๆ ที่มีขึ้นในชุมชน เป็นต้น

สุกมฟากัดของหมู่บ้าน

สุกมฟากัดซึ่งเกิดจากการตกลงร่วมกันของสมาชิกในชุมชนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดท้ายนั้นคือชุมชนแห่งการดีกา (การยำเกรงต่อพระเจ้า) จึงได้ตกลงร่วมกันว่า

1. สมาชิกในชุมชนต้องมารับฟังการบรรยายศาสนธรรมจากตัวนออย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ซึ่งการบรรยายมีขึ้นทุกวันหลังละหมาดมักริบ
2. สมาชิกในชุมชนทุกคนต้องเข้าร่วมละหมาดวันศุกร์ร่วมกันเพื่อรับฟังการคุตบะฮ์จากอิหม่าม
3. สมาชิกในชุมชนที่จะมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านต้องเรียนหนังสือ หรือต้องมีงานทำ เป็นกิจจะลักษณะ
4. ต้องไม่ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นข้อห้ามตามหลักของศาสนาอิสลามและข้อตกลงร่วมกันของหมู่บ้าน เช่น การชู้สาว การพนัน ดื่มของมีนเมา

สภาชอของหมู่บ้าน

การจัดตั้งองค์กรหรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนจะมีการปรึกษาหารือของสภาชอเป็นหลัก ซึ่งสภาชอนี้ประกอบด้วย ตัวนอ และคณะกรรมการบริหารมัสยิดจำนวน 15 คน ได้แก่ อิหม่าม คอเด็บ ปีห์ล่าน และคณะกรรมการอื่นๆ อีก 12 คน จะเป็นผู้ตัดสินใจในประเด็นสาธารณะของชุมชนภายใต้กฎเกณฑ์ของหมู่บ้านและหลักคำสอนของทางศาสนา บทบาทของสภาชอในชุมชนบ้านสลามนั้นจะเห็นได้จากมติต่างๆ ที่ออกมาเกี่ยวกับการดำเนินงานของ

ชุมชน ซึ่งเกิดจากการปรึกษาหารือของสภาชวรอ เช่น การร่างฮุกุมฟากัต มติในการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้าน หรือการเลือกสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในโควตาของหมู่บ้าน เป็นต้น โดยตั้งแต่มีการแยกหมู่บ้านออกมาเป็นอิสระสภาชวรอของหมู่บ้าน ได้มีมติแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกขึ้นมาโดยไม่ได้ใช้ระบบเลือกตั้ง และหลังจากผู้ใหญ่บ้านคนแรกเสียชีวิตลงสภาชวรอก็มีมติแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันขึ้นมาโดยไม่ได้ใช้ระบบการเลือกตั้งอีกเช่นกัน เนื่องจากสภาชวรอมองว่า การนำระบบเลือกตั้งมาใช้ในชุมชนนั้นจะสร้างความแตกแยกให้กับสมาชิกในชุมชน แต่ก็ไม่ได้ละเอียดหรือไม่เห็นความสำคัญของระบบเสียทีเดียวเพราะการเลือกตั้งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลครั้งล่าสุด สภาชวรอได้มีมติให้สมาชิกในชุมชนได้นำเสนอนโยบายของแต่ละคนที่ประสงค์จะเป็นตัวแทนและให้สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เลือกจากนโยบายของผู้สมัครแต่ละคน

ผู้นำ

สำหรับบทบาทของผู้นำในชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกันคือ ผู้นำที่มีบทบาทด้านการปกครองซึ่งจะทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ หน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นบทบาทของผู้ใหญ่บ้าน ส่วนบทบาททางด้านศาสนานั้นผู้มีบทบาทได้แก่ ทั่ววนจรู อีหม่าม คอเต็บ และบิหล่าน

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติทั่ววนจรูถือเป็นผู้นำตามธรรมชาติสำหรับชุมชนบ้านสลามแห่งนี้ ส่วนผู้ใหญ่บ้าน และอีหม่าม นั้นมีฐานะผู้นำตามบทบาทหรือเป็นผู้นำทางนิตินัย

สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชน

1. ขนาดและที่ตั้ง

บ้านสลาม เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลนาประคู้ อำเภอลือโขง จังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ 1,379 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรจำนวน 1,266 ไร่ และพื้นที่สำหรับพักอาศัยจำนวน 113 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านยางแดง หมู่ที่ 4 ตำบลนาประคู้ อำเภอลือโขง จังหวัดปัตตานี โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากทางสาธารณะหลังโรงเรียนบ้านยางแดง

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านศาลาลาก หมู่ที่ 7 ตำบลนาประคู้ อำเภอลือโขง จังหวัดปัตตานี โดยมีแนวเขตเริ่มต้นจากบ้านศาลาลาก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านควนประ หมู่ที่ 5 ตำบลนาประคู้ อำเภอลือโขง จังหวัดปัตตานี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านยางแดง หมู่ที่ 4 ตำบลนาประคู้ อำเภอโคกโพธิ์
จังหวัดปัตตานี และบ้านศาลาลาก หมู่ที่ 7 ตำบลนาประคู้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

2. ลักษณะโดยทั่วไปของประชากร

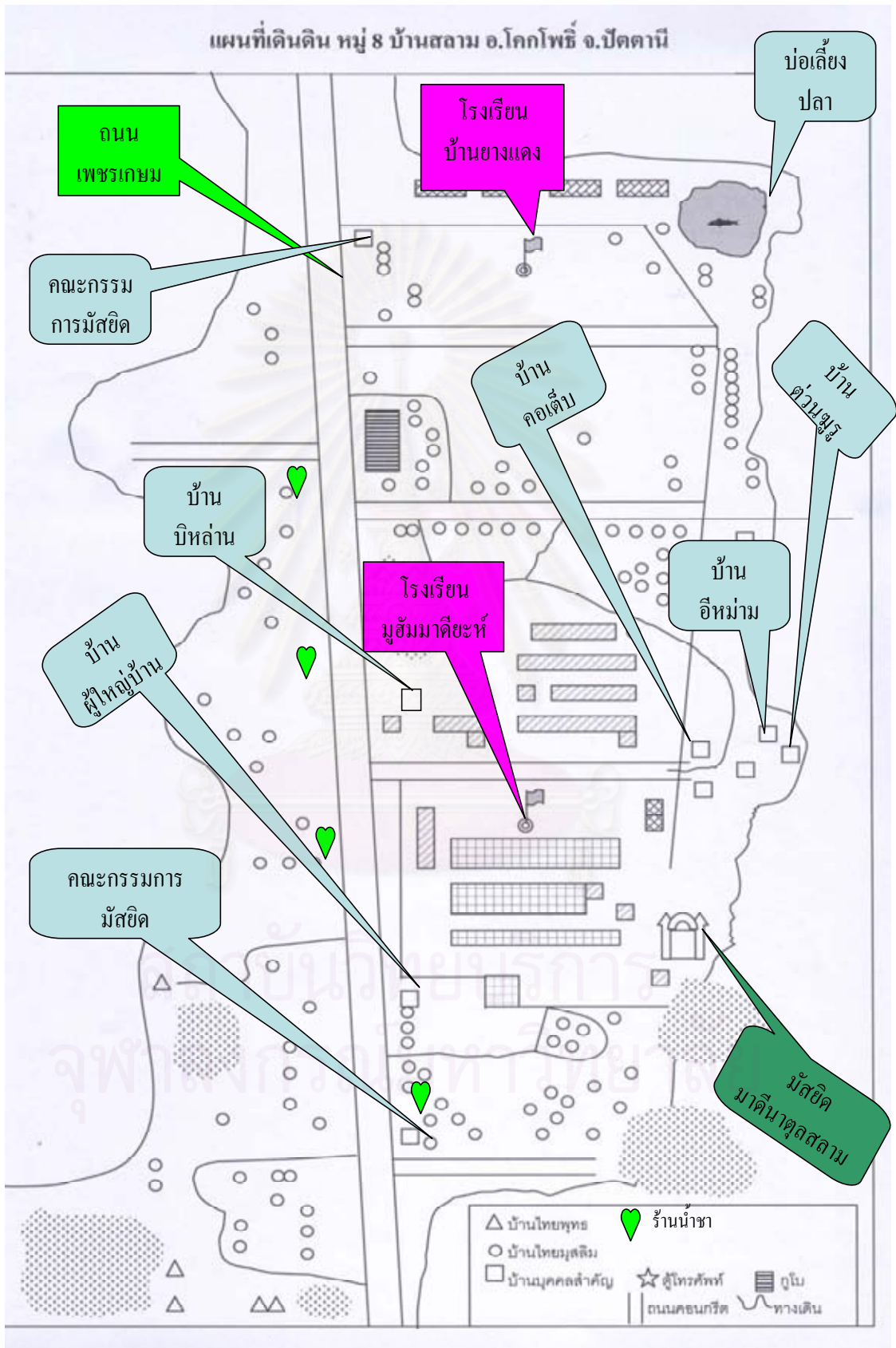
จากการสำรวจข้อมูลประชากร ณ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2548 พบว่ามีประชากร
ทั้งสิ้น 799 คน แบ่งเป็นเพศชาย 419 คน เพศหญิง 380 คน (เกษม เจะอูเซ็ง, 18 พฤศจิกายน 2548)
มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 149 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

พื้นที่โดยทั่วไปของหมู่บ้านเป็นบริเวณที่ราบเชิงเขา มักจะประสบปัญหาเรื่องน้ำ
สำหรับอุปโภคบริโภคในหน้าแล้ง ปัจจุบันได้มีการขุดบ่อบาดาลสร้างระบบประปาหมู่บ้านทำให้
ชาวบ้านได้รับน้ำอย่างทั่วถึง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 8 แผนที่เดินดินชุมชนบ้านสลาม

3. การประกอบอาชีพ

สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรมเนื่องจากสภาพแวดล้อมและพื้นที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ปลูกยางพารา ทำสวนผลไม้ สวนมะพร้าว และมีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว แพะ เป็ด ไก่ การประกอบอาชีพส่วนใหญ่เป็นการทำมาหากินเพื่อการยังชีพมากกว่าเพื่อการค้า เน้นการดำรงชีวิตแบบพอเพียง มีการแบ่งปันผลผลิตระหว่างกันของสมาชิกในชุมชน

4. สถาบันการศึกษา

ในหมู่บ้านสลามนั้นมีสถานศึกษาอยู่ 2 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านยางแดง ซึ่งเปิดทำการสอนระดับชั้นอนุบาล ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และโรงเรียนมุฮัมมาดียะห์เปิดทำการสอนสามัญในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ควบคู่กับการสอนศาสนาตั้งแต่ชั้น 1 - 10

โรงเรียนบ้านยางแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ 2 จังหวัดปัตตานี ซึ่งมีหมู่บ้านในเขตพื้นที่บริการ 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 4 บ้านยางแดง และหมู่ที่ 8 บ้านสลาม ประชากรในพื้นที่เขตบริการนับถือศาสนาอิสลาม เปิดทำการสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2508

โรงเรียนมุฮัมมาดียะห์ เปิดทำการสอนอย่างเป็นระบบเมื่อ พ.ศ.2504 จัดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2509 และทำการสอนสามัญในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ต่อมา พ.ศ.2515 ได้ทำการสอนระดับประถมศึกษาปลาย ป. 5-7 และปี พ.ศ.2518 ได้เปิดทำการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ชั้น ม.1-3 จนกระทั่งปี พ.ศ.2541 เปลี่ยนสถานะโรงเรียน 15 (2) มาเป็น 15 (1)¹ ซึ่งได้รับอนุญาตเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2542 และได้ทำการสอนสามัญในระดับมัธยมปลาย ม.4 - 6

5. การเข้าถึงสมาชิกในชุมชน

ชุมชนบ้านสลามนอกจากจะมีมีมัสยิดที่เป็นแหล่งพบปะของสมาชิกในชุมชนแล้ว

¹ 15 (1) หมายถึง เป็นโรงเรียนทำการสอนหลักสูตรมัธยมศึกษาที่มีมาตรฐานการศึกษาเทียบเท่าโรงเรียนสามัญของรัฐซึ่งจะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐเป็นรายหัวโดยโรงเรียน 15(1) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1. โรงเรียนที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อการกุศลซึ่งจะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ 100 %
2. โรงเรียนที่จดทะเบียนเป็นของส่วนบุคคลจะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ 60 %

15 (2) หมายถึง โรงเรียนที่ยังไม่มีความพร้อมในการเปิดสอนหลักสูตรมัธยมศึกษา ซึ่งรัฐจะให้การอุดหนุนแก่เฉพาะในเรื่องของการพัฒนาปีละครั้งเป็นเงินเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ยังมีร้านน้ำชาซึ่งถือเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ ในหมู่บ้านซึ่งมีทั้งหมด 4 ร้าน การเดินทางของข่าวสารความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะเป็นไปอย่างรวดเร็วและเข้าถึงสมาชิกในชุมชนอย่างถ้วนหน้าเมื่อข่าวสารนั้นถูกส่งผ่านมายังร้านน้ำชา

9. สรุปท้ายบท

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างทางสังคมของชุมชนมุสลิมมีความเชื่อมโยงอ้างอิงอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาอิสลามโดยมีกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ และมีผู้นำชุมชนเป็นแกนขับเคลื่อนสมาชิกของชุมชน โดยมีสภาที่ปรึกษาชุมชน (ชुरอ) คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ มีการกำหนดกฎกติกาเพื่อความ เป็นเอกภาพในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนที่เรียกว่า “สุกุมฟากัต” (ข้อตกลงร่วมในการจัดการชุมชน) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนา และวัฒนธรรมที่ดีงามไม่ขัดกับหลักการศาสนา นอกจากนี้ยังมีมัสยิดในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

อียาอะฮ์: การผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมุสลิมเพื่อป้องกันความขัดแย้ง

ในบทนี้จะเป็นการทำความเข้าใจอียาอะฮ์ในฐานะกิจกรรมที่ใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเพื่อป้องกันความขัดแย้งซึ่งจะได้นำเสนอถึงความหมายของอียาอะฮ์ ความสำคัญของอียาอะฮ์ต่อวิถีชุมชนมุสลิม อียาอะฮ์กับการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมุสลิม ซึ่งในการทำความเข้าใจดังกล่าวผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของอียาอะฮ์ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ อียาอะฮ์ที่ปฏิบัติตามช่วงวัย อียาอะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์ และอียาอะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละเดือนในรอบปี ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียดต่อไป

1. อียาอะฮ์?

ฟัตอียะ ยะกัน (2545) ให้ความหมายของอียาอะฮ์ว่าหมายถึง การแสดงออกถึงความนอบน้อมอย่างที่สุด หรือรู้สึกให้ความสำคัญอย่างสูงสุดต่อผู้ทรงถูกเคารพภักดี อียาอะฮ์เป็นดั่งบันไดที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งที่ถูกสร้าง (มัลโลก) กับพระผู้ทรงสร้าง (อัลลอฮ์) และยังมีผลอันลึกซึ้งต่อการปฏิบัติของเราที่พึงมีต่อสิ่งถูกสร้างต่างๆ เหล่านั้นอีกด้วย การละหมาด การถือศีลอด ทานชะกาต บำเพ็ญหัจญ์ ตลอดจนการปฏิบัติต่างๆ ที่มนุษย์กระทำไปโดยหวังความยินดีของอัลลอฮ์ (ช.บ.) และให้ความสำคัญต่อบทบัญญัติของพระองค์ ถือเป็นอียาอะฮ์

อียาอะฮ์จึงเป็นการประกอบคุณงามความดี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายแด่พระผู้เป็นเจ้า ตามรูปแบบที่ทรงพอพระทัย ซึ่งอียาอะฮ์เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ดำรงตนอยู่ได้อย่างมีคุณภาพระหว่างการพักผ่อนในความสุขงามของโลกกับการเดินทางสู่จุดหมายปลายทางแห่งชีวิต มุสลิมเชื่อว่าแม้โลกนี้จะเพียงผ่านแต่มีผลสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการชี้นำในโลกรหน้า ดังนั้นมุสลิมผู้ศรัทธาจึงระมัดระวังและพยายามอย่างสุดความสามารถที่จะใช้ชีวิตให้เป็นไปตามแนวทางและความพึงพอพระทัยของพระผู้เป็นเจ้า เพราะความผิดพลาดในโลกนี้ถ้าไม่ได้รับการอภัยโทษจากพระผู้เป็นเจ้าก็ไม่มีโอกาสที่จะไปแก้ไขในโลกหน้า และไม่มีโอกาสที่จะกลับมาเกิดในโลกนี้อีกครั้งหนึ่ง

การอียาอะฮ์ในอิสลามมีพื้นฐานมาจากความยึดมั่นศรัทธาในองค์อัลลอฮ์ (ช.บ.) พระผู้เป็นเจ้า จึงเปรียบดั่งเสาหลักค้ำจุนการดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนมุสลิมมิให้หลอมละลายไปในกระแสต่างๆ ที่ถูกจุดขึ้นเพื่อการครอบงำ เพราะฉะนั้นทุกอิริยาบถของการดำเนินชีวิตจึงเป็นการอียาอะฮ์ต่อพระผู้เป็นเจ้ารวมทั้งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมุสลิมด้วย

2. ความสำคัญของการอโฆบาคะสุต่อวิถีชุมชนมุสลิม

พระผู้เป็นเจ้าทรงตรัสไว้ในอัลกุรอานถึงความจำเป็นของการอโฆบาคะสุความว่า
 “และข้ามิได้สร้างญิน¹ และมนุษย์เพื่ออื่นใดเว้นแต่เพื่ออโฆบาคะสุ (เคารพภักดี) ต่อข้า”

(อัลกุรอาน 51: 56)

จะเห็นได้ว่าคัมภีร์กุรอานกล่าวไว้อย่างชัดเจนแล้วว่าพระองค์มิได้สร้างญินและมนุษย์มาเพื่ออื่นใดนอกจากเพื่อการ “อโฆบาคะสุ” ต่อพระองค์ ดังนั้น การอโฆบาคะสุของทั้งญินและมนุษย์จะต้องมีไว้เพื่ออัลลอฮ์ (ซ.บ.) แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

มุสลิมเชื่ออย่างมั่นคงว่าความมุ่งหมายทั้งหมดของเขาในชีวิตนี้ คือการรับใช้พระผู้เป็นเจ้า การกระทำทุกอย่างที่มุสลิมทำลงไป อาจจะเป็นการแสดงความรักภักดีได้มากเท่าๆ กับการประกอบพิธีทางศาสนาของเขา ทรายที่เจตนาของเขาในการกระทำเหล่านั้นเป็นไปเพื่ออัลลอฮ์ (ซ.บ.)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความสำคัญของการอโฆบาคะสุต่อวิถีชุมชนมุสลิมนั้นถือเป็นการตอบสนองพระบัญชาของพระผู้เป็นเจ้า

3. อโฆบาคะสุกับการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

“แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธานั้นเป็นพี่น้องกัน...”

(อัลกุรอาน 49: 10)

จากโองการของคัมภีร์อัลกุรอานข้างต้นเป็นการตอกย้ำถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมุสลิม เพราะฉะนั้นการอโฆบาคะสุต่างๆ จึงอยู่บนพื้นฐานของความเป็นพี่น้องในอิสลาม ซึ่งกิจกรรมที่ผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนบ้านสลามแห่งนี้มีหลากหลายกิจกรรมด้วยกัน โดยกิจกรรมเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของสมาชิกในชุมชน ป้องกันความแตกแยกที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ หรืออโฆบาคะสุที่ใช้ในการผูกโยงสมาชิกชุมชนบ้าน

¹ ญิน คือ สิ่งที่ถูกสร้างมาจากไฟจะอาศัยอยู่ในโลกนี้ มีตัวตนที่เราไม่อาจจะเห็นด้วยตาธรรมดา ตามหลักความเชื่อที่มีระบุในอัลกุรอาน อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ทรงสร้างสรรพสิ่งสูงสุดจะครณาได้ ทว่าที่เห็นว่ามีชีวิตนั้นมีอยู่ 4 อย่างคือ

1. มีปัญญา มีตักหา มีตัวตน (เป็นเลือดเนื้อและกระดูก) นั่นคือมนุษย์
2. มีปัญญา มีตักหา ไม่มีตัวตน นั่นคือญิน
3. มีปัญญา ไม่มีตักหา ไม่มีตัวตน นั่นคือลาอิกะหุ
4. ไม่มีปัญญา มีตักหา มีตัวตน นั่นคือสัตว์

สลามนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันนั่นคือ อีบาดะฮฺที่ปฏิบัติตามช่วงวัยแห่งการดำเนินชีวิต อีบาดะฮฺที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์ และอีบาดะฮฺที่ปฏิบัติแต่ละเดือนในรอบปี ตามปฏิทินอิสลามซึ่งนับเดือนตามจันทรคติ ซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดของอีบาดะฮฺแต่ละประเภทต่อไป

3.1 อีบาดะฮฺที่ปฏิบัติตามช่วงวัยของการดำเนินชีวิต

สำหรับอีบาดะฮฺที่สมาชิกในชุมชนบ้านสลามปฏิบัติตามช่วงวัยของการดำเนินชีวิตนั้นมีหลายกิจกรรมด้วยกันคือ การอาซาน¹ และอิกอมะฮฺ² ให้กับทารกแรกเกิด การทำอากีเกะฮฺ โครงการ Pra perkawenngan (อบรมเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนใช้ชีวิตคู่) คุตบะฮฺ ตุนนิกะฮฺ และกองทุนสงเคราะห์ผู้เสียชีวิต โดยกิจกรรมต่างๆ เริ่มต้นตั้งแต่ลมหายใจแรกที่ได้สูดมาสู่โลกจนกระทั่งลมหายใจสุดท้ายของชีวิตซึ่งรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมนั้นมีดังนี้

การอาซานและอิกอมะฮฺให้กับทารกแรกเกิด

การอาซานและอิกอมะฮฺให้กับทารกแรกเกิดถือเป็นอีบาดะฮฺหรือกิจกรรมในการสร้างอัตลักษณ์และความผูกพันระหว่างสมาชิกในชุมชนมุสลิม นับตั้งแต่วันแรกที่ทารกคลอดออกมาจากรกมารดา หลังจากที่ทารกได้สูดตาคลุโลกและผ่านการทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้วผู้เป็นบิดาจะทำหน้าที่ในการอาซานให้ทารกได้ยินที่หูข้างขวา แล้วจะทำการอิกอมะฮฺที่หูข้างซ้ายของทารก ซึ่งการอาซานและอิกอมะฮฺนี้จะทำให้ทารกได้รับรู้ถึงความยิ่งใหญ่เกรียงไกรของพระผู้เป็นเจ้า นอกจากนี้ยังจะช่วยผลักดันมารร้ายที่เฝ้าวนเวียนอยู่รอบตัวทารกให้ออกไปอีกด้วย

อย่างไรก็ตามพิธีกรรมดังกล่าวในอดีตจากการบอกเล่าของผู้นำชุมชนพบว่ามักจะประสบปัญหาเมื่อหญิงมีครรภ์ไปทำการคลอดที่โรงพยาบาล ซึ่งเมื่อคลอดออกมาแล้วทางโรงพยาบาลไม่อนุญาตให้ผู้เป็นบิดาได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวซึ่งถือเป็นบทบัญญัติของทางศาสนาทางออกของสมาชิกในชุมชนก็คือทำการคลอดกับหมอดำแยะเนื่องจากไม่มีอุปสรรคในการปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าว แต่ปัจจุบันนี้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขแล้ว มีการทำความเข้าใจกับทางโรงพยาบาลซึ่งได้อนุญาตให้ผู้เป็นบิดาได้ทำการอาซานและอิกอมะฮฺให้กับทารกที่คลอดออกมาทำให้หญิงมีครรภ์ส่วนใหญ่ไปทำการคลอดที่โรงพยาบาลมากยิ่งขึ้น

¹ อาซาน หมายถึง การเชิญชวนผู้กระหม่อมเพื่อประกาศความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า

² การเชิญชวนซึ่งเป็นสัญญาณบ่งชี้ถึงการเริ่มต้นของการละหมาด

หลังจากที่มีการอาชานและอีกอมะฮฺเสร็จแล้วก็จะมีการทำตะห์นีก คือ การเคี้ยวผลอินทผลัมจนเปื่อยยุ่ย จากนั้นก็จะนำส่วนหนึ่งที่ได้เคี้ยวแล้วแต่ที่ปลายนิ้วมือ แล้วจึงนำไปคลึงเบาๆ กับเพดานปากของทารกจนกระทั่งทารกสามารถกลืนรสหวานแห่งอินทผลัมได้ หากไม่มีอินทผลัมก็สามารถนำผลไม้อื่นๆ หรือเครื่องคัมตามธรรมชาติที่มีรสหวานแทนได้ โดยผู้ที่ทำหน้าที่ตะห์นีกส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือในคุณภาพความคิดซึ่งในชุมชนแห่งนี้ผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวก็คือตัวนัจรู การทำตะห์นีกนี้ถือเป็นการปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ที่มุสลิมทุกคนพึงให้ความสำคัญ

การทำอากีเกาะฮฺ

หลังจากคลอดทารกใหม่ได้ครบ 7 วันแล้ว ก็จะมีการทำอากีเกาะฮฺ ซึ่งได้แก่ การเชือดแพะหรือแกะเป็นทานแก่ทารกที่เกิดใหม่ในโอกาสครบรอบ 7 วันนับจากวันคลอด เพื่อเลี้ยงแก่เพื่อนบ้านในชุมชนพร้อมกับการตั้งชื่อทารก ทั้งนี้ชื่อที่นำมาตั้งนั้นต้องเป็นชื่อที่ดี มีความหมายอันเป็นมงคล นอกจากนี้ยังต้องมีการ โคนผมให้ทารก แล้วนำเส้นผมดังกล่าวไปชั่งน้ำหนักเพื่อจะได้ศรัทธาทองคำเท่ากับน้ำหนักเส้นผมแล้วทำการบริจาคทานเป็นเงินแก่คนยากจนต่อไป กระบวนการทั้งหมดนี้เสมือนหนึ่งเป็นการประกาศสมาชิกใหม่และมอบหมายให้ชุมชนช่วยกันดูแล เพราะถือว่าเด็กเป็นทรัพยากรหรือสมบัติที่ชุมชนต้องช่วยกันดูแล

โครงการ Pra perkawengan (อบรมเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนใช้ชีวิตคู่)

ก่อนที่สมาชิกชุมชนในวัยหนุ่มสาวจะเข้าสู่ชีวิตของการแต่งงาน ทุกคนจะต้องผ่านการอบรมในหลักสูตรขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการใช้ชีวิตครอบครัวก่อน โดยเฉพาะฝ่ายชายที่ต้องมีหน้าที่หลักในการดูแลครอบครัว หลังจากผ่านการอบรมในหลักสูตรนี้แล้วก็จะมีการออกหนังสือรับรองการผ่านหลักสูตร หากบุคคลใดไม่มีหนังสือรับรองดังกล่าวอหามำในแต่ละชุมชนก็จะไม่ทำการแต่งงานให้กับบุคคลดังกล่าว โดยในหลักสูตรดังกล่าวนี้จะเน้นการเรียนรู้ถึงบทบาทของสามีและภรรยาในอิสลาม การเตรียมความพร้อมก่อนมีบุตร การเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น

จุดเริ่มต้นของโครงการเกิดขึ้นจากปัญหาการหย่าร้างในครอบครัว ซึ่งทางคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่มีหน้าที่ในการรับอุทธรณ์เรื่องข้อพิพาททางครอบครัวและมรดก ได้สังเกตเห็นว่าปัญหาการหย่าร้างที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากสามีภรรยาไม่เรียนรู้หน้าที่ของตนเองตามบทบัญญัติของอิสลาม ทำให้เกิดกรณีการหย่าร้างขึ้น ซึ่งการหย่าร้างนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าอนุมัติให้มีได้ด้วยความไม่เต็มใจ เนื่องจากการทำลายพันธะของความเป็นพี่น้อง

ในอิสลาม จึงมีดำริให้จัดโครงการนี้ขึ้น นอกจากนี้ยังถือเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตครอบครัวอีกด้วย

คณะกรรมการมัสยิดของชุมชนบ้านสลามจะทำการคัดเลือกบุคคลที่เป็น โสดทั้งชายและหญิงให้เข้ารับการอบรมเตรียมความพร้อมก่อนการใช้ชีวิตคู่แล้วส่งไปรับการฝึกอบรมที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี โดยโครงการนี้จะจัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน เพื่อรองรับความต้องการของสมาชิกชุมชนมุสลิมในจังหวัดปัตตานี โดยจะมีการแจ้งเวียนให้ทุกมัสยิดได้รับทราบว่าจะมีการจัดโครงการในวันเวลาใด

คุตบะฮฺสุนนิกะฮฺ

การประพฤติผิดทางเพศถือเป็นการกระทำผิดที่ร้ายแรงในทัศนะของอิสลาม อิสลามถือว่าความต้องการทางเพศเป็นสื่อนำไปสู่การดำรงเผ่าพันธุ์และเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่อาจทัดทานได้ ขณะเดียวกันก็ไม่อาจปล่อยให้ความต้องการนั้นได้รับการตอบสนองอย่างปราศจากการควบคุม การนิกะฮฺหรือการแต่งงานจึงถือเป็นทางออกที่ดีที่สุดในการปลดปล่อยความต้องการตามธรรมชาติภายใต้กรอบกติกาคำอันดีงาม เพราะฉะนั้นเมื่อการแต่งงานเป็นสิ่งที่ถูกอนุมัติแล้ว การมีเพศสัมพันธ์นอกสมรสจึงถือเป็นความผิดอันมหันต์ยิ่ง

ชุมชนมุสลิมจึงส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนที่มีความพร้อมแล้วทำการแต่งงานให้ถูกต้องตามบทบัญญัติของทางศาสนา ซึ่งองค์ประกอบของการแต่งงานอิสลามได้แบ่งไว้เป็น 5 ประการคือ

- 1) คำผูกมัดและคำตอบรับ
- 2) เจ้าบ่าว
- 3) เจ้าสาว
- 4) ผู้ปกครองฝ่ายเจ้าสาว
- 5) พยาน 2 คน

อย่างไรก็ตามเพื่อเป็นการป้องกันความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันในชีวิตแต่งงานของคู่บ่าวสาวอิสลามจึงบัญญัติให้มีการคุตบะฮฺสุนนิกะฮฺ ซึ่งอีมัมหรือผู้ทำการนิกะฮฺได้กล่าวเตือนใจก่อนการกล่าวคำผูกมัดและคำตอบรับ สำหรับชุมชนบ้านสลามนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวคือ ต่วนฆูรหะยียิบดุลเกาะห์ โดยเนื้อหาของคุตบะฮฺสุนนิกะฮฺนั้นจะครอบคลุมการสวดทักซิอิดีคุณแห่งพระเจ้า การขอพรให้แก่ศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) และอ่านบรมราชโองการแห่งพระเจ้าเป็นเจ้าจากคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งจะเน้นการชี้เข้าสู่การยำเกรงต่อพระเจ้าเป็นเจ้า และตอกย้ำว่า

ชีวิตทุกชีวิตล้วนมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน และชีวิตจะไม่ประสบความสำเร็จหรือมีความสุขได้หากปราศจากการยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้า

นอกจากนี้คุณบะฮุดูนิกะฮ์ยังมีเนื้อหาที่เป็นการเตือนใจผู้ที่เข้าร่วมในพิธีแต่งงานอีกด้วย โดยย้ำถึงการสนับสนุนของอิสลามที่ให้คุณหนุ่มสาวที่มีความพร้อมแล้วทำการแต่งงานให้ถูกต้อง เพราะถือว่าการแต่งงานเป็นดั่งเกราะป้องกันสิ่งที่ไม่ดีงามต่างๆ ได้หลายทาง และเมื่อแต่งงานแล้วก็ให้ใช้ชีวิตร่วมกันด้วยดี

กองทุนสงเคราะห์ผู้เสียชีวิต

จุดเริ่มต้นของกองทุนนี้เกิดจากปัญหาที่สมาชิกในชุมชนบางคนที่มีฐานะยากจนเมื่อเสียชีวิตแล้วจะประสบปัญหาของงบประมาณที่จะใช้ในการจัดการศพ คณะกรรมการมัสยิดชุมชนบ้านสลามจึงได้จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ผู้เสียชีวิตขึ้น โดยเริ่มดำเนินการมาแล้วประมาณ 3 ปีเศษ โดยการเริ่มต้นมีการเก็บเงินจากสมาชิกในชุมชนทุกคนๆ ละ 5 บาทซึ่งสมาชิกในชุมชนมีประมาณ 800 คนเศษ เมื่อมีการตายขึ้นมาก็จะนำเงินดังกล่าวให้กับครอบครัวผู้เสียชีวิตรายละ 3,000 บาท ซึ่งคณะกรรมการมัสยิดจะเป็นคนเก็บ ส่วนเงินที่เหลือจากการมอบให้กับครอบครัวผู้เสียชีวิตก็จะเก็บไว้เป็นกองกลางสำหรับช่วยเหลือในกรณีอื่นๆ เช่น ศพ ไม่มีญาติ เป็นต้น

หลังจากที่ได้มีการริเริ่มโครงการนี้แล้วทำให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของสมาชิกในชุมชนที่มีฐานะยากจนได้ นอกจากนี้ยังสามารถให้การสงเคราะห์กับศพที่ไม่มีญาติแล้วมาเสียชีวิตในชุมชนแห่งนี้ได้อีกด้วย

จากอืบาตะฮ์ที่ได้นำเสนอแล้วสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 อืบาตะฮ์ที่ปฏิบัติตามช่วงวัยของการดำเนินชีวิต

ช่วงวัย	อืบาตะฮ์	กลุ่มเป้าหมาย
จุดเริ่มต้นของชีวิต (เกิด)	การอาซานและอิกอมะฮ์ให้กับทารกแรกเกิด	ทารกแรกเกิด
	การอากีเกาะฮ์	ทารกแรกเกิด
ช่วงเวลาของการดำเนินชีวิต	โครงการ Pra perkawengan	สมาชิกชุมชนในวัยหนุ่มสาว
	คุณบะฮุดูนิกะฮ์	คู่บ่าว - สาว
จุดจบของชีวิต	กองทุนสงเคราะห์ผู้เสียชีวิต	สมาชิกชุมชนทุกคน

3.2 อีบาดะฮฺที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์

อีบาดะฮฺที่สมาชิกในชุมชนบ้านสลามถือปฏิบัติในแต่ละวันในรอบสัปดาห์ได้แก่ การละหมาดญามาอะฮฺ คุตบะฮฺวันศุกร์ การเรียนตาฎีกา การเรียนกิตาบ/อัลกุรอาน โดยรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมมีดังนี้

ละหมาดญามาอะฮฺ: กลไกสร้างความกลมเกลียวของสมาชิกในชุมชน

การละหมาดเป็นสิ่งเชื่อมโยงโดยตรงระหว่างมุสลิมผู้ศรัทธากับอัลลอฮฺ (ซ.บ.) พระผู้เป็นเจ้า ในเวลาที่เขละทิ้งจากสิ่งที่เป็นภาระทั้งหมดในชีวิตประจำวันและสำรวมใจระลึกถึงพระผู้อภิบาล วิงวอนขอความช่วยเหลือจากพระองค์ ขอทางนำจากพระองค์และมานะบากบั่นที่จะเดินไปตามหนทางที่เที่ยงตรงต่อไป การละหมาดถือว่าเป็นการกระทำที่ดีที่สุด เพราะเป็นต้นตอที่ผู้ศรัทธาอาจเพิ่มความศรัทธาและศักวา (ความยำเกรงอัลลอฮฺ) ของเขาให้เต็มอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งชำระตัวเองให้สะอาดพ้นจากบาป

การละหมาดเป็นข้อบัญญัติทางศาสนาที่มุสลิมจะต้องปฏิบัติในวันจำนวน 5 เวลา เริ่มตั้งแต่ตะวันเริ่มส่องแสงของวันใหม่จนกระทั่งตะวันลับขอบฟ้า ซึ่งการละหมาดนั้นจะมีจุดศูนย์กลางของการรวมตัวอยู่ที่มัสยิดประจำหมู่บ้าน ซึ่งที่ชุมชนบ้านสลามนี้ก็เช่นกันสมาชิกในชุมชนจะมาทำการละหมาดร่วมกัน (ญะมาอะฮฺ) ที่มีสยิดมาดีนาตุลสลาม ซึ่งการละหมาดร่วมกันเป็นหมู่คณะ (ญะมาอะฮฺ) นั้นจะก่อให้เกิดความกลมเกลียวสมานฉันท์ อันเป็นผลจากการได้ร่วมกิจกรรมเดียวกัน ในสถานที่เดียวกัน เวลาเดียวกัน และมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ซึ่งผลของการละหมาดญะมาอะฮฺ จะบ่มเพาะความมีระเบียบวินัย เชื่อฟังและเคารพต่อผู้นำ นอกจากนี้บทบัญญัติของศาสนายังระบุว่า การละหมาดร่วมกันที่มีสยิดจะได้รับผลบุญมากกว่าการละหมาดเพียงลำพังอีกด้วย จึงถือเป็นแรงกระตุ้นอย่างหนึ่งที่จะให้สมาชิกในชุมชนเข้ามาร่วมทำการละหมาดร่วมกัน

การละหมาดที่มีอิริยาบถเฉพาะตัวและเป็นการปฏิบัติที่เกิดจากอุดมการณ์ศรัทธา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญสูงสุดในการดำรงอัตลักษณ์แห่งสังคมมุสลิม ดังนั้นมุสลิมที่ไม่เอาใจใส่ต่อการละหมาดก็หมิ่นเหม่อย่างยิ่งต่อการก้าวข้ามเส้นแบ่งระหว่างความเป็นมุสลิมกับผู้ปฏิเสธ

คุตบะฮฺวันศุกร์: กลไกในการเข้าถึงสมาชิกในชุมชน

วันศุกร์ถือเป็นวันที่ประเสริฐที่สุดในรอบสัปดาห์สำหรับมุสลิม เพราะท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้กล่าวมีความว่า

“วันที่ประเสริฐที่สุดที่ดวงอาทิตย์ขึ้นคือวันศุกร์ในวันนั้นศาสนทูตอาดัมถูกสร้าง และถูกนำเข้าสู่สวรรค์และถูกให้ออกจากสวรรค์และวันกียามะฮฺ (วันสิ้นโลก) จะไม่เกิดขึ้นนอกจากในวันศุกร์”

(รายงานโดย มุสลิม)

เพราะฉะนั้นในวันศุกร์จึงมีบทบัญญัติเฉพาะที่เกี่ยวกับการละหมาดนั้นคือการละหมาดในเวลาบ่ายของวันศุกร์ซึ่งสมาชิกทุกคนในชุมชนมุสลิมจำเป็นที่จะต้องเข้ามาร่วมกันละหมาดที่มีสยิดถึงแม้วันอื่นๆ อาจจะไม่สะดวกในการเดินทางมา แต่สำหรับวันศุกร์นั้นสมาชิกในชุมชนทุกคนที่บรรลุปุสฏาฮฺแล้วจะต้องงดเว้นภาระกิจต่างๆ ในช่วงเวลาที่มีการละหมาด

การละหมาดในวันศุกร์นี้ถือเป็นการรวมตัวครั้งใหญ่ของสมาชิกในชุมชนประจำสัปดาห์โดยทุกคนจะมารวมตัวกันที่มีสยิดเพื่อรับฟังคุตบะฮฺ (การเทศนาธรรม) ดักเตือนให้สมาชิกในชุมชนได้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในครรลองครองธรรมและทบทวนพฤติกรรมของตนเองที่ผ่านมาในรอบสัปดาห์ว่าบกพร่องต้องแก้ไขอย่างไร รวมทั้งวางแผนการดำเนินชีวิตในสัปดาห์ต่อไปซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่กล่าวคุตบะฮฺในชุมชนมุสลิมโดยทั่วไปได้แก่ อิหม่ามประจำมัสยิด แต่สำหรับชุมชนบ้านสลามนั้นผู้ที่ทำหน้าที่กล่าวคุตบะฮฺคือ ต่วนฆูรูหะยีอับลูเลาะห์ ซึ่งการคุตบะฮฺของต่วนฆูรูจะมีเนื้อหาที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชนในขณะนั้นๆ เช่น ช่วงเวลาที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลเป็นช่วงเวลาของการถือศีลอดของมุสลิม ต่วนฆูรูก็จะกล่าวคุตบะฮฺให้สมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาว่าด้วยการถือศีลอดเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงบทบาทหรือหน้าที่ของตนเองที่จะต้องปฏิบัติในช่วงของการถือศีลอด นอกจากนี้ในสภาวะของสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ คุตบะฮฺของต่วนฆูรูก็มีส่วนในการทำให้สมาชิกในชุมชนได้คลายความรู้สึกรังเกี้ยวแกว่งต่อสถานการณ์ต่างๆ โดยเนื้อหาของคุตบะฮฺนั้นจะเน้นจุดยืนของสมาชิกในชุมชนต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าให้สมาชิกในชุมชนดูแลตนเองและครอบครัวให้อยู่ในหลักการของศาสนาซึ่งถือว่าเกินพอแล้วสำหรับการดำรงชีวิตท่ามกลางสถานการณ์ที่มีความอ่อนไหว

นอกจากนี้การละหมาดวันศุกร์ยังถือเป็นเวทีสำหรับการปรึกษาหารือหรือแจ้งข่าวสารความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในสังคมให้สมาชิกในชุมชนรับฟังด้วย ซึ่งหน่วยงานราชการต่างๆ มักใช้เวลาของการละหมาดวันศุกร์เข้ามาพบปะเยี่ยมเยียนประชาชนเป็นประจำ เพราะช่วงเวลาดังกล่าวถือว่าเป็นเวลาที่สมาชิกในชุมชนมารวมตัวกันได้มากที่สุด

สำหรับความสำคัญของการละหมาดวันศุกร์นั้น บทบัญญัติของศาสนาได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าถือเป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมที่บรรลุปุสฏาฮฺแล้วทุกคน ผู้ใดที่ละเมิดหรือไม่มาทำ

การละหมาดวันศุกร์โดยไม่มีเหตุจำเป็นเกินกว่า 3 ครั้งศาสนาถือว่าบุคคลนั้นหมิ่นเหม่ต่อการดำรงสถานะความเป็นมุสลิม ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการมัสยิดที่จะต้องดูแลสอดส่องผู้ที่ละเมิดบทบัญญัตินี้เป็นการเฉพาะ โดยในแต่ละชุมชนมุสลิมจะมีบทลงโทษต่อผู้ที่ขาดละหมาดวันศุกร์ที่แตกต่างกันไป เช่น การไม่ไปร่วมสังสรรค์กับบุคคลดังกล่าว เป็นต้น แต่สำหรับชุมชนบ้านสลามนั้นเคยใช้มาตรการที่ถือว่ารุนแรงนั่นคือ การไม่ไปร่วมทุกกิจกรรมที่บุคคลดังกล่าวจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการทำบุญเลี้ยงอาหารในโอกาสต่างๆ หรือการจัดงานพิธีอื่นๆ โดยจะมีการปรับหากสมาชิกในชุมชนคนใดไปร่วมในกิจกรรมดังกล่าว มาตรการนี้ใช้มาได้เพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งปรากฏว่ายังผลให้เกิดความแตกแยกระหว่างสมาชิกในชุมชน จึงได้มีการมุขาวาระฮุกันเพื่อหามาตรการใหม่มาทดแทนซึ่งปัจจุบันนี้ชุมชนบ้านสลามได้เปลี่ยนมาใช้มาตรการใหม่ที่เน้นความปรองดองของสมาชิกในชุมชนจนสามารถผสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นให้กลับมาเป็นดังเดิมอีกครั้งหนึ่ง (จะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อการจัดการความขัดแย้งกรณีสมาชิกไม่ปฏิบัติตามสุกมฟากัด)

ตาฎีกา: จุดศูนย์รวมสำหรับเด็กและเยาวชน

หลังจากที่เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยประถมศึกษาเล็กเรียนจากโรงเรียนประถมประจำหมู่บ้านแล้ว เด็กและเยาวชนเหล่านั้นจะต้องเข้าเรียนตาฎีกาเพิ่มเติมโดยชุมชนบ้านสลามมีการจัดการเรียนการสอนในระบบตาฎีกาทุกวันหลังละหมาดมักริบตั้งแต่เวลา 18.30 – 20.30 น. ซึ่งจะมีการสอนพื้นฐานศาสนบัญญัติ และศึกษาคัมภีร์กุรอาน ผู้ที่ทำหน้าที่สอนเด็กเหล่านี้ก็คือเยาวชนรุ่นพี่ในชุมชนที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักการของศาสนาที่เรียกกันว่า “อุสตาซ” โดยตาฎีกาของบ้านสลามนั้นมีเด็กและเยาวชนมาเรียนประมาณ 100 คนเศษ

นอกจากนี้ตาฎีกาบ้านสลามยังถือเป็นเวทีสำหรับการพบปะของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านเพื่อมาร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เล่นกีฬา หรือกิจกรรมนันทนาการอื่นๆ เนื่องจากมีเด็กและเยาวชนของชุมชนบ้านสลามบางส่วนไม่ได้เรียนประถมศึกษาที่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน แต่เข้าไปเรียนในโรงเรียนซึ่งอยู่ในเขตเมืองซึ่งการเรียนการสอนมีคุณภาพกว่าโรงเรียนประจำหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นในช่วงเย็นหลังเลิกเรียนเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านแม้จะเรียนต่างที่กันแต่ก็จะมาพบปะกันที่ตาฎีกาบ้านสลามโดยพร้อมเพรียงกัน

กิตาบ/อัลกุรอาน: เวทีสำหรับทบทวนความรู้

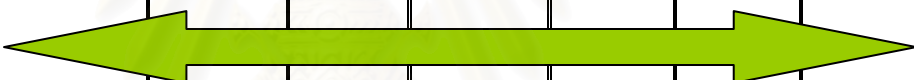

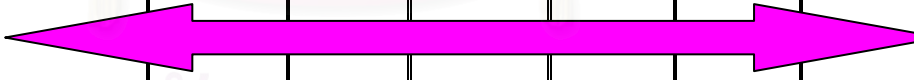
การเรียนการสอนกิตาบ (ตำราภาษามลายู) หรืออัลกุรอาน มีขึ้นเป็นประจำทุกวัน ช่วงเวลาเดียวกับที่มีการสอนตาฎีกาคือหลังละหมาดมักริบตั้งแต่เวลา 18.30 – 20.30 น. เป็นการสอนเกี่ยวกับจริยวัตรของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) และฝึกฝนการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานพร้อม

ทั้งศึกษาความหมาย สำหรับสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้ใหญ่ซึ่งถือเป็นสุกมฟากัด (ข้อตกลงร่วมกันของชุมชน) ที่กำหนดว่าสมาชิกจะต้องมาเรียนกิตาบหรืออัลกุรอานอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ซึ่งถือเป็นการเพิ่มเติมความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการทบทวนความรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงหลักคำสอนของศาสนาเพื่อให้ดำรงตนอยู่ในแนวทาง

การจัดการเรียนการสอนที่ใช้ช่วงเวลาเดียวกับที่มีการเรียนของตาฎีกานั้นถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมเนื่องจากผู้ปกครองต้องมาส่งบุตรของตนเรียนตาฎีกาอยู่แล้วในระหว่างที่รอบุตรที่กำลังเรียนรู้ผู้ปกครองก็สามารถใช้เวลาให้เกิดประโยชน์จากการเรียนกิตาบหรืออัลกุรอานด้วย

อืบาตะต่างๆ ที่นำเสนอข้างต้นสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 อืบาตะที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์

กิจกรรม/ วัน	ศุกร์	เสาร์	อาทิตย์	จันทร์	อังคาร	พุธ	พฤหัสบดี
ละหมาด ญามาอะฮ์							
คุตบะฮ์ วันศุกร์							
ตาฎีกา							
กิตาบ / กุรอาน							

3.3 อืบาตะที่ปฏิบัติแต่ละเดือนในรอบปีตามปฏิทินอิสลาม

อืบาตะที่สมาชิกชุมชนบ้านสลามถือปฏิบัติในแต่ละเดือนในรอบปีตามปฏิทินซึ่งนับเดือนตามจันทร์คตินั้นมีด้วยกันหลายประเภท แต่ในบางเดือนก็ไม่มีกิจกรรมที่ถือปฏิบัติซึ่งอืบาตะได้แก่ อาซุรอ เมาลิด ถือศีลอด ละหมาดตะรเวียะ เอียะติกาฟ อีดิลฟิตรี ซากาตฟิตรีอะฮ์ อีดิลอัฎฮา และกรูบาน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อาชुरอ

อาชुरอ คือวันที่สิบของเดือนมุหรรอม (เดือนแรกตามปฏิทินอิสลาม) สำหรับความสำคัญของวันอาชुरอนั้น ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้สั่งกำชับให้ประชาชาติมุสลิมถือศีลอดในวันอาชुरอเพื่อร่วมชูโกร (ขอบคุณ) ต่อเอกองค์อัลลอฮ์ (ซ.บ.) ที่ทำให้ศาสนทูตมุซาและบনীอิสราเอลรอดพ้นจากการตามล่าของฟิโรอาน์และกองทหาร โดยวิธีการถือศีลอดวันอาชुरอนั้น อุลามอาอ์ (ผู้รู้ทางศาสนา) ได้วางลำดับความประเสริฐของการถือศีลอดวันอาชुरอออกเป็นสามลำดับ ดังนี้ (เชคริฎอ อะหมัด สมะดี, 2549) คือ

- 1.ถือศีลอดต่อเนื่องกันสามวัน คือวันที่ 9 - 11 ของเดือนมุหรรอมถือว่าเป็นถือศีลอดที่ประเสริฐที่สุด
- 2.ถือศีลอดติดต่อกันเพียงสองวัน คือวันที่ 9-10 หรือ 10 -11 ของเดือนมุหรรอม ถือว่าเป็นการถือศีลอดที่มีความประเสริฐรองลงมา
- 3.ถือศีลอดในวันอาชुरอหรือวันที่สิบของเดือนมุหรรอมวันเดียว ถือว่าเป็นการถือศีลอดที่มีความประเสริฐน้อยที่สุด

การถือศีลอดในวันอาชुरอนั้นเป็นการถือศีลอดด้วยความสมัครใจมิใช่เป็นการบังคับซึ่งมุสลิมเชื่อว่าสามารถลบล้างบาปสำหรับหนึ่งปีที่ผ่านมาได้ในชุมชนบ้านสลามเมื่อถึงเดือนมุหรรอมก็จะมีการประกาศและเชิญชวนให้สมาชิกในชุมชนทุกคนถือศีลอดกันในวันอาชुरอ นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนยังได้ร่วมกันทำขนมซึ่งเรียกกันว่า “การกวนอาชुरอ” เป็นการนำอาหารหลายชนิดมาผสมรวมกันในกะทะใบใหญ่ แล้วนำอาหารที่ได้ไปแจกจ่ายให้แก่สมาชิกในชุมชน และส่วนหนึ่งก็จะเก็บไว้สำหรับละศีลอดในตอนเย็น

อย่างไรก็ตามการกวนอาชुरอที่มีการปฏิบัติกันไม่ได้เป็นบทบัญญัติของทางศาสนาแต่เป็นการร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในชุมชนเพื่อนำอาหารที่ได้ไปแจกจ่ายระหว่างกันเท่านั้น

เมาลิด

เมาลิดเป็นการจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงประวัติของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) จัดขึ้นในช่วงของเดือนรอบีอุลเอาวัลซึ่งเป็นเดือนเกิดของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) สำหรับเมาลิดที่จัดขึ้นในชุมชนบ้านสลามนั้นจะมีการจัดขึ้นที่มีสยิดมาดีนาตุลสลาม โดยจะมีการรวบรวมเงินจากสมาชิกในชุมชนที่มีจิตศรัทธา แล้วนำเงินดังกล่าวไปซื้ออาหารเพื่อเลี้ยง

สมาชิกในชุมชน โดยภายในงานจะมีการกล่าวสวดอิติเทวมนาน ๓ นาที (คือ ๓) และพูดถึงประวัติโดยสังเขปของท่าน นอกจากนี้จะมีการบริจาคเงินให้กับผู้ที่มาร่วมงานอีกด้วย

อย่างไรก็ตามชุมชนมุสลิมบางแห่งก็ไม่ได้มีการจัดเมาลิดขึ้นมา เนื่องจากเห็นว่าเมาลิดเป็นสิ่งที่อุตริขึ้นมาใหม่ไม่ได้มีแบบอย่างมาจากท่านศาสดา จึงไม่ได้มีการจัดงานดังกล่าวขึ้น

การถือศีลอด

การถือศีลอดเป็นอิบาเดฮ์ที่ปฏิบัติในเดือนรอมฎอนซึ่งถือเป็นหลักปฏิบัติ 1 ใน 5 ประการที่เป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมทุกคนที่บรรลุนิติภาวะแล้ว การถือศีลอดนอกจากการอดอาหารและเครื่องดื่มตลอดจนงดการมีเพศสัมพันธ์ตั้งแต่ดวงตะวันส่องแสงจนกระทั่งตะวันลับขอบฟ้าแล้วยังหมายรวมถึงการละเว้นจากการประพฤตินิสัยที่ไม่ดีทั้งหลายอีกด้วย เช่น การนินทาว่าร้ายผู้อื่น ทะเลาะวิวาท เป็นต้น

การถือศีลอดยังเป็นเสมือนการให้กะเพาะอาหารได้พักผ่อนหลังจากที่ทำหน้าที่ในการย่อยอาหารมาเป็นเวลา 11 เดือนเต็ม อย่างไรก็ตามวิถีการดำเนินชีวิตในช่วงของการถือศีลอดอาจจะเปลี่ยนแปลงจากปกติไปบ้าง เช่น การรับประทานอาหาร มุสลิมจะต้องตื่นขึ้นมารับประทานอาหารซุฮูร (อาหารมื้อเช้า) ในช่วงเวลาก่อนตะวันขึ้นเวลาประมาณ 04.00 นาฬิกา แต่หลังจกตะวันลับขอบฟ้าแล้วก็สามารถรับประทานอาหารได้ตามปกติ

สำหรับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนบ้านสลามช่วงของการถือศีลอดเดือนรอมฎอนนี้สมาชิกในชุมชนจะมีการประกอบอาหารคาวและอาหารหวานแจกจ่ายไปยังเพื่อนบ้านใกล้เคียง แล้วนำส่วนหนึ่งไปบริจาคที่มัสยิดสำหรับเป็นอาหารละศีลอดร่วมกันของสมาชิกในชุมชนที่มาทำการละหมาดที่มัสยิด

ละหมาดตะราเวียะ

ละหมาดตะราเวียะเป็นการละหมาดที่กำหนดขึ้นเฉพาะในช่วงเดือนรอมฎอนนอกเหนือจากการละหมาดที่ทำเป็นประจำวันละ 5 เวลาแล้ว สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนที่ไม่มีอุปสรรคทางด้านสุขภาพก็จะมาร่วมกันละหมาดตะราเวียะที่มัสยิดมาดีนาตุลสลามหลังจากที่ได้มีการละศีลอดแล้ว เวลาของการละหมาดตะราเวียะจะเริ่มตั้งแต่เวลา 20.00 นาฬิกาไปจนกระทั่งเวลาประมาณ 21.00 นาฬิกา โดยผู้ที่ทำหน้าที่นำละหมาดตะราเวียะจะสลับหมุนเวียนกันระหว่างดำนฆูรูและอิหม่าม หรืออาจจะเป็นคนอื่นๆ ที่ดำนฆูรูเห็นว่าสามารถท่องจำอัลกุรอานได้ก็จะให้ขึ้นมานำละหมาดสำหรับสมาชิกในชุมชน ในช่วงเวลานี้ถือเป็นอีกช่วงเวลาที่จะได้เห็นความพร้อม

เพรียงกันของสมาชิกในชุมชนที่ได้มาร่วมกันทำกิจกรรมด้วยกันภายใต้อุดมการณ์หรือจิตสำนึกเดียวกันนั่นคือ การหวังความโปรดปรานจากพระผู้เป็นเจ้า

เอียะติกาฟ

อิสมาแอล ลุตฟี จะปะกียา (2548) ได้อธิบายเกี่ยวกับการเอียะติกาฟว่า เอียะติกาฟ หมายถึง การที่บุคคลพยายามเก็บตัวอยู่ในมัสยิดอย่างสงบตามวิธีการที่ได้กำหนดไว้โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อปลีกตัวออกจากภารกิจทางโลกและครอบครัว สู่อารมณ์แห่งจิตวิญญาณ เสริมสร้างพลังและศักยภาพเพื่อเป็นกลไกที่จะเอื้ออำนวยให้กิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เป็นไปอย่างราบรื่นและคึกคัก และเพื่อพยายามแสวงหาคืนลี้ละตุล-ก็อดร์ (เป็นคืนที่มีความประเสริฐกว่า 1,000 เดือน) ผู้ใดที่ทำความดีในคืนนี้ก็จะได้รับผลบุญทวีคูณเท่ากับการทำความดี 1,000 เดือน ซึ่งคืนดังกล่าวจะอยู่ในช่วงของสิบวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอน และถือว่าคืนนี้เป็นคืนที่มีเกียรติและความประเสริฐ เนื่องจากเป็นคืนที่อัลกุรอานถูกประทานลงมา

การเอียะติกาฟถือเป็นช่วงเวลาที่มุสลิมใช้เวลากับตัวเองเพื่อทบทวนวิถีทางและหาความลับแห่งชีวิตของการเป็นมุอิมิน (ผู้ศรัทธา) ต่อพระผู้เป็นเจ้าในหนึ่งปี การเอียะติกาฟในช่วงสิบวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอนจึงเป็นวงจรของการน้อมนอบสมบรูณ์แบบที่เราสามารถทิ้งเข้าใกล้อัลลอฮ์ (ช.บ.) ราลึกถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์ สำนึกในคุณอันใหญ่หลวง ขอภัยโทษจากมวลบาป ทำให้แผ่นดินชุ่มด้วยการชุกร (ขอบคุณ) และอ่านอัลกุรอาน คำรัสแห่งผู้เป็นเจ้า นึกถึงชีวิตหลังความตาย ซึ่งจุดหมายที่อาจจะเป็นสวรรค์หรือนรก ผู้ศรัทธาทุกคนเชื่อและยอมรับอย่างมาดมั่นว่า อาคีเราะฮ์ (โลกหน้า) คือสถานที่สุดท้ายที่มนุษย์ต้องกลับไปหา และเป็นสถานที่ที่จะคงถาวรตลอดไป

ในช่วงสิบวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอนจะมีสมาชิกของชุมชนบ้านสลามส่วนหนึ่งจะเข้าทำการเอียะติกาฟที่มัสยิดมาดีนาตุลสลาม โดยการใช้เวลาไปกับการทบทวนตนเอง และการสร้างจิตใจภายใต้หลังคามัสยิดอันเป็นบ้านของอัลลอฮ์ (ช.บ.) ซึ่งจะมีสมาชิกบางคนที่มีภารกิจในตอนกลางวันก็จะเข้ามาทำการเอียะติกาฟเฉพาะในเวลากลางคืน

ตรุษอีดิลฟิตรี

ตรุษอีดิลฟิตรีถือเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการสิ้นสุดภารกิจในการถือศีลอดของบรรดามุสลิมซึ่งในวันตรุษอีดิลฟิตรีนั้นจะมีภารกิจหรือกิจกรรมต่างๆ ที่มุสลิมถือปฏิบัติกันในช่วงเช้าวันอีดิลฟิตรี คือ กล่าวตักบิร (ประกาศความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า) ซึ่งหลังจากที่มีการประกาศกำหนดวันอีดแล้ว ก็จะมีการกล่าวตักบิรผ่านเครื่องขยายเสียงของทางมัสยิด จ่ายชะกาต

พิตเราะฮฺ ก่อนที่มีการละหมาด อาบน้ำและทำความสะอาดร่างกายสวมใส่เสื้อผ้าที่เครื่องแต่งกายที่ดีที่สุด พร้อมกับใช้น้ำหอม ยกเว้นบรรดาผู้หญิงซึ่งศาสนาไม่อนุญาตให้ใช้น้ำหอม แล้วก็จะเดินทางไปยังมัสยิดพร้อมกับครอบครัวเพื่อรอทำการละหมาดอีดิ

เมื่อถึงเวลาที่ได้กำหนดให้สมาชิกในชุมชนได้รับว่าแล้วก็จะมีการละหมาดอีดิลฟิตรีซึ่งเป็นเวลาในช่วงเช้าประมาณ 08.00 นาฬิกา ก็จะเริ่มทำการละหมาดอีดิซึ่งเป็นละหมาดที่กำหนดขึ้นเป็นการเฉพาะ หลังจากที่ได้มีการละหมาดเสร็จแล้วด้วยนชูหะยิฮฺอับดุลละหฺได้ขึ้นทำการกุดบะฮฺ (เทศนาธรรม) ในวาระพิเศษนี้ ซึ่งเนื้อหาของกุดบะฮฺเป็นการสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า และขอพรให้กับท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) และเน้นย้ำให้มีการขอบคุณต่อพระผู้เป็นเจ้าที่ทรงเมตตาให้ให้มีชีวิตเพื่อประกอบคุณงามความดีตลอดช่วงเวลาของการถือศีลอด และตักเตือนสมาชิกในชุมชนให้มีความรักความสามัคคีระหว่างกัน สมาชิกในชุมชนคนใดที่มีเรื่องบาดหมางระหว่างกันก็ขอให้ใช้โอกาสดีในวันนี้ขอลงโทษซึ่งกันและกัน

หลังจากฟังการกุดบะฮฺแล้วสมาชิกในชุมชนก็จะจะมีการพบปะขอภัยซึ่งกันและกัน ในความคิดที่ได้ล่วงละเมิดในช่วงเวลาที่ผ่านไป โดยมีการสัมผัสมือ อวยพรให้แก่กัน ในวันนี้คุณธรรมที่มีความบาดหมางกันก็จะให้อภัยซึ่งกันและกันอย่างบริสุทธิ์ใจ เนื่องจากมีความเชื่อว่าหากไม่ให้อภัยกันแล้วความดีทั้งหลายที่ได้กระทำในช่วงที่ผ่านมาก็จะไม่ถูกตอบรับจากพระผู้เป็นเจ้าจึงถือเป็นเรื่องน่าใจหายที่จะทำให้เกิดความสมานฉันท์ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งบรรยากาศในวันนี้เป็นไปอย่างชื่นมื่น จากนั้นก็ถึงเวลาที่เด็กและเยาวชนรอคอยนั่นคือเป็นเวลาที่จะมีบริจาคเงินที่ได้จากการรวบรวมจากสมาชิกในชุมชนให้กับเด็กและเยาวชนทุกคน และมีการบริจาคทรัพย์สินให้กับคนยากไร้อีกด้วย

เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจที่มัสยิดแล้วก็จะมีการไปพบปะเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านแล้วนำอาหารที่ได้มีการประกอบขึ้นมาเป็นพิเศษในวันนี้แจกจ่ายไปยังเพื่อนบ้านอย่างทั่วถึง ซึ่งอาหารส่วนใหญ่จะเป็นอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ ข้าวต้มมัด แกงเนื้อ โรตีสวน เป็นต้น

ชะกาตพิตเราะฮฺ: สัญลักษณ์สู่การเอื้อเฟื้อ

ชะกาตพิตเราะฮฺถือเป็นการบริจาคที่เป็นข้อบังคับสำหรับมุสลิมที่จะต้องบริจาค ก่อนที่จะทำการละหมาดอีดิลฟิตรี โดยสมาชิกในชุมชนที่เป็นสามีหรือผู้ปกครองในแต่ละบ้านจะมีการจ่ายชะกาตพิตเราะฮฺ สำหรับตนเอง ภรรยา บุตร ผู้อยู่ใต้การดูแลและรับผิตชอบเป็นข้าวสารคนละ 4 ลิตร ให้กับคนยากจนหรือผู้มีสิทธิได้รับชะกาตตามหลักการของอิสลามทั้ง 8 ประเภท ได้แก่

- 1) คนยากจน
- 2) คนที่อึดอัดขัดสน
- 3) คนที่มีหัวใจโน้มมาสู่อิสลาม
- 4) ผู้บริหารการจัดเก็บและจ่าย

ชะกาด 5) ไถ่ทาส 6) ผู้มีหนี้สินสิ้นพันตัว 7) คนพลัดถิ่นหลงทาง 8) ใช้ในหนทางของอัลลอฮ. (ช.บ.) โดยส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนจะนำชะกาดดังกล่าวไปให้อีหามัมซึ่งทำหน้าที่ในการรวบรวมและแจกจ่ายไปยังผู้มีสิทธิได้รับต่อไป ซึ่งการจ่ายชะกาดพิตเราะฮ์ถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่น่าบ่งบอกถึงความเอื้อเฟื้อเพื่อที่สมาชิกในชุมชนมีต่อกัน

วันอารอเฟฮ์

สมาชิกในชุมชนบ้านสลามที่ไม่ได้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์จะพร้อมใจกันถือศีลอดในวันที่ 9 ของเดือนซุลหิจญะฮ์ หรือที่เรียกกันว่า วันอารอเฟฮ์ โดยเป็นวันที่บรรดาหุญาจ (ผู้เดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์) ต่างรวมตัวกัน ณ ทุ่งอารอเฟฮ์ เพื่อการประกอบพิธีฮัจญ์ ซึ่งถือว่าเป็นวันที่ประเสริฐที่สุดของปีเนื่องจากเหตุผลที่หลากหลาย เช่น

1. เป็นวันที่อัลลอฮ์ (ช.บ.) ได้ทรงลูคะโทษแก่บ่าวของท่านจากไฟนรกมากที่สุด ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวมีใจความว่า

“ไม่มีวันใดที่อัลลอฮ์ได้ทรงลูคะโทษแก่บ่าวของท่านจากไฟนรกมากกว่าวันอารอเฟฮ์”

(บันทึกโดยมุสลิม)

2. การถือศีลอดในวันอารอเฟฮ์ลบล้างบาปถึงสองปี อภิเษกาคะฮ์เล่าว่าท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ถูกถามเกี่ยวกับการศิยาม/ถือศีลอดในวันอารอเฟฮ์ ท่านได้ตอบว่า

“การถือศีลอดในวันนั้น สามารถลบล้างบาปถึงสองปี บาปของหนึ่งปีที่ผ่านมาและอีกหนึ่งปีที่จะมาถึง”

(บันทึกโดยมุสลิม)

สำหรับการลบล้างบาปนั้นสามารถตีความหมายได้สองอย่าง คือ

1) หมายถึงการอภัยโทษจากบาปที่ทำมา
 2) หมายถึงการยับยั้งหรือป้องกันไม่ให้กระทำความผิด
 ด้วยเหตุนี้ บรรดาอุลามาอ์ (ผู้รู้ทางศาสนา) จึงมีมติเห็นพ้องกันว่าเป็นสุนนะฮ์ (ส่งเสริมให้กระทำ) สำหรับผู้ที่ไม่ได้ประกอบอิบาเดฮ์ฮัจญ์ให้ทำการถือศีลอดในวันนี้

3. เป็นวันแห่งการขออูอาอ์ (ขอพร) ที่ประเสริฐที่สุด ท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวมีใจความว่า

“อูอาอ์ที่ประเสริฐที่สุดคืออูอาอ์ในวันอารอเฟฮ์”

(บันทึกโดยอีหามัมมาลิก)

จากความประเสริฐของวันอารอฟะฮ์นี้ยังผลให้เป็นแรงจูงใจให้สมาชิกในชุมชนมุสลิมร่วมกันถือศีลอดในวันนี้ และยังถือเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการต้อนรับวันตรุษอีดิลอัฎฮาที่จะมีขึ้นในวันต่อมา

ตรุษอีดิลอัฎฮา

ตรุษอีดิลอัฎฮาถือเป็นวันรื่นเริงอีกวันหนึ่งสำหรับมุสลิม ในวันนี้ก็จะมีกิจกรรมมาร่วมกันของสมาชิกในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นเฉพาะที่กำหนดขึ้นในวันตรุษอีดิลอัฎฮา และจะมีการกล่าวคุตบะฮ์หลังจากที่มีการละหมาดเสร็จสิ้นแล้ว คล้ายกับการละหมาดอีดิลฟิตรีที่ได้อธิบายไปแล้ว ที่สำคัญในวันนี้จะมีการเชือดสัตว์ قربานเพื่อแจกจ่ายไปยังสมาชิกในชุมชนอีกด้วย

قربาน

การเชือดสัตว์ قربานนั้นเป็นข้อส่งเสริมให้ปฏิบัติสำหรับผู้ที่มีความสามารถ (มีรายได้ที่เพียงพอ) ทั้งนี้เพื่อหวังความโปรดปรานของพระเจ้า นอกจากนี้ยังเป็นอิบาอะฮ์ที่มีการส่งเสริมให้กระทำ โดยท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) กล่าวไว้มีใจความว่า

“ผู้ใดที่มีความสามารถในการเชือด قربาน แต่เขาไม่กระทำก็จงอย่าเข้าใกล้มุสือลลา (สนามละหมาด) ของฉัน”

(บันทึกโดยอิบินุนาญะฮ์)

สำหรับหิกมะฮ์ (เหตุผลทางปัญญา) ของการทำ قربานนั้นเช่น เพื่อแสดงถึงความใกล้ชิดต่อเอกองค์อัลลอฮ์ (ซ.บ.) เพื่อเป็นการฟื้นฟูแบบฉบับของท่านศาสนทูตอิบรอฮีม เพื่อแสดงออกถึงความใจกว้าง เอื้ออาทรต่อบุคคลในครอบครัวและบรรดาผู้จัดสนในชุมชนเนื่องโอกาสวันอีดิ เพื่อแสดงถึงการขอบคุณต่อความโปรดปรานและริซกี (ปัจจัยยังชีพ) อันเปี่ยมล้นของอัลลอฮ์ (ซ.บ.)

สำหรับเงื่อนไขของสัตว์ที่นำมาทำการ قربานนั้นได้แก่

1. อูฐ ที่มีอายุครบห้าปีบริบูรณ์และย่างเข้าปีที่หก
2. วัว และแพะ ที่มีอายุครบสองปีบริบูรณ์ และย่างเข้าปีที่สาม
3. แกะ ที่มีอายุครบหนึ่งปีบริบูรณ์และย่างเข้าปีที่สอง

โดยทั้งหมดนั้นจะต้องไม่เป็นสัตว์ที่พิการ หรือมีตำหนิใดๆ ทางร่างกาย เช่น ขาหัก เขาแตก เป็นโรคเรื้อน ลิ่นขาด จมูกแห้ว หูขาด และขาด้วน เป็นต้น

สมาชิกในชุมชนบ้านสลามได้ปฏิบัติอิบาดะฮฺในเรื่องของการกุรบานโดยใช้วัวตามเงื่อนไขที่ศาสนากำหนด โดยปีนี้ในชุมชนบ้านสลามได้เชือดวัวเป็นจำนวน 10 ตัว โดยวัว 1 ตัวจะมีสมาชิกในชุมชนรวมเงินกันซื้อทั้งหมด 7 คน ซึ่งถือว่ามีจำนวนมากพอสมควรสำหรับเศรษฐกิจในช่วงนี้ หลังจากที่ได้มีการเชือดเสร็จแล้ว ก็จะแบ่งเนื้อออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งสำหรับครอบครัว ส่วนหนึ่งสำหรับบริจาคแก่บรรดาคนจนและผู้ขัดสน และเพื่อนบ้านอื่นๆ

จากอิบาดะฮฺต่างๆ ของชุมชนบ้านสลามที่ถือปฏิบัติในแต่ละเดือนสรุปได้ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 อิบาดะฮฺที่ปฏิบัติในแต่ละเดือนในรอบปีตามปฏิทินอิสลาม

อิบาดะฮฺ	เดือนตามปฏิทินอิสลาม ¹											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
อาชูรอ	■											
เมาลิด			■									
ถือศีลอด									■			
ละหมาด ตระราเวียะ									■			
เอียะติ กาฟ									■			
อีดิลฟิตรี										■		
ชะกาต ฟิตเราะฮฺ										■		
อารอฟะฮฺ												■
อีดิล อัฎฮา												■
กุรบาน												■

นอกจากอิบาดะฮฺที่ใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนแล้วในชุมชนบ้านสลามยังมีการให้ความสำคัญกับความป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

¹ การนับเดือนในปฏิทินอิสลามใช้การนับเดือนตามจันทรคติในรอบหนึ่งปีมีเดือนต่างๆ เรียงลำดับดังนี้คือ 1. มุฮัรรัม 2. ซอฟัร 3. รอบีอุลอาวัล 4. รอบีอุลฮาณี 5. ชะมาลิลอูลา 6. ชะมาลิลอูกรอ 7. ระญับ 8. ชะฮฺบาน 9. รอมฎอน 10. เซาวาล 11. ชุลเกียะเคาะฮฺ 12. ชุลฮิจญะฮฺ

4. ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน: ความรับผิดชอบที่ทอดทิ้งมิได้

การให้ความสำคัญกับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านถือเป็นสิ่งที่มุสลิมพึงตระหนัก เนื่องจากมุสลิมจะนับถือศาสนาอิสลามและปฏิบัติตามหลักศาสนาแต่เพียงผู้เดียว โดยไม่สนใจต่อผู้อื่นที่อยู่รอบข้างถือว่ายังไม่เป็นการเพียงพอ จะต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อผู้อื่น ชักชวนและตักเตือนและรักห่วงหาพันต่อญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านด้วยซึ่งท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) ได้กล่าวเตือนไว้ว่าผู้ใดที่นอน (หลับไปวันๆ) โดยที่ไม่สนใจสภาพ (ความเป็นไป) ของมุสลิมอื่น เขามีชื่ออยู่ในกลุ่มของคนเหล่านั้น (ฟิตอฮ์ ยะกัน, 2545: 75 – 76)

สำหรับชุมชนบ้านสลามนั้นมีสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงด้วยการคอยสอดส่องดูแลความปลอดภัยของกันและกัน ในชุมชน มีการแบ่งปันอาหารให้กับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง นอกจากนี้ยังสะท้อนในเรื่องของการสอดส่องดูแลบุตรหลานของสมาชิกในชุมชนด้วยการบอกกล่าวกับบิดามารดาหรือผู้ปกครองหากพบเห็นว่าบุตรหลานของใครมีแนวโน้มที่จะประพฤติตนไปในทางที่เสื่อมเสีย ซึ่งตวนฆูรุษะฮ์อิบดุลละห์ก็จะคอยกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเป็นประจำผ่านการคุตบะฮ์วันศุกร์หรือในช่วงเวลาที่สมาชิกในชุมชนเข้าเรียนกีตาบหรือคัมภีร์อัลกุรอานวงสาคณาญาติ ซึ่งหลักคำสอนของศาสนาอิสลามต้องการให้บุคคลเหล่านี้มีความเห็นอกเห็นใจ มีความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คัมภีร์กุรอานกำหนดให้ปฏิบัติต่อญาติที่ใกล้ชิดด้วยดีไว้หลายแห่ง ท่านศาสนทูตได้เน้นว่าการปฏิบัติต่อญาติเป็นคุณความดีที่สูงส่งอย่างหนึ่ง และอิสลามประณามผู้ที่ไม่เอาใจใส่หรือเพิกเฉยต่อญาติพี่น้องของตนด้วย แต่การให้ความสำคัญกับญาติพี่น้องมิได้หมายถึงลักษณะของการเห็นแก่พวกพ้องจนเสียความเป็นธรรม การปฏิบัติต่อญาติจำเป็นที่จะต้องอยู่ในกรอบของความยุติธรรมด้วย

นอกจากนี้ในเรื่องของเพื่อนบ้าน ท่านศาสนทูตได้กล่าวว่าญิบรีล (ทูตสวรรค์) ได้เน้นถึงความสำคัญของเพื่อนบ้านเหมือนกับจะมีความเข้าใจว่าเพื่อนบ้านก็มีสิทธิในมรดกของเราด้วย บุคคลใดก็ตามที่เพื่อนบ้านของเขายังไม่ปลอดภัยจากการกระทำที่ไม่ดีของเขา เขาผู้นั้นก็ยังมีได้เป็นผู้ศรัทธาในอิสลาม ท่านศาสนทูตยังได้กล่าวว่า “บุคคลใดก็ตามที่กินอาหารอย่างอึดหน้ำสำราญขณะที่เพื่อนบ้านของเขายังอด โขหิว โหยอยู่ เขาผู้นั้นยังมีได้มีความศรัทธาในอิสลาม” (บรรจง บินกาซัน ผู้แปล, 2542: 49)

อิสลามต้องการให้เพื่อนบ้านทุกคนมีความรักใคร่สมัคสมานและร่วมมือซึ่งกันและกันและร่วมทุกข์สุขด้วยกัน อิสลามกำหนดให้มุสลิมสร้างสังคมที่พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ เป็นสังคมที่ชีวิตทรัพย์สิน และเกียรติยศได้รับความปลอดภัยในหมู่เพื่อนบ้าน อยากรักก็ตามความ

เป็นธรรมเนียมทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งที่อิสลามพึงปรารถนา แต่ก็ต้องไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลตามที่ซารีอะฮ์ได้กำหนดไว้ด้วย

5. สรุปท้ายบท

อิบาดะฮ์ในฐานะกิจกรรมที่ผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งนั้นจะเห็นได้ว่าตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ แต่ละกิจกรรมมีความเชื่อมโยงอยู่กับข้อสั่งใช้หรือส่งเสริมให้ปฏิบัติของศาสนาเน้นความสามัคคีกลมเกลียวของสมาชิกในชุมชน ซึ่งนอกจากอิบาดะฮ์ที่สามารถแบ่งตามช่วงวัยของชีวิต อิบาดะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์และอิบาดะฮ์ที่ปฏิบัติในแต่ละเดือนในรอบปีแล้ว ยังมีการเน้นให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องในฐานะที่เป็นผู้คอยสอดส่องดูแลและคอยเตือนภัยที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มุขาวาเราะฮฺ: กระบวนการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชนมุสลิม

สำหรับบทนี้จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชนมุสลิมซึ่งเรียกกระบวนการดังกล่าวว่า “มุขาวาเราะฮฺ” โดยจะได้กล่าวถึงความหมายของการมุขาวาเราะฮฺ ขั้นตอนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม กระบวนการมุขาวาเราะฮฺเพื่อจัดการความขัดแย้ง และกรณีศึกษาความขัดแย้งและรูปแบบการไกล่เกลี่ยที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านสลาม

1. มุขาวาเราะฮฺ?

ผู้วิจัยได้อธิบายเกี่ยวกับสภาชุรอและความจำเป็นของสภาชุรอต่อวิถีชุมชนมุสลิมในบทที่ 2 ไปแล้วซึ่งคำว่า “ชุรอ” กับคำว่า “มุขาวาเราะฮฺ” เป็นคำภาษาอาหรับที่มาจากรากศัพท์เดียวกัน แต่คำว่าชุรอเป็นคำที่มีความเป็นทางการมากกว่า ส่วนคำว่า “มุขาวาเราะฮฺ” เป็นคำที่ใช้กันโดยทั่วไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนนุรหะยีอับดุลเลาะห์ สุชิน ได้อธิบายว่าการมุขาวาเราะฮฺเป็นการปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการดำเนินกิจการใดๆ ในชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นทางศาสนาที่กำหนดให้มีการปรึกษาหารือกันในกิจการต่างๆ แต่มีข้อแม้ว่ากิจการที่ทำการปรึกษาหารือนั้นต้องอยู่ในกรอบที่ไม่ขัดกับหลักศาสนา ซึ่งในเรื่องราวของความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านสลามก็ได้้นำกระบวนการมุขาวาเราะฮฺมาใช้เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน ทั้งนี้การปรึกษาหารือดังกล่าวมีคณะกรรมการที่คอยให้คำปรึกษาที่เรียกว่า สภาชุรอหรือสภามุขาวาเราะฮฺ โดยในชุมชนมุสลิมทั่วๆ ไปประกอบด้วยอิหม่าม (ผู้นำ) คอเต็บ (ผู้ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้) บิหล่าน (ผู้ทำหน้าที่เรียกร้องเชิญชวนให้ทำความดี) และคณะกรรมการมัสยิดคนอื่นๆ อีก จำนวน 12 คน รวมทั้งหมด 15 คน แต่อาจจะมียุคคลอื่นๆ เข้ามาร่วมด้วยเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือ ต่วนนุร

นอกจากนี้อับดุล ราซิด โมเต็น (อังกินนิพนธ์ โชะเฮง และปริยญา นวลเปียน ผู้แปล, 2549) ได้อธิบายคำว่า ชุรอ หรือมุขาวาเราะฮฺว่าสามารถนำมาใช้เป็นรูปแบบของการตัดสินใจคดีความของมุสลิม เป็นระบบที่มอบกระบวนการให้มุสลิมมาร่วมกันในการพิจารณาในประเด็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้น และตัดสินใจภายใต้พุทธบัญญัติแห่งความยุติธรรม ถ้าหากว่าเรื่องราวซึ่งถูกพิจารณานั้นไม่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรม แต่เกี่ยวข้องกับความชอบพอข้างใดข้าง

หนึ่งมากกว่าซึ่งจำเป็นต้องเลือกก็ไม่มีปัญหาใดที่จะใช้วิธีการอื่นในการตัดสินใจ เช่น โดยการออกเสียง โดยการคำนึงถึงความคิดเห็นของเสียงข้างน้อย เป็นต้น

Abdul Hamid Abu Sulayman (อับฮามิดนิพนธ์ โชะเฮง และปริญญา นวลเปียน ผู้แปล, 2549) ได้อธิบายว่า การชูรอหรือการมุชาวเราะฮ์ยังถือเป็นความพยายามร่วมกันเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงด้วยการร่วมกันนำเสนอความคิดเห็นอย่างเสรี เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปอันมีเหตุผลรองรับ และปฏิเสธต่อความเลวทรามต่ำช้าอันจะชักนำบุคคลหรือคณะใดไปโดยปราศจากความตระหนักรู้ในความถูกต้องดีงามทั้งปวง กระบวนการนี้สมาชิกหรือผู้มีส่วนร่วมในการมุชาวเราะฮ์จะถูกชี้้นำด้วยศาสนอันเป็นสัจธรรม (wahi) และกฏธรรมชาติ (fitrah) รวมทั้งคำนึงถึงพลวัตในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์

อย่างไรก็ตามกระบวนการมุชาวเราะฮ์จะยังไม่มีการตัดสินใจเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งจนกว่าทุกคนได้โอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น และอ้างพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องแล้วเท่านั้น ระบบ "ชูรอ" หรือการมุชาวเราะฮ์จึงเป็นรูปแบบที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสังคมมุสลิมที่อยู่ภายใต้หลัก "ซารีอะฮ์" เป็นกลไกประการสำคัญที่ป้องกันการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่ยังคงไว้ซึ่งบรรยากาศแห่งเสรีภาพทางความคิดและการกระทำ

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการมุชาวเราะฮ์นั้น เป็นการปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ ในชุมชนมุสลิมโดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาคอยให้คำชี้แนะ ซึ่งการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิมก็ได้้นำกระบวนการมุชาวเราะฮ์มาใช้ด้วย

2. ขั้นตอนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้ง

สำหรับขั้นตอนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิมบ้านสลามจากการบอกเล่าของตัวแทนชุมชนยะฮ์ยิบดุลละห์นั้นสามารถสรุปได้ดังนี้

1. เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งขึ้นมาในชุมชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการลักทรัพย์ ทรัพย์สินหายเรื่องทรัพย์สินและมรดก กรณีปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา เป็นต้น เรื่องราวความขัดแย้งดังกล่าวจะถูกส่งมายังผู้นำซึ่งผู้ที่ส่งเรื่องดังกล่าวอาจจะเป็นผู้เสียหายหรือคู่กรณี สำหรับผู้นำของชุมชนบ้านสลามในที่นี้หมายถึงตัวแทนชุมชนยะฮ์ยิบดุลละห์ หรือบางกรณีอาจจะให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดำเนินการในเบื้องต้นก่อน
2. เมื่อตัวแทนชุมชนยะฮ์ยิบดุลละห์ได้รับทราบเรื่องราวความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาแล้วก็จะทำการปรึกษาร่วมกับสภาที่ปรึกษาของชุมชนหรือที่เรียกว่าสภาชูรอ
3. เมื่อได้ทำการปรึกษาร่วมกับสภาชูรอแล้วก็จะเรียกคู่กรณีที่มีความขัดแย้งและผู้ที่เกี่ยวข้อง

เกี่ยวข้องกับเข้าสู่กระบวนการมุขาวาระฮุ

4. ทำการมุขาวาระฮุซึ่งผู้ที่เข้าร่วมในการมุขาวาระฮุจะประกอบด้วยผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด กรณีผู้กระทำผิดเป็นเด็กและเยาวชนก็จะมีผู้ปกครองเข้าร่วมด้วย และที่ขาดไม่ได้คือที่ปรึกษาซึ่งมาจากสภาชุรอ อาจจะมีอย่างน้อย 1 คนหรือมากกว่าก็ได้ หลังจากทำการมุขาวาระฮุ แล้วหากคู่กรณีสามารถตกลงกันได้เรื่องราวความขัดแย้งก็จะนำไปสู่การคลี่คลาย

5. ในบางกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ เรื่องราวความขัดแย้งดังกล่าวก็จะถูกส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรณีความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญา ไม่ว่าจะเป็น การลักทรัพย์ หรือการทำร้ายร่างกาย หากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ก็จะส่งเรื่องราวความขัดแย้งนี้ไปยังตำรวจเพื่อดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมปกติต่อไป

6. หากเรื่องราวความขัดแย้งนั้นเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและมรดกซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวและมรดกอิสลามหากไม่สามารถคลี่คลายความขัดแย้งในขั้นของการมุขาวาระฮุ เรื่องราวความขัดแย้งดังกล่าวก็จะถูกส่งต่อไปยังคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนี้ถือได้ว่าหน่วยงานสำหรับอุทธรณ์ของคู่กรณีที่ไม่พอใจการจัดการเกี่ยวกับมรดกและครอบครัวของผู้นำชุมชน

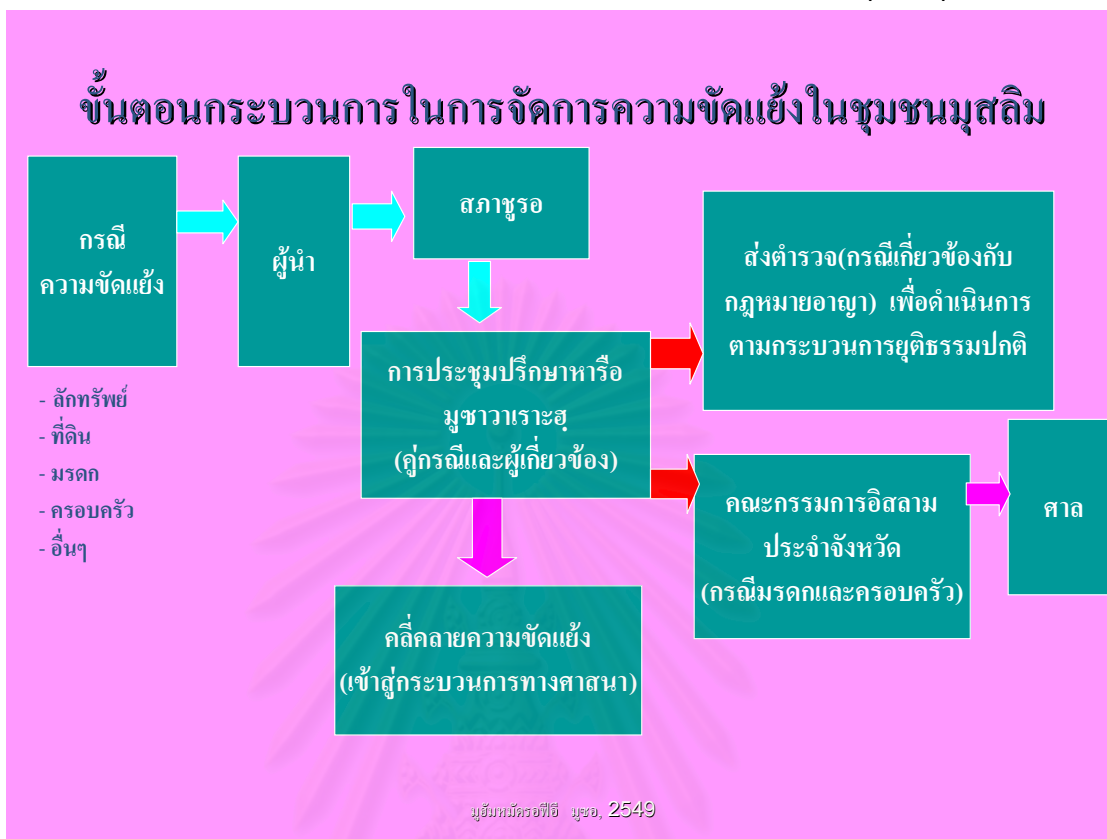
7. หลังจากคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดได้รับเรื่องราวความขัดแย้งแล้วก็จะทำการเรียกผู้มีส่วนได้เสียและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามาทำการได้ส่วน สำหรับกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้น หากสามารถประนีประนอมกันได้ถือว่าความขัดแย้งนี้ก็เป็นอันสิ้นสุด

8. หากคู่กรณียังไม่พอใจก็จะนำเรื่องราวความขัดแย้งดังกล่าวส่งต่อไปยังศาลจังหวัด เพื่อพิจารณาดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมต่อไป

สำหรับขั้นตอนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 9

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 9 ขั้นตอนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม

ส่วนฆูรอหะยียับดุลเลาะห์ สุชิน ตั้งข้อสังเกตว่ากระบวนการวิธีในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนมุสลิมนี้จะเน้นการประนีประนอมคู่กรณีทั้งสองฝ่ายและจะพยายามให้เรื่องราวความขัดแย้งจบลงภายในชุมชนให้ได้เนื่องจากคู่กรณีจำเป็นที่จะต้องกลับมาดำเนินชีวิตในชุมชนร่วมกันอีก ซึ่งหากมีการนำเรื่องราวความขัดแย้งไปสู่การพิจารณาดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักแล้ว คู่กรณีอาจจะประสบปัญหาในการที่จะต้องกลับมาดำเนินชีวิตในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง เพราะการตัดสินคดีจะต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้นที่ชนะ ขณะที่อีกฝ่ายจะต้องเป็นฝ่ายแพ้ไปโดยปริยาย นอกจากนี้การนำเรื่องราวความขัดแย้งส่งไปยังกระบวนการยุติธรรมปกติทำให้คู่กรณีต้องเสียเวลาอย่างมากกว่าเรื่องราวความขัดแย้งจะจบลง

นอกจากนี้เกณฑ์ในการพิจารณานำเรื่องเข้าสู่กระบวนการมุชาวาระฮ์นั้นไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นอัตราโทษหรือการรับสารภาพของผู้กระทำผิดหรือความยินยอมของผู้เสียหายในเบื้องต้น เนื่องจากกระบวนการมุชาวาระฮ์ยังเป็นเสมือนเวทีสำหรับการค้นหาความจริงหรือการพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งผู้กระทำผิดอาจจะรับสารภาพในขั้นตอนของกระบวนการมุชาวาระฮ์หรือผู้เสียหายอาจจะมีความยินยอมหลังจากที่มี

การмуชาวาระฮุก็ได ในขณะทีการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่นำมาใช้ในกรณีการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในเบื้องต้นเพื่อพิจารณาการนำคดีเข้าสู่กระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน ซึ่งสามารถเปรียบเทียบเกณฑ์การพิจารณากรณีความขัดแย้งเพื่อเข้าสู่กระบวนการจัดการความขัดแย้งดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบเกณฑ์พิจารณากรณีความขัดแย้งเพื่อเข้าสู่กระบวนการจัดการ

เปรียบเทียบเกณฑ์พิจารณากรณีความขัดแย้งเพื่อเข้าสู่กระบวนการจัดการ		
ปัจจัยที่พิจารณา	การประชุมกลุ่มครอบครัว	กระบวนการมุชาวาระฮุ
-อัตราโทษ	-โทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี	-ไม่มีการกำหนดอัตราโทษ
-การรู้สำนึกผิด	- ผู้กระทำผิดรับสารภาพ	-ไม่จำเป็นต้องรับสารภาพก่อน
-ประวัติการกระทำผิด	-กระทำผิดครั้งแรก	-ไม่มีการกำหนดแน่นอน
-การบรรเทาผลร้าย	-มีการชดใช้	-มีการชดใช้
-ผู้เสียหาย	-ยินยอม	-ไม่จำเป็นต้องยินยอมก่อน

มุฮัมหมัดรอฟีอี มุขอ, 2549

3. กระบวนการมุชาวาระฮุเพื่อจัดการความขัดแย้ง

จากการบอกเล่าของตัวนุรุหะยีอับลูเลาะห์ สุชิน เกี่ยวกับกระบวนการมุชาวาระฮุเพื่อจัดการความขัดแย้งของชุมชนบ้านสลามันน์ เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นและคู่กรณีรวมทั้งผู้เสียหายตลอดจนผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดได้มานั่งร่วมกันแล้ว ตัวนุรุหะยีอับลูเลาะห์ก็จะเริ่มทำการมุชาวาระฮุซึ่งสามารถสรุปเป็นลำดับขั้นตอนต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

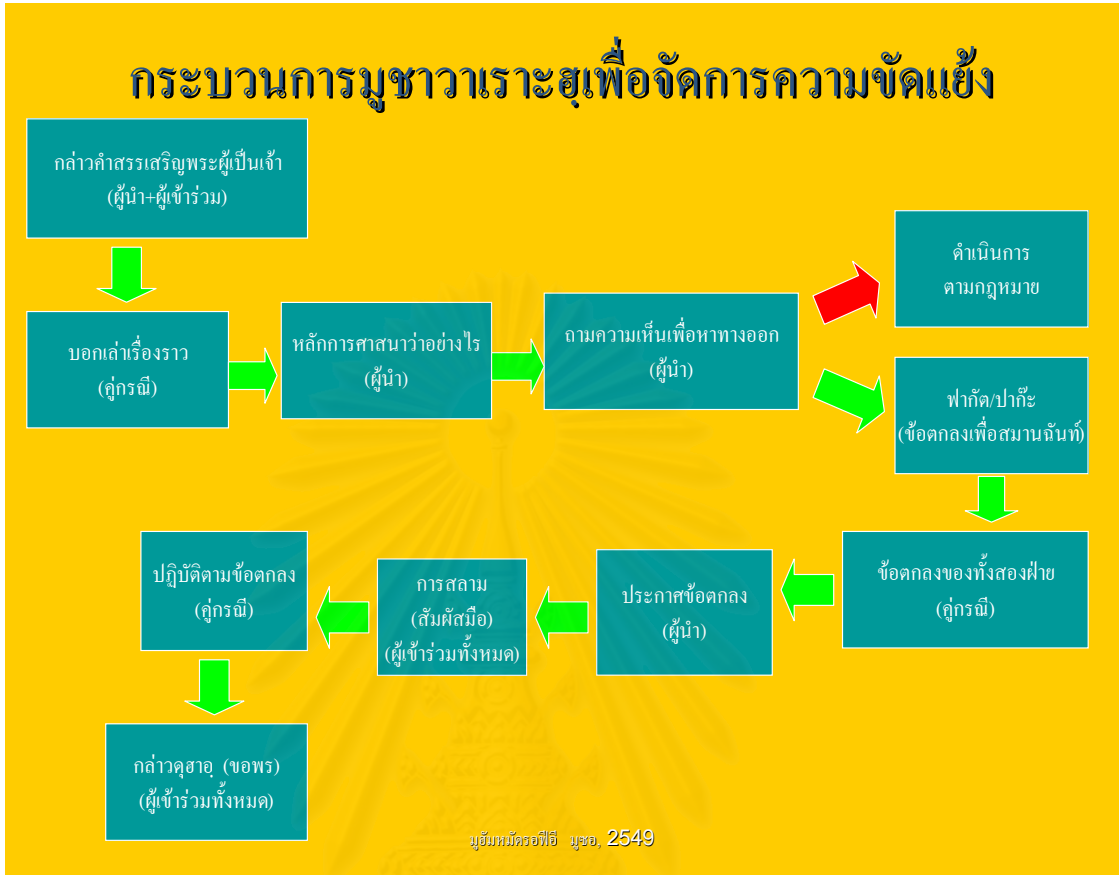

1. ก่อนทำการมุขาวาระฮุผู้นำจะกล่าวคำสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งถือเป็นมารยาทของมุสลิมที่จะต้องปฏิบัติก่อนที่จะมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ
2. หลังจากเรื่องราวความขัดแย้งถูกส่งมาเพื่อทำการมุขาวาระฮุแล้ว ผู้นำก็จะให้คู่กรณีบอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นว่ามีความเป็นมาอย่างไร
3. เมื่อได้รับทราบเกี่ยวกับความเป็นมาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้ว ผู้นำจะทำการอธิบายให้คู่กรณีได้รับทราบว่ากรณีที่เกิดขึ้นหลักการทางศาสนามีข้อตัดสินชี้ขาดว่าอย่างไร
4. หลังจากที่ได้อธิบายเกี่ยวกับข้อตัดสินชี้ขาดทางศาสนาแล้ว ผู้นำจะถามความเห็นจากคู่กรณีเพื่อหาทางออกสำหรับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่าคู่กรณีต้องการที่จะให้มีการประนีประนอมหรือต้องการนำเรื่องราวความขัดแย้งส่งไปดำเนินการตามกฎหมาย ซึ่งหากคู่กรณีต้องการดำเนินการตามกฎหมายถือว่าการมุขาวาระฮุสิ้นสุดลง
5. หากคู่กรณีตัดสินใจที่จะให้มีการประนีประนอมผู้นำก็จะให้มีการพาดพิงหรือปากีสะ (ชคิไซ์ เยียวยา ขอโทษ) ซึ่งจะเป็นข้อตกลงเพื่อสมานฉันท์ความขัดแย้ง
6. คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะทำการตกลงเพื่อสมานฉันท์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น
7. หลังจากทั้งคู่กรณีสามารถตกลงกันได้แล้วผู้นำก็จะทำการประกาศข้อตกลงให้วงมุขาวาระฮุได้รับทราบอีกครั้งหนึ่ง
8. หลังจากที่มีผู้เข้าร่วมทำการมุขาวาระฮุได้รับทราบข้อตกลงของทั้งสองฝ่ายแล้ว ก็จะมีการสลาม (สัมผัสมือ) กันระหว่างคู่กรณีและผู้เข้าร่วมการมุขาวาระฮุทั้งหมด
9. คู่กรณีปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ให้ไว้กับผู้เสียหายและชุมชน
10. ผู้นำและผู้เข้าร่วมการมุขาวาระฮุจะกล่าวดูอาอ (ขอพร) จากพระผู้เป็นเจ้าเพื่อความบารออะฮุ (ความเป็นสิริมงคล) และขอรักโทษจากความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นจากการมุขาวาระฮุ

จากขั้นตอนต่างๆ ที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 10

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 10 กระบวนการมุขาวาระฮุเพื่อจัดการความขัดแย้ง

อย่างไรก็ตาม กระบวนการมุขาวาระฮุในแต่ละกรณีความขัดแย้งจะไม่มี การกำหนดรูปแบบที่แน่นอนแต่จะมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณี ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอรูปแบบการมุขาวาระฮุสำหรับแต่ละกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นต่อไป นอกจากนี้กระบวนการมุขาวาระฮุเพื่อจัดการความขัดแย้งซึ่งเป็นกระบวนการวิธีจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชนมุสลิมนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรมใช้ในกรณีการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนแล้วแม้จะมีรายละเอียดของขั้นตอนที่แตกต่างกันแต่ก็มีเป้าหมายเดียวกันนั่นคือการบูรณาการความรู้สึทักของผู้เสียหายและผู้กระทำผิดซึ่งจะนำไปสู่ความสมานฉันท์ในสังคมต่อไป โดยสามารถเปรียบเทียบขั้นตอนการจัดการความขัดแย้งของการมุขาวาระฮุและการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนได้ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบขั้นตอนการจัดการความขัดแย้ง

การประชุมกลุ่มครอบครัวฯ	กระบวนการมุขาวาเราะฮ์
<ol style="list-style-type: none"> 1. ขั้นตอนก่อนการประชุม <ul style="list-style-type: none"> - จัดแผนที่นั่ง, ป้ายชื่อ - พบปะกันทักทายและนั่งประจำที่ 2. การแนะนำตัว <ul style="list-style-type: none"> - แต่ละฝ่ายแนะนำตัว - ผู้ประสานฯ แจ้งวัตถุประสงค์ 3. บอกเรื่องราว <ul style="list-style-type: none"> - ผู้กระทำผิด - ผู้เสียหาย - ผู้สนับสนุนผู้เสียหาย - ผู้สนับสนุนผู้กระทำผิด 4. การค้นหา <ul style="list-style-type: none"> - สร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเหตุการณ์ - ผู้กระทำผิดได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว 5. การเปลี่ยนผ่าน <ul style="list-style-type: none"> - เน้นเหตุการณ์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน, สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต - ให้มีการขอโทษและการให้อภัย 6. ข้อตกลง <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำร่างข้อตกลงที่เป็นธรรม - ข้อตกลงเป็นไปตามความต้องการของทุกฝ่าย 7. ขั้นตอนปิดประชุม <ul style="list-style-type: none"> - ผู้จัดประชุมอ่านร่างข้อตกลง - ผู้เข้าประชุมกรอกแบบฟอร์มและร่างข้อตกลง 8. กล่าวขอบคุณและแสดงความยินดี <ul style="list-style-type: none"> - การบูรณาการอย่างไม่เป็นทางการ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ขั้นตอนก่อนการมุขาวาเราะฮ์ <ul style="list-style-type: none"> - กล่าวคำสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า 2. บอกเรื่องราว <ul style="list-style-type: none"> - ผู้เสียหาย - ผู้กระทำผิด 3. ตอกย้ำอัตลักษณ์ <ul style="list-style-type: none"> - หลักการศาสนาว่าอย่างไรกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น 4. ค้นหาทางออก <ul style="list-style-type: none"> - ถามความเห็นเพื่อหาทางออก จะดำเนินการตามกฎหมายหรือจะพำกัต (ตกลงสมานฉันท์) 5. ข้อตกลง <ul style="list-style-type: none"> - ทั้งสองฝ่ายร่วมกันหาข้อตกลงเพื่อสมานฉันท์ - ประกาศข้อตกลง 6. การบูรณาการความรู้สึกลับ <ul style="list-style-type: none"> - การสละม (สัมผัสมือ) ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด - ผู้กระทำผิดปฏิบัติตามข้อตกลง 7. ขั้นตอนปิดการมุขาวาเราะฮ์ <ul style="list-style-type: none"> - กล่าวคุอาฮ์ (ขอพร) จากพระผู้เป็นเจ้า

4. กรณีศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งและรูปแบบการไกล่เกลี่ย

สำหรับกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านสลามในห้วงเวลาที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้คือตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 – 2546 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนหน้าที่จะมีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้น 3 กรณีด้วยกันประกอบด้วย กรณีที่ 1 เพราะไก่เป็นเหตุ เป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับการลักทรัพย์ กรณีที่ 2 แกล้งกับพิน เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว และกรณีที่ 3 บ้านใกล้เคียง เป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับการรุกล้ำเขตที่ดิน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดพอสังเขปเกี่ยวกับกรณีความขัดแย้งและรูปแบบการไกล่เกลี่ยดังต่อไปนี้

4.1 กรณีศึกษาที่ 1 เพราะไก่เป็นเหตุ

สำหรับกรณีศึกษานี้เกิดขึ้นเมื่อประมาณต้นปี 2546 โดยนายอิสมาแอ (นามสมมติ) อายุ 45 ปี มีบ้านพักติดกับบริเวณปอเนาะซึ่งเป็นที่พักของนักเรียนที่มาเรียนหนังสือที่โรงเรียนมุฮัมมาดียะห์ โดยนายอิสมาแอได้เลี้ยงไก่ไว้ในบริเวณบ้านด้วยซึ่งไก่ของนายอิสมาเอามีทั้งไก่ที่เลี้ยงไว้เพื่อความสวยงามและไก่ที่เลี้ยงไว้กินเป็นอาหารซึ่งปล่อยให้หากินอยู่รอบๆ บริเวณบ้าน วันหนึ่งไก่ของนายอิสมาแอที่เลี้ยงไว้ได้ไปหากินคุ้ยเขี่ยอาหารบริเวณปอเนาะของเด็กชายอาซูวัน (นามสมมติ) และเพื่อน ด้วยความที่เด็กชายอาซูวันและเพื่อนรวม 5 คน จึงช่วยกันจับไก่ของนายอิสมาเอามาทำกินเป็นอาหาร วันต่อมานายอิสมาแอได้สังเกตเห็นว่าไก่ของตนเองหายไปจึงได้สอบถามจากเพื่อนบ้านจนในที่สุดสืบทราบว่าไก่ของตนถูกเด็กชายอาซูวันและเพื่อนจับกินเป็นอาหารหมดแล้ว จึงได้นำเรื่องดังกล่าวไปแจ้งให้กับต่วนฆูรูหะยีอับดุลละห์ทราบจนนำไปสู่กระบวนการจัดการในกรณีนี้

กระบวนการจัดการกรณีเพราะไก่เป็นเหตุ

ต่วนฆูรูหะยีอับดุลละห์ ฮูซันได้เล่าให้ฟังว่า หลังจากทราบเรื่องจากนายอิสมาแอตนจึงได้เรียกเด็กชายอาซูวันและเพื่อนรวม 5 คน มีเด็กชายรอมลี (นามสมมติ) อายุ 14 ปี นายอัสลัม (นามสมมติ) อายุ 15 ปี เด็กชายมะนาเซ (นามสมมติ) อายุ 14 ปี และนายอาหามะ (นามสมมติ) อายุ 15 ปี ทั้งหมดเป็นนักเรียนโรงเรียนมุฮัมมาดียะห์ พร้อมทั้งผู้ปกครองของเด็กทั้ง 5 คนและนายอิสมาแอซึ่งเป็นผู้เสียหายเข้าสู่กระบวนการมุชาวาระฮะ เมื่อผู้มีส่วนได้เสียทุกคนมาพร้อมกันแล้วถือเป็นมารยาทที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติก่อนการประชุมปรึกษาหารือที่จะต้องมีการกล่าวคำสรรเสริญต่อพระผู้เป็นเจ้าซึ่งหลังจากที่มีการกล่าวคำสรรเสริญต่อพระผู้เป็นเจ้าแล้วตนจึงได้ให้นายอิสมาแอซึ่งเป็นผู้เสียหายเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งนายอิสมาแอให้เล่าว่า

“คนได้เลี้ยงไก่ไว้ในบริเวณบ้าน โดยไม่ได้ทำกรงขังไว้ ปล่อยให้ไก่ออกหากินคุ้ยเจี้ยวอาหารบริเวณรอบๆ บ้าน ซึ่งไก่ที่เลี้ยงนั้นมีทั้งไก่ที่เลี้ยงไว้สำหรับเป็นอาหารและไก่ที่เลี้ยงไว้เพื่อความสวยงาม โดยทุกๆ วันเมื่อถึงเวลาเย็นไก่ก็จะกลับมาอนใต้ถุนบ้านของคุณ แต่เมื่อ 3 วันที่ผ่านมาปรากฏว่ามีไก่ตัวหนึ่งซึ่งคุณได้เลี้ยงไว้ไม่ได้กลับมาอนที่บ้านตามปกติเหมือนเดิมจึงสงสัยว่าหายไปไหน ได้ออกตามหาบริเวณรอบๆ บ้านก็ไม่พบและได้สอบถามเพื่อนบ้านก็ไม่มีผู้ใดพบเห็นจนกระทั่งมีเพื่อนบ้านมาบอกว่า ไก่ที่หายไปถูกเด็กชายอาซุวันจับไปปรุงเป็นอาหารแล้วจึงได้นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปบอกกับต่วนฉูรุหะยี่อับดุลละห์”

หลังจากที่นายอิสมาแอได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วคุณจึงได้ให้เด็กชายอาซุวันและเพื่อนๆ เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งเด็กชายอาซุวันและเพื่อนได้เล่าสอดคล้องกันว่า

“ในวันเกิดเหตุเวลาประมาณ 17.00 น. หลังจากเลิกเรียนแล้วคุณและเพื่อนๆ สังเกตเห็นไก่ของผู้เสียหายมาหากินอยู่บริเวณใต้ถุนที่พักของคุณ จึงได้ชวนเพื่อนๆ ล้อมจับไก่ของผู้เสียหายเพื่อนำมาเป็นอาหาร เมื่อจับไก่ของผู้เสียหายได้แล้วจึงได้ช่วยกันเชือดไก่เสร็จแล้วได้ต้มน้ำร้อนเพื่อนำมาถอนขนไก่และนำไปปรุงเป็นอาหารสำหรับมือเย็นโดยคุณร่วมมือกับเพื่อนๆ ทั้งหมด 4 คนคือเด็กชายรอมลี เด็กชายอัสลัม เด็กชายมะนาเซ และเด็กชายอาหามะ”

เมื่อเด็กชายอาซุวันเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจบแล้วคุณจึงได้สอบถามเด็กชายอาซุวันและเพื่อนๆ ว่าการกระทำของเขามีความผิดหรือไม่ ซึ่งเด็กชายอาซุวันและเพื่อนๆ ยอมรับว่าได้กระทำผิด คุณจึงอธิบายให้ฟังว่า การกระทำที่เกิดขึ้นถือเป็นความผิดตามหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งบทบัญญัติตามหลักการของทางศาสนานั้น ผู้ใดทำการขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นจะต้องได้รับโทษ 2 ส่วนด้วยกันคือโทษในโลกนี้ที่จะต้องได้รับหากอยู่ในประเทศที่ใช้กฎหมายอิสลามอย่างเคร่งครัดนั้น ผู้ขโมยจะต้องถูกตัดมือ แต่ในประเทศไทยคนที่ขโมยของผู้อื่นก็ต้องเข้าคุก ส่วนโทษในโลกหน้าคนที่ขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นจะต้องถูกลงโทษในไฟนรกเนื่องจากได้ทำการละเมิดสิทธิของผู้อื่น นอกจากนี้การกระทำที่เกิดขึ้นถือเป็นความผิดของกฎหมายบ้านเมืองด้วย หลังจากนั้นคุณจึงได้ให้นายอิสมาแอพิจารณาว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อเด็กชายอาซุวันและเพื่อนๆ ซึ่งนายอิสมาแอบอกว่าต้องการให้เด็กชายอาซุวันและเพื่อนๆ ชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงินจำนวน 500 บาทเนื่องจากไก่ของเด็กชายอาซุวันและเพื่อนๆ ขโมยไปเป็นไก่ตัวที่หวงแหนที่สุดและมีขนที่สวยงามกว่าตัวอื่นๆ ที่เหลือ คุณจึงได้สอบถามผู้ปกครองของเด็กทั้ง 5 คนซึ่งทุกคนยินยอมที่จะชดใช้ค่าเสียหายให้กับนายอิสมาแอ เมื่อสามารถตกลงกันได้แล้วผู้ปกครองของเด็กทั้ง 5 คนจึงได้ช่วยกันระดมเงินคนละ 100 บาท จ่ายให้กับนายอิสมาแอเพื่อเป็นค่าเสียหาย

อย่างไรก็ตาม การกระทำของเด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ ในครั้งนี้ยังถือเป็นการละเมิดกฎระเบียบของโรงเรียนด้วยซึ่งตนในฐานะที่เป็นผู้ดูแลโรงเรียนจำเป็นต้องให้เด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ รับผิดชอบการกระทำที่ได้ละเมิดกฎระเบียบของโรงเรียนด้วยจึงได้สอบถามเด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ ว่าจะรับผิดชอบการกระทำผิดในครั้งนี้อย่างไร เด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ จึงได้คุยกันและตกลงว่าจะทำความสะอาดห้องน้ำโรงเรียนและมัสยิดเป็นเวลา 1 สัปดาห์ และสัญญาว่าจะไม่ให้เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีก

ในที่สุดกรณีความขัดแย้งในเรื่องนี้ก็สามารถคลี่คลายได้โดยไม่ต้องส่งเรื่องไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อดำเนินการ แต่ก่อนที่จะจบการพูดคุยกันได้ให้เด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ ทำการขอมาอ์ฟ (ขออภัย) จากนายอิสมาแอ ซึ่งผู้ปกครองของเด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ ก็ได้ขอมาอ์ฟ (ขออภัย) จากนายอิสมาแอในความผิดพลาดของลูกๆ ได้กระทำไป และเหนือสิ่งอื่นใดตนได้ย้าให้เด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ ขออภัยโทษ (เตาบะฮฺ) กลับเนื้อกลับตัวต่อพระผู้เป็นเจ้าด้วย จากนั้นทุกคนที่เข้าร่วมการมุฮาวาระฮฺจึงได้คูอาฮฺ (ขอพร) จากพระผู้เป็นเจ้า แล้วจึงแยกย้ายกันกลับไป นอกจากนี้ตนได้สั่งกำชับให้ครูฝ่ายปกครองของโรงเรียนดูแลพฤติกรรมของเด็กชายอาซูวันและเพื่อนๆ เป็นพิเศษเนื่องจากเห็นว่าควรจะให้โอกาสได้กลับตัว ซึ่งถือเป็นมาตรการหนึ่งของโรงเรียน เมื่อนักเรียนกระทำผิดจะไม่ใช้มาตรการไล่นักเรียนออก เพราะถ้าไล่เด็กกลุ่มนี้ออกไปก็จะกลายเป็นปัญหาของสังคมอีก จึงจำเป็นต้องดูแลเป็นพิเศษมากกว่านักเรียนกลุ่มอื่นๆ ไป (ขั้นตอนกระบวนการมุฮาวาระฮฺสำหรับกรณีลักทรัพย์นี้สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 11)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 11 ขั้นตอนกระบวนการมุขาวาระสุกรณีเพราะไก่เป็นเหตุ

4.2 กรณีศึกษาที่ 2 แคล่กับฟัน

นายอาหามะ (นามสมมติ) อายุประมาณ 46 ปี สมรสอยู่กับนางออดีลา (นามสมมติ) อายุประมาณ 38 ปี มากกว่า 10 ปี จนกระทั่งมีบุตรด้วยกัน 3 คน คนโตเป็นผู้ชายอายุ 13 ปี คนกลางเป็นผู้ชายอายุ 10 ปี และคนเล็กเป็นผู้หญิงอายุ 8 ปี โดยใช้ชีวิตสมรสอยู่ด้วยกันมาโดยนายอาหามะเป็นคนที่มึอารมณ์โมโหง่ายหึงหวงภรรยา และมักมีเรื่องทะเลาะกับนางออดีลาเป็นประจำ จนกระทั่งวันหนึ่งประมาณปลายปี 2546 มีการทะเลาะวิวาทถึงขั้นขอย่าร้างกัน ทั้งคู่จึงได้ไปยังบ้านของตัวนงูหะยีอับดุลเลาะห์ เพื่อทำการหย่าร้างซึ่งตัวนงูหะยีอับดุลเลาะห์ก็ได้จัดการกรณีความขัดแย้งระหว่างสามีภรรยาเรื่องนี้

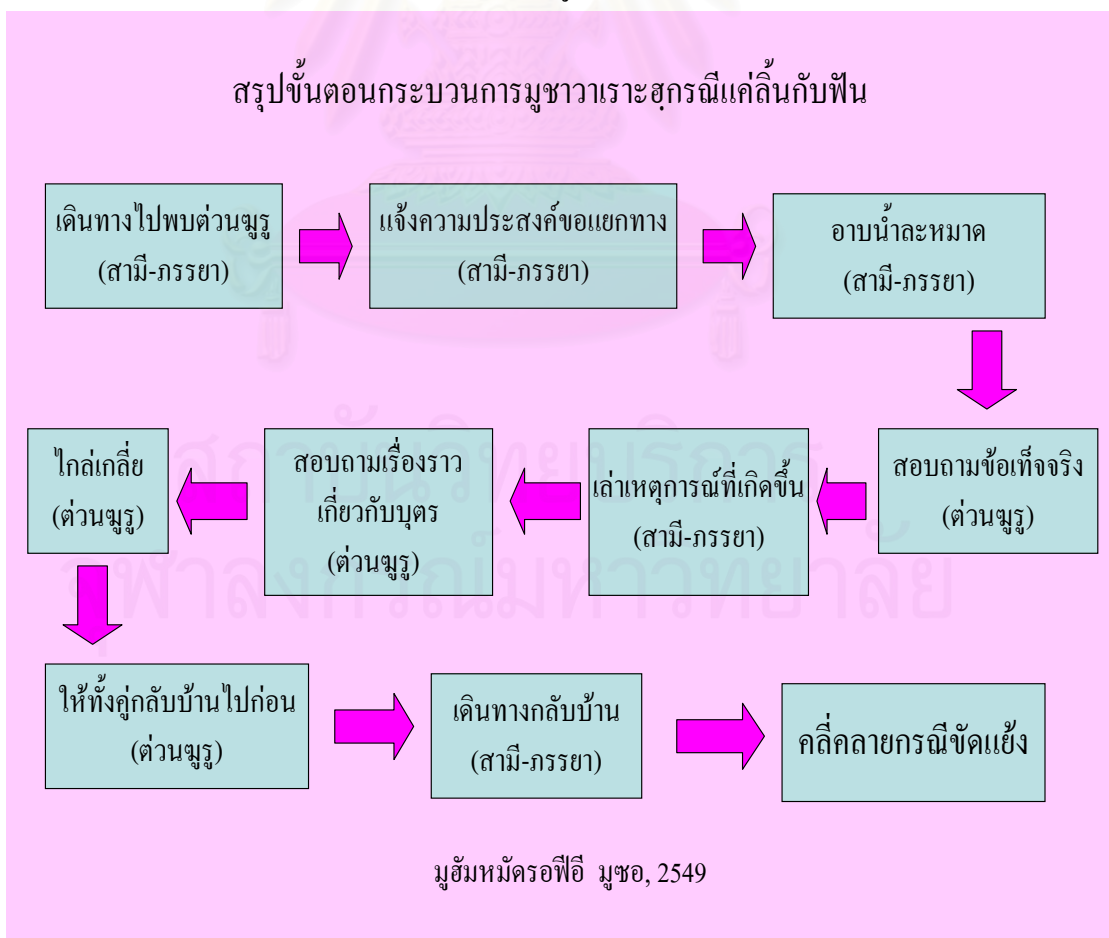
กระบวนการจัดการกรณีแคล่กับฟัน

ตัวนงูหะยีอับดุลเลาะห์ อูซัน เล่าให้ฟังว่าหลังจากนายอาหามะและนางออดีลาได้มาหาตนซึ่งขณะนั้นแต่ละคนมาด้วยอารมณ์ที่กำลงโมโห และได้เล่าให้ฟังว่าต้องการจะแยกกันอยู่ ตนจึงได้ให้แต่ละคนไปทำการอาบน้ำชำระร่างกายก่อน เสร็จแล้วจึงได้มานั่งพูดคุยกันใหม่ จากนั้น

ได้สอบถามเรื่องที่เกิดขึ้นว่าเป็นอย่างไร ซึ่งก็เป็นปัญหากระทบกระทั่งเหมือนสามีภรรยาโดยทั่วไป และให้แต่ละฝ่ายได้พูดระบายในสิ่งที่ตนเองต้องการพูดหรือต้องการบอก เมื่อทั้งสองคนได้พูดระบายความในใจทั้งหมดที่เกิดขึ้นแล้ว ตนจึงได้สอบถามเรื่องราวเกี่ยวกับบุตรของทั้งสองคน และได้พยายามไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายใจเย็น ค่อยๆ คิดหาทางแก้ปัญหา และให้กลับบ้านไปก่อนถ้ากลับบ้านแล้วยังคิดที่จะหย่าก็ค่อยกลับมาหาตนใหม่ ปรากฏว่าหลังจากที่ทั้งสองคนกลับไปแล้วก็ไม่ได้กลับมาหาตนอีก จนกระทั่งปัจจุบันทั้งสองคนก็ยังอยู่ด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ตัวนงนุชหะยีอับดุลเลาะห์ สุชิน ให้ความเห็นว่าการหลักการของทางศาสนานั้นการหย่าร้างระหว่างสามีภรรยาไม่จำเป็นต้องมาหาผู้นำ เพียงแค่การกล่าววาจาที่ถือว่าการสมรสสิ้นสุดแล้ว แต่ในชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่ยังต้องการคนกลางที่จะมาคอยรับฟังปัญหาของตน หน้าที่ของผู้นำต้องไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง คอยรับฟังในสิ่งที่แต่ละคนต้องการบอก และพยายามอย่างที่สุดที่จะรักษาสัมพันธภาพของทั้งสองฝ่ายให้คงอยู่ (ขั้นตอนกระบวนการมุขาวาระฮ์ในกรณีความสัมพันธ์ในครอบครัวนี้สรุปได้ดังภาพที่ 12)

ภาพที่ 12 ขั้นตอนกระบวนการมุขาวาระฮ์กรณีเคลื่อนกับฟัน

4.3 กรณีศึกษาที่ 3 บ้านใกล้เรือนเคียง

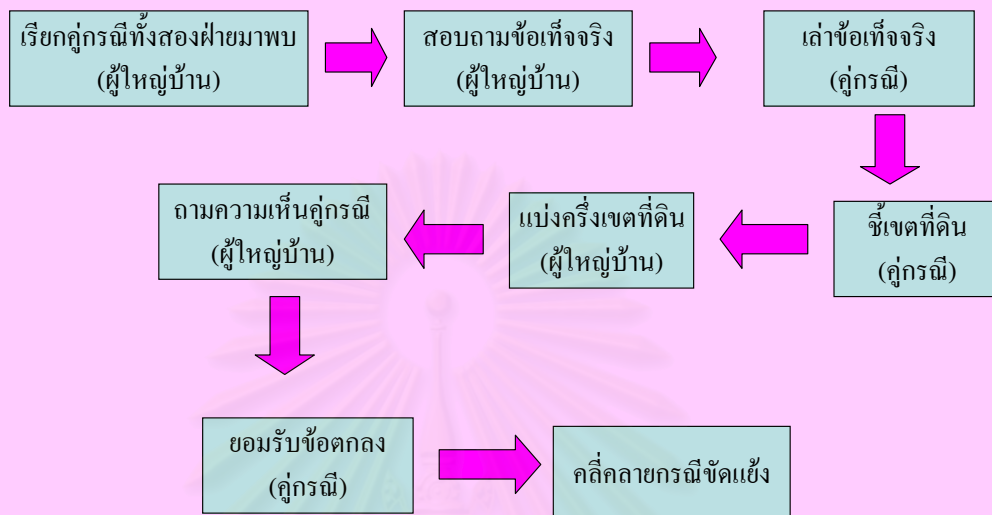
นางขามี่ละ (นามสมมติ) อายุ 41 ปี และนางปาดิเมาะ (นามสมมติ) อายุประมาณ 48 ปี มีที่ดินติดกัน โดยต่างก็มีหนังสือราชการเป็น โฉนดที่แสดงถึงกรรมสิทธิ์ของแต่ละคนอยู่ ต่อมา นางปาดิเมาะต้องการสร้างบ้านพักในบริเวณที่ดินดังกล่าวทำให้เกิดกรณีขัดแย้งกับนางขามี่ละ เนื่องจากนางขามี่ละเห็นว่านางปาดิเมาะกำลังสร้างบ้านรุกล้ำเขตที่ดินของตน เกิดการโต้เถียงกันในเรื่องเส้นแบ่งเขตที่ดินแม้แต่ละคนจะมีหนังสือรับรองจากทางราชการเกี่ยวกับเขตที่ดินก็ตาม ในที่สุดกรณีความขัดแย้งนี้ถูกนำเข้าสู่กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการคลี่คลายในเบื้องต้นซึ่งสามารถคลี่คลายได้โดยไม่ต้องนำเรื่องไปสู่การจัดการของหน่วยงานรัฐหะยีอับดุลเลาะห์

กระบวนการคลี่คลายกรณีบ้านใกล้เรือนเคียง

นายเกษม เจอะอุเซ็ง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านให้ถ้อยคำเกี่ยวกับการจัดการกรณีความขัดแย้งในเขตที่ดินระหว่างนางขามี่ละและนางปาดิเมาะว่า เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นประมาณปี 2546 หลังจากเกิดกรณีพิพาทดังกล่าวขึ้นนางปาดิเมาะได้มาหาตนและแจ้งเรื่องที่เกิดขึ้น ซึ่งตนได้เรียกนางขามี่ละและนางปาดิเมาะมาพูดคุยในเบื้องต้น ซึ่งปกติแล้วในชุมชนหากมีการเจรจาในเบื้องต้นแล้วไม่ประสบผลสำเร็จก็จะต้องนำเรื่องดังกล่าวไปให้หน่วยงานรัฐหะยีอับดุลเลาะห์ทำการไกล่เกลี่ยอีกครั้งหนึ่ง แต่ในกรณีนี้ตนได้เรียกคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมาแล้วได้สอบถามข้อเท็จจริงจากนางปาดิเมาะและนางขามี่ละ และได้ไปยังที่ดินซึ่งมีปัญหาซึ่งตนได้สอบถามนางปาดิเมาะว่า เขตที่ดินของตนอยู่ตรงไหน นางปาดิเมาะก็ได้ชี้เขตที่ดิน จากนั้นได้สอบถามนางขามี่ละและให้นางขามี่ละชี้เขตที่ดินซึ่งปรากฏว่าทั้งสองคนก็ระบุเขตที่ดินไม่ตรงกัน ซึ่งในตอนแรกแต่ละคนก็พยายามดึงดันว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกต้อง ในที่สุดตนจึงได้ตัดสินใจว่าให้นำเขตที่ดินที่ทั้งสองคนชี้มาแบ่งครึ่งแล้วสอบถามความเห็นของทั้งสองฝ่ายนอกจากนี้ยังตอกย้ำในเรื่องของหลักการของศาสนาว่าด้วยการละเมิดสิทธิของผู้อื่น โดยเฉพาะการบุกรุกที่ดินของผู้อื่นนั้นโทษที่ผู้บุกรุกจะได้รับในวันแห่งการตอบแทนในโลกหน้าตามความเชื่อของชาวมุสลิมนั้นผู้บุกรุกจะต้องนำที่ดินที่ได้บุกรุกจำนวน 7 ชั้นแบกไปให้กับเจ้าของที่และยังจะต้องได้รับการทรมานอย่างเจ็บปวดในไฟนรกอีกด้วย ปรากฏว่าทั้งนางปาดิเมาะและนางขามี่ละก็พอใจกับการตัดสินใจในครั้งนี้ส่งผลให้กรณีขัดแย้งนี้สามารถจบลงได้ จากนั้นตนจึงได้ให้ทั้งสองฝ่ายสัญญาว่าจะไม่ให้มีการพิพาทในเรื่องนี้อีกจนกระทั่งบัดนี้ผ่านมา 3 ปี ทั้งสองฝ่ายก็สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีปัญหา ซึ่งขั้นตอนกระบวนการชุมชนชาวาระฮูในกรณีนี้สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 13

ภาพที่ 13 ขั้นตอนกระบวนการมุขาวเราะฮฺกรณีบ้านใกล้เรือนเคียง

สรุปขั้นตอนกระบวนการมุขาวเราะฮฺกรณีบ้านใกล้เรือนเคียง

มุฮัมหมัดรอฟอี มุซอ, 2549

5. สรุปท้ายบท

จากรูปแบบของกระบวนการมุขาวเราะฮฺเพื่อจัดการความขัดแย้งในหมู่บ้านสลาม จะเห็นได้ว่า การมุขาวเราะฮฺสำหรับแต่ละกรณีของความขัดแย้งจะมีความแตกต่างกันไป ไม่ได้มีการกำหนดรูปแบบที่แน่นอน แต่สามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์หรือเนื้อหาของความขัดแย้งในแต่ละกรณี ที่สำคัญมีการนำหลักการของทางศาสนาเข้ามาใช้ในกระบวนการ โดยเฉพาะในประเด็นที่มีการละเมิดสิทธิของผู้อื่นเพื่อกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิด และการที่คู่กรณีตระหนักถึงผลของโทษที่จะได้รับในวันแห่งการตอบแทนในโลกหน้าตามความเชื่อของมุสลิมทำให้การมุขาวเราะฮฺประสบความสำเร็จได้ง่าย นอกจากนี้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมด้วยการมุขาวเราะฮฺนั้นแม้จะมีรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินงานที่แตกต่างจากการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรมนำมาใช้ในกรณีการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แต่ก็มีเป้าหมายเดียวกันนั่นคือการบูรณาการความรู้สึกของผู้กระทำผิดและผู้เสียหายซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคมหรือชุมชนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในบริบทของชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี มุ่งตอบ โจทย์หรือคำถามวิจัยที่สำคัญๆ ซึ่งมีประเด็นที่ทำการศึกษาและผลการศึกษา ดังนี้

1. ลักษณะแนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนมุสลิม

ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนบ้านสลามนั้นมีรายละเอียดที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

หลักคำสอนของศาสนา: ทูตทางสังคมที่สำคัญในการดำรงอัตลักษณ์ของชุมชน

พื้นฐานการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนเกิดขึ้นมาด้วยกับคำสอนของศาสนาอิสลามซึ่งถือเป็นทูตทางสังคมที่สำคัญ โดยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนชุมชนคือการสร้างชุมชนดี (การขำเกรงต่ออัลลอฮ์) ขึ้นมา ซึ่งสมาชิกในชุมชนทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา (ฟิรฎอฮ์) ที่ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบในระดับบุคคลที่แต่ละคนจะต้องปฏิบัติ โดยมีกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมที่ถูกกำหนดโดยพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ

หลักศรัทธาที่มุสลิมต้องเข้าใจเชื่อมั่นและศรัทธามี 6 ประการ คือ ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ (ผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้าเป็นเจ้ากับศาสนทูต) ของพระองค์ ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของพระองค์ โดยมีเงื่อนไขว่าคัมภีร์เหล่านั้นต้องเป็นวะฮีย์ (ได้รับการคลาดใจ) มาจากอัลลอฮ์และต้องมีเนื้อหาสาระตรงกับอัลกุรอาน ศรัทธาในบรรดานบี (ศาสนทูต) ทั้งหมด โดยศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เป็นศาสนทูตสุดท้ายของโลกที่มารับภารกิจต่อจากศาสนทูตก่อนๆ ที่เชิญชวนมนุษย์ให้รู้จักพระเจ้าและดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระองค์ ศรัทธาในวันสุดท้ายและการเกิดใหม่ในวันปรโลก ซึ่งอิสลามถือว่าโลกที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นเพียงวัฏธนูขึ้นหนึ่งซึ่งต้องมีการแตกสลายเหมือนๆ กับวัฏธนูหรือสิ่งอื่นๆ และโลกจะต้องถึงจุดจบ เมื่อโลกแตกสลายแล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็ดับสิ้นนอกจากอัลลอฮ์เท่านั้นที่ยังดำรงอยู่และมนุษย์ทั้งหลายก็จะฟื้นคืนชีพอีกครั้งหนึ่งเพื่อรับผลตอบแทนตามที่เขาได้กระทำไว้เมื่อครั้งที่เขายังมีชีวิตอยู่ ผลงานของเขาในโลกนี้จะเป็นตัวกำหนดว่าเขาจะเป็นผู้ได้รับสวรรค์หรือนรก และศรัทธาในกฎกำหนดสถานะของพระองค์ คือต้องศรัทธาว่าสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลจักรวาลนี้ล้วน

เกิดขึ้นมาและดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการกำหนดให้คนศรัทธาในพระเจ้าและวันตัดสินตอบแทนเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้คนยอมรับมาตรฐานทางศีลธรรมด้วยความกระตือรือร้นและบริสุทธิ์ใจ

ความศรัทธาทั้ง 6 ประการที่กล่าวมาข้างต้นเป็นหลักการสำคัญพื้นฐานของอิสลามที่มุสลิมจะต้องมีอยู่ประจำใจ แต่ความศรัทธาเพียงอย่างเดียวนั้นยังไม่เป็นการเพียงพอเพราะในอิสลามความศรัทธาที่แท้จริงจะต้องแสดงผลของมันออกมาให้เห็นเป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งภารกิจสำคัญที่มุสลิมต้องปฏิบัติหรือที่เรียกกันว่าหลักปฏิบัติ 5 ประการ ได้แก่ การกล่าวคำปฏิญาณตนว่า “ลาอิลาฮะ อิลลัลลอฮ มุฮัมมัด รอซูลุลลอฮ” ซึ่งแปลว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ การนมาซหรือละหมาด คือการแสดงความเคารพสักการะและการแสดงความขอบคุณต่ออัลลอฮ์ ซึ่งจะกระทำวันละ 5 เวลา การถือศีลอดในเดือนรอมฎอนซึ่งเป็นเดือนที่ 9 ของปฏิทินอิสลามที่นับเดือนตามจันทรคติ การจ่ายซะกาต คือการจ่ายทรัพย์สินในอัตราที่ศาสนากำหนดไว้จำนวนหนึ่งจากทรัพย์สินที่สะสมไว้เมื่อครบกำหนดเวลา และการทำหัจญ์ คือ การเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่นครมักกะฮ ประเทศซาอุดีอาระเบียในเดือนซุลฮิจญะฮ์ ซึ่งถือเป็นเดือนสุดท้ายในปฏิทินอิสลามตามวันเวลาและสถานที่ที่ถูกกำหนดไว้

ชุมชนบ้านสลามแม้ในทางนิตินัยเพียงจะได้รับการแยกหมู่บ้านออกมาตั้งเป็นหมู่บ้านในความหมายของทางราชการ โดยการกำหนดเขตพื้นที่เป็นการเฉพาะเมื่อไม่นานมานี้ แต่ลักษณะของการรวมตัวของชุมชนแห่งนี้ในทางพฤตินัยนั้นมีมานานตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนขึ้นมาในระยะแรกแล้ว ผลของการแบ่งเขตหมู่บ้านของทางราชการมีผลทำให้หมู่บ้านแห่งนี้มีบ้านของชาวไทยพุทธรวมอยู่ด้วยจำนวน 4 หลัง ซึ่งหากพิจารณาโดยการดูเขตพื้นที่หมู่บ้านนั้นก็ทำให้หมู่บ้านแห่งนี้ไม่ใช่ชุมชนมุสลิม อย่างไรก็ตามชาวไทยพุทธดังกล่าวไม่ได้มีกิจกรรมที่ทำร่วมกันกับสมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ เลย เนื่องจากแต่ละกิจกรรมที่หมู่บ้านแห่งนี้ถือปฏิบัติมีความผูกโยงกับชุดความเชื่อของศาสนาเป็นสำคัญ แต่ชาวไทยพุทธเหล่านี้กลับไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนพุทธที่อยู่ติดกันซึ่งมีความผูกพันกันมานานแล้ว เพียงแต่การขีดเส้นแบ่งพื้นที่ของทางราชการกลับทำให้บ้านของชาวไทยพุทธเหล่านี้เข้ามาอยู่ในเขตของชุมชนมุสลิมเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นการพิจารณาความเป็นชุมชนของผู้วิจัยใช้กิจกรรมหรือปฏิสัมพันธ์ที่สมาชิกในชุมชนมีต่อกันเป็นสำคัญ จึงถือว่าชุมชนบ้านสลามแห่งนี้เป็นชุมชนมุสลิม แม้จะมีบ้านของชาวไทยพุทธอยู่ในชุมชนแห่งนี้ด้วยก็ตาม แต่ไม่เคยมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันภายในชุมชนจึงไม่ถือว่าเป็นสมาชิกของชุมชนแห่งนี้ในความหมายของผู้วิจัยแต่อย่างใด

ผู้นำ: ความจำเป็นสำหรับชุมชน

ชุมชนมุสลิมให้ความสำคัญกับความเป็นผู้นำโดยมีบทบัญญัติทางศาสนาเป็นการเฉพาะในเรื่องของการเลือกผู้นำ เมื่อมุสลิมมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนก็จะมีการพิจารณาค้นหาบุคคลขึ้นมาเป็นผู้นำเฉพาะภายในชุมชนมุสลิม ทั้งนี้เพื่อให้มีผู้นำพาชุมชนมุสลิมไปสู่ความดีงามและสร้างสรรค์ประโยชน์ คอยดูแลปกป้องอันตราย หรือความหวาดระแวงใดๆ ที่อาจมีขึ้นได้ และเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมประสานงานกับรัฐในกิจการทั่วไป และที่เกี่ยวข้องกับหลักการของอิสลามที่สำคัญถือเป็นการตอบสนองบัญชาของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมอยู่ในระดับสูงกว่าคนทั่วไป ซึ่งการคัดเลือกหรือสรรหาผู้นำจะพิจารณาผู้มีคุณสมบัติพร้อม โดยเฉพาะความเข้าใจในหลักการของอิสลาม อันได้แก่ ความรู้ในคัมภีร์อัลกุรอาน ความเข้าใจในหลักคำสอนและวิถีชีวิตของศาสนทูตมุฮัมมัด (ศ็อลฯ) แล้วจึงมองที่จริยธรรม บุคลิกภาพภายนอกซึ่งคนทั่วไปรับรู้ ซึ่งตำแหน่งผู้นำและอำนาจการปกครองนั้นคือ อามานะห์ (ความรับผิดชอบ) อย่างหนึ่งที่ชุมชนได้มอบความไว้วางใจ มอบภาระกิจอันทรงเกียรติให้รับผิดชอบ ดังนั้นชุมชนมุสลิมจึงให้ความสำคัญและเคารพเชื่อฟังผู้นำอย่างมาก เพราะเป็นตัวแทนในการใช้หลักการอิสลามที่มาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ เป็นกลไกควบคุมและจัดระเบียบสังคม อีกทั้งยังคอยป้องกันการกดขี่ต่อพี่น้องมุสลิมที่อาจเกิดขึ้นการเคารพและเชื่อฟังผู้นำนั้น ถือเป็นความจำเป็นที่มุสลิมต้องปฏิบัติตามผู้นำตราบที่ผู้นำไม่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ เนื่องจากผู้นำนอกจากต้องรับผิดชอบต่อผู้อยู่ใต้ปกครองของตนเองที่ปรากฏเป็นรูปธรรมแล้ว ยังต้องรับผิดชอบต่อความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของด้วย

ดังนั้นความเป็นผู้นำของชุมชนมุสลิมจึงมีความสำคัญมาก ผู้นำมีอิทธิต่อการกำหนดทิศทางความเป็นไปของชุมชน ตราบเท่าที่ยังอยู่ในขอบเขตที่ไม่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ

โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม: บทเรียนเพื่อการเข้าถึงชุมชนมุสลิม

สำหรับโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมุสลิมนั้นมีความเชื่อมโยงอ้างอิงอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาอิสลามอย่างแนบแน่น ชุมชนมีอิหม่าม คอเต็บ บิหล่านและคณะกรรมการมัสยิดที่มีบทบาทในการดูแลปกครองชุมชน แต่การเกิดขึ้นของรูปแบบการเมืองการปกครองตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ พระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น หรือการปกครองส่วนภูมิภาค ได้สร้างกลไกใหม่เข้ามาสอดแทรกทับซ้อนองค์กรหรือกลไกดั้งเดิมของชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้น และพัฒนามาตั้งแต่มีการจัดระบบบริหารราชการ โดยละเอียดที่จะหยิบยกศักยภาพอันเป็นโครงสร้างดั้งเดิมของชุมชน

ขึ้นมาพิจารณาหนุนเสริมความแปลกแยกทับซ้อน ก่อให้เกิดความไร้เอกภาพในชุมชน เป็นความขัดแย้งที่สร้างความอ่อนแอให้เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิมมาอย่างยาวนาน โดยหลังจากมีการปฏิรูประบบการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ทำให้กลไกบริหารจัดการรูปแบบใหม่ก่อตัวขึ้นมาอย่างแปลกแยกในชุมชนมุสลิม ในยุคแรกๆ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นไปในลักษณะของการหาตัวแทนชุมชนเพื่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ เมื่อกลับมาอยู่ในชุมชนผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันก็ต้องอยู่ภายใต้การดูแลปกครองของอิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดของชุมชนนั้นๆ เนื่องจากบทบาทของอิหม่ามนั้นคือการตอบสนองต่อบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า การปฏิบัติหน้าที่ของอิหม่ามเป็นการรับผิดชอบต่อพระผู้เป็นเจ้าโดยตรง หากมีความบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ก็ถือเป็นการละเลยหรือละเมิดบทบัญญัติของทางศาสนาซึ่งเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าที่จะทำทนายได้

อย่างไรก็ตาม ความทับซ้อนของบทบาทผู้นำในชุมชนมุสลิมกับบทบาทของผู้นำที่รัฐแต่งตั้ง ก่อให้เกิดปัญหาที่สร้างความแตกแยกขึ้นมาในชุมชนมุสลิมบางแห่ง เพราะผู้นำของชุมชนที่สมาชิกต้องเคารพเชื่อฟังคือตำแหน่งอิหม่ามที่ได้รับการคัดเลือกบนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนา แต่ในทางกลับกันรัฐกลับให้ความสำคัญกับบทบาทของกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำที่มีกฎหมายของรัฐให้การรับรองไว้ โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณสมบัติที่ชุมชนให้ความสำคัญต่างๆ ที่ผู้นำของรัฐก็ต้องเชื่อผู้นำชุมชนมุสลิมในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชุมชนนั้น จากการบอกเล่าของนายหะยีมะ ตาเยะ ทำให้ทราบว่า การเลือกผู้ใหญ่บ้านในอดีตนั้นใช้วิธีการคัดเลือกสมาชิกในชุมชนที่สามารถพูดหรือเข้าใจภาษาไทยได้ เพื่อติดต่อกับรัฐ โดยไม่ได้เน้นคุณสมบัติด้านอื่นๆ ในขณะที่ตำแหน่งอิหม่ามนั้นต้องคำนึงถึงความรู้ความสามารถในบทบัญญัติของศาสนาเป็นที่ตั้ง จึงทำให้ศักดิ์ศรีของผู้นำในมุมมองของรัฐกับมุมมองของชุมชนมีความแตกต่างกัน การเข้าหาชุมชนของรัฐกระทำผ่าน โครงสร้างการปกครองที่รัฐกำหนดไว้โดยละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างทางสังคมที่เป็นจริงของชุมชนมุสลิม ความทับซ้อนดังกล่าวจึงมักจะก่อให้เกิดความขัดแย้งตามมาอีกรูปแบบหนึ่ง

สภาชุรอ: เวทีสำหรับปรึกษาหารือ

นอกจากผู้นำที่ถือเป็นแกนขับเคลื่อนสมาชิกของชุมชนแล้ว การดำเนินการต่างๆ ของผู้นำจะมีสภาที่ปรึกษาชุมชน (ชุรอ) คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ ซึ่งสภาชุรอนั้นคือกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันในการให้คำปรึกษาแนะนำในกิจการต่างๆ ของชุมชนมุสลิม เพื่อหาแนวทางในการดำเนินการหรือทางเลือกสำหรับการดำเนินกิจการต่างๆ นอกจากนี้ยังถือเป็นสภาที่ทุกคนจะต้องมาร่วมกันคิดและแก้ปัญหาบนพื้นฐานของบทบัญญัติของทางศาสนาอิสลามเป็นสำคัญหรือบางครั้งเรียกว่าสภามุชวาเราะฮ์

การชุรอหรือการมุชาวาเราะฮ์ถือเป็นจุดเด่นที่สำคัญของชุมชนมุสลิมในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันคิด หรือร่วมกันปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกับชุมชนและยังส่งผลต่อความยั่งยืนของนโยบายต่างๆ ที่ใช้ในชุมชนอีกด้วย

มัสยิด: ศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชน

ชุมชนมุสลิมมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชน ซึ่งมัสยิดถือเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อชีวิตของมุสลิม สะท้อนถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอิสลาม นอกจากมัสยิดจะเป็นสถานที่ประกอบอิบาดะฮ์ (การเคารพภักดี) ต่ออัลลอฮ์แล้ว ยังเป็นสถานศึกษาอบรมวิชาความรู้ จริยธรรม การประกอบอาชีพ ศูนย์สารสนเทศ และการปลูกฝังทัศนคติ ความรักประเทศชาติ เป็นสถาบันและศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชน เป็นศูนย์กลางการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน เป็นศาลสถิตยุติธรรมเพื่อพิจารณาไกล่เกลี่ยคดีความขั้นต้นในชุมชน เป็นสถานที่ประชุมปรึกษาปัญหาและทางออกในเรื่องราวด้านต่างๆ ของชุมชน

ฮุกุมฟากัด: ข้อตกลงเพื่อความสมานฉันท์ในชุมชน

ชุมชนมุสลิมภายใต้การนำของอิหม่ามจะร่วมกันสร้างข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการห้ามหรือส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตาม เรียกกันว่า “ฮุกุมฟากัด” ซึ่งฮุกุมฟากัดเป็นข้อกำหนดคติกฎเพื่อความเป็นเอกภาพในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนา และวัฒนธรรมที่ดีงามซึ่งไม่ขัดกับหลักการของศาสนา เป็นกฎเกณฑ์ที่สมาชิกในชุมชนทุกคนต้องถือปฏิบัติเนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่ผ่านความเห็นชอบของสภาชุรอแล้ว ฮุกุมฟากัดในชุมชนมุสลิมแต่ละแห่งอาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง แต่เนื้อหาหลักที่เป็นแก่นจะมีลักษณะคล้ายกันโดยคำนึงถึงสิ่งที่เป็นข้อห้ามและสิ่งที่ศาสนาส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นสำคัญ เช่น การกำหนดให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมาละหมาดร่วมกันที่มัสยิด การกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามฮุกุมฟากัด หรือ การห้ามสมาชิกในชุมชนไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข การดื่มสุราของมีนเมาซึ่งเป็นข้อห้ามทางศาสนา เป็นต้น โดยฮุกุมฟากัดของชุมชนเน้นเป้าหมายในการสร้างชุมชนแห่งการศรัทธา (การยำเกรงต่อพระเจ้า)

แนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนมุสลิมแห่งนี้ได้ผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเขาได้ตายจากโลกนี้ไป ซึ่งความสัมพันธ์

ดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่องทุกวัน และต่อคนทุกสถานภาพ ซึ่งถือเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน

2. ทูทางสังคมของชุมชน รูปแบบ และกระบวนการในการป้องกันปัญหาความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านสลามนั้นมีทูทางสังคมที่สามารถนำมาใช้ในการป้องกันปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังรายละเอียดต่อไปนี้

หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม: ทูทางสังคมที่สำคัญในการป้องกันความขัดแย้ง

กิจกรรมที่ใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเพื่อป้องกันความขัดแย้งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามเป็นสิ่งสำคัญ เรียกว่า “อิบาอะฮ์” ซึ่งเป็นการประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายแด่พระผู้เป็นเจ้า ตามรูปแบบที่ทรงพอพระทัย การอิบาอะฮ์มีพื้นฐานมาจากความยึดมั่นศรัทธาในองค์อัลลอฮ์พระผู้เป็นเจ้า นอกจากนี้การผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนนั้นอยู่บนพื้นฐานของความเป็นพี่น้องในอิสลาม ซึ่งกิจกรรมที่ผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนบ้านสลามแห่งนี้มีหลากหลายกิจกรรมด้วยกัน โดยกิจกรรมเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของสมาชิกในชุมชน ป้องกันความแตกแยกที่อาจจะเกิดขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ หรืออิบาอะฮ์แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ อิบาอะฮ์ที่ปฏิบัติตามช่วงวัยของการดำเนินชีวิต อิบาอะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์ และอิบาอะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละเดือนในรอบปีตามปฏิทินอิสลามซึ่งนับเดือนตามจันทร์คติ

ส่วนฆูเราะฮ์ย็อบดุลละห์ให้เหตุผลถึงการนำอิบาอะฮ์มาใช้ในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนว่า เป็นการป้องกันความขัดแย้งในระดับตัวตนของสมาชิกในชุมชนแต่ละคนเป็นสิ่งสำคัญ โดยพยายามให้สมาชิกในชุมชนดำรงตนอยู่ในกรอบของหลักศาสนาไม่ให้มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับข้อห้ามของทางศาสนา ซึ่งหากสมาชิกในชุมชนแต่ละคนสามารถควบคุมไม่ให้ตนเองปฏิบัติผิดหลักศาสนาแล้ว ความขัดแย้งในระดับอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมายบ้านเมืองก็จะไม่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ชุดความเชื่อทางศาสนาของชุมชนมุสลิมที่มีความเชื่อว่ามนุษย์จะต้องรับผิดชอบการกระทำของตนเองต่อพระผู้เป็นเจ้าในขณะที่เขายังมีชีวิตอยู่และจะต้องได้รับการสะสางบัญชีความประพฤติในโลกหน้า มิใช่โลกนี้ และเชื่อว่าชีวิตช่วงสั้นๆ ในโลกนี้เป็นแต่เพียงโอกาสหนึ่งในการเตรียมตัวเพื่อการทดสอบอันยิ่งใหญ่ นั่น เมื่อมีชีวิตอยู่ในโลกนี้จึงต้องพยายามทำ

ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยจุดประสงค์เพียงอย่างเดียวคือ เพื่อต้องการความโปรดปรานจากอัลลอฮฺในโลกหน้าเท่านั้น มนุษย์ทุกคนจะต้องรับผิดชอบในความเชื่อและการกระทำของเขาทุกอย่าง เพราะอัลลอฮฺจะทรงบันทึกการกระทำทุกๆ อย่างของเขาไว้ นับตั้งแต่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ แม้กระทั่งความคิดความรู้สึกและเจตนาที่เกิดขึ้นในจิตใจของเขา ความเชื่อนี้ถือเป็นกรอบที่สำคัญในการที่จะควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนมุสลิมไม่ให้ออกจากแนวทางของศาสนาที่ไม่พึงปรารถนา เพราะฉะนั้นการแสวงหาความโปรดปรานจากพระผู้เป็นเจ้าจึงเป็นเป้าหมายสุดท้ายของสมาชิกในชุมชนมุสลิมทุกคน และเป็นหลักการที่กำหนดคุณค่าและบรรทัดฐานสำหรับการกระทำทั้งหมดในชีวิต

อย่างไรก็ตาม ในโลกนี้อาจจะมีตำรวจ มีศาล หรือเรือนจำเพื่อคอยบังคับให้คุณปฏิบัติไปตามกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม แต่หุ้ความเชื่อของมุสลิมที่ฝังรากอยู่ในหัวใจนั้นคือพลังอำนาจที่สำคัญที่อยู่เบื้องหลังกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมของมุสลิม และยิ่งถ้าหากความคิดของมหาชนและอำนาจรัฐให้การสนับสนุนหลักการอิสลามด้วยแล้วก็จะเป็นการดียิ่งขึ้นไปอีก แต่หากไม่ได้รับการสนับสนุนหรือยอมรับจากรัฐก็ตาม ถ้าพึ่งความศรัทธาเพียงอย่างเดียวก็สามารถที่จะทำให้ชีวิตมุสลิมและสังคมมุสลิมยืนอยู่บนวิถีทางที่เที่ยงตรงและทำให้มุสลิมมีความศรัทธามั่นฝังแน่นอยู่ในหัวใจได้ ซึ่งมาตรการเบื้องหลังคุณธรรม มีเรื่องความรัก ความเกรงกลัวในพระผู้เป็นเจ้า และความรู้สึกเรื่องการได้รับผลตอบแทนในวันแห่งการพิพากษาในโลกหน้ารวมอยู่ด้วย โดยความเชื่อในวันตัดสินตอบแทนและความเชื่อที่ว่าบุคคลใดเชื่อฟังบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้าจะได้รับชีวิตที่ดีงามในโลกหน้าก็เป็นสิ่งที่ทำให้มองเห็นว่าสิ่งใดก็ตามที่เป็นอุปสรรคบนหนทางที่จะต้องเผชิญในการเดินทางไปหาพระผู้เป็นเจ้านั้นคืออุปสรรคที่เขาจะต้องฝ่าฟันและเอาชนะเพื่อชีวิตที่ดีงามในโลกหน้าและความเชื่อที่ว่าบุคคลใดฝ่าฝืนบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้าในโลกนี้จะต้องได้รับการลงโทษอันยาวนานก็จะเป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพที่สุดในการหักห้ามมิให้สมาชิกในชุมชนมุสลิมฝ่าฝืนกฎศีลธรรมและปกปักรักษาตัวเองให้พ้นจากความชั่วร้ายต่างๆ

รูปแบบหรือกระบวนการในการป้องกันความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมจึงออกมาในลักษณะของการตอบสนองต่อหลักการของศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ นอกจากนี้การจัดการกรณีทีสมาชิกในชุมชนไม่เข้าร่วมฮิจาละฮฺตามที่ได้ตกลงกันไว้ เช่น การไม่เข้าร่วมละหมาดวันศุกร์ ก็กระทำบนพื้นฐานของการรักษาความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งในอดีตนั้นชุมชนแห่งนี้เคยใช้มาตรการคว่ำบาตรผู้ที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมโดยการห้ามสมาชิกในชุมชนคบหาสมาคมด้วย แต่การกระทำในรูปแบบดังกล่าวยังผลให้เกิดความแตกแยกของสมาชิกในชุมชนขึ้นมาอย่างมาก คณะกรรมการชูรอของชุมชนจึงได้ปรึกษาหารือกันและได้ข้อสรุปว่าให้นำระบบที่คิดขึ้น

ใหม่นี้มาใช้ โดยการที่ผู้นำได้กำหนดวิธีการปฏิบัติต่อบุคคลที่ไม่ปฏิบัติตามฮุกุมฟากัดของชุมชนไว้ 3 ขั้นตอนคือ

- 1) ถามหาจากเพื่อนบ้านใกล้เคียง
- 2) ผู้นำฝากสลามไปยังบุคคลดังกล่าว
- 3) ผู้นำไปเยี่ยมถึงบ้าน

อย่างไรก็ตามโดยส่วนใหญ่แล้วเมื่อมีการถามหาจากเพื่อนบ้าน บุคคลที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนก็จะกลับมาร่วมกิจกรรมตามปกติแล้ว เนื่องจากความเกรงใจในตัวของผู้นำ ยังไม่เคยมีกรณีที่ผู้นำใช้มาตรการดังกล่าวเกินกว่า 2 ขั้นตอนแต่อย่างใด

3. รูปแบบและกระบวนการในการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านสลามนั้นมีรูปแบบและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งที่เรียกว่า “การมุชวาเราะฮฺ” ซึ่งมีรายละเอียดที่น่าสนใจคือ

มุชวาเราะฮฺ: กระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์ในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม

ชุมชนบ้านสลามมีกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชนที่เรียกว่า “การมุชวาเราะฮฺ” เป็นรูปแบบที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสังคมมุสลิมที่อยู่ภายใต้หลัก "ซารีอะฮฺ" นอกจากนี้การมุชวาเราะฮฺที่ถูกนำมาใช้ในชุมชนบ้านสลามนี้ใช้ในการปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการดำเนินกิจการใดๆ ในชุมชนเพื่อความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งในเรื่องราวของความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านสลามก็ได้้นำกระบวนการมุชวาเราะฮฺมาใช้เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน

สำหรับขั้นตอนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านสลามนั้น เมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งขึ้นมาในชุมชน เรื่องราวความขัดแย้งดังกล่าวจะถูกส่งมายังผู้นำ เมื่อผู้นำได้รับทราบเรื่องราวความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาแล้วก็จะทำการปรึกษาหารือกับสภาที่ปรึกษาของชุมชนหรือที่เรียกว่าสภาชุรอ แล้วจึงได้เรียกคู่กรณีที่มีความขัดแย้งและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าสู่กระบวนการมุชวาเราะฮฺ ซึ่งหลังจากทำการมุชวาเราะฮฺแล้วหากคู่กรณีสามารถตกลงกันได้ เรื่องราวความขัดแย้งก็จะนำไปสู่การคลี่คลาย หากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ เรื่องราวความขัดแย้งดังกล่าวก็จะถูกส่งตัวไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรณีความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญาก็จะถูกส่งเรื่องราวความขัดแย้งนี้ไปยังตำรวจเพื่อดำเนินการต่อไป และหากเรื่องราว

ความขัดแย้งนั้นเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินและมรดกซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวและมรดกอิสลามก็จะถูกส่งต่อไปยังคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนี้ถือได้ว่าหน่วยงานสำหรับอุทธรณ์ของกลุ่มที่ไม่พอใจการจัดการเกี่ยวกับมรดกและครอบครัวของผู้นำชุมชน หากสามารถประนีประนอมกันได้ถือว่าความขัดแย้งนี้ก็ป็นอันสิ้นสุด แต่ถ้าหากกลุ่มยังไม่พอใจก็จะนำเรื่องราวขัดแย้งดังกล่าวส่งต่อไปยังศาลจังหวัด เพื่อพิจารณาคำเนิการตามกระบวนการยุติธรรมต่อไป ทั้งนี้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนมุสลิมนี้จะเน้นการประนีประนอมกลุ่มทั้งสองฝ่ายและจะพยายามให้เรื่องราวความขัดแย้งจบลงภายในชุมชนให้ได้เนื่องจากกลุ่มจำเป็นที่จะต้องกลับมาดำเนินชีวิตในชุมชนร่วมกันอีก

อย่างไรก็ตาม มีปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เมื่ออีมัมหรือคณะกรรมการอิสลามทำการตัดสินชี้ขาดในกรณีใดแล้ว ไม่มีกฎหมายบังคับให้หน่วยงานราชการหรือกลุ่มต้องปฏิบัติตามมติดังกล่าวทำให้ไม่สามารถนำมติหรือคำตัดสินชี้ขาดของอีมัมหรือคณะกรรมการอิสลามไปจดทะเบียนทำนิติกรรมต่างๆ ได้ เช่น กรณีของการแบ่งมรดก ถึงแม้อีมัมทำการแบ่งมรดกตามหลักกฎหมายอิสลามและทนายทุกฝ่ายก็มีความพอใจ แต่เมื่อไปติดต่อขอทำนิติกรรมกับสำนักงานที่ดินซึ่งเป็นหน่วยงานรัฐกลับมีปัญหาต้องนำกรณีดังกล่าวขึ้นศาลเพื่อให้ออกมาเป็นคำพิพากษาของศาลก่อนจึงจะสามารถทำนิติกรรมได้ซึ่งทำให้เสียเวลา และเสียค่าใช้จ่ายในการที่จะต้องนำคดีความขึ้นศาล ซึ่งหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการทบทวนนโยบายในเรื่องนี้อย่างจริงจังเนื่องจากเป้าหมายของกระบวนการยุติธรรมก็คือต้องการสร้างความเป็นธรรมให้กับทุกฝ่าย และเน้นความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นมาในสังคมเป็นหลัก (มุฮัมมัดรอฟีอี มุชอ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย, 2549)

อำนาจและการตัดสินใจ

กระบวนการมุขาวาเราะฮ์ของชุมชนมุสลิมนั้นมีประเด็นที่พิจารณาโดยเฉพาะในเรื่องอำนาจการตัดสินใจของกลุ่มและบุคคลที่สาม หากพิจารณาตามรูปแบบทางเลือก 4 วิธีในการจัดการความขัดแย้งของ Ron Claassen ที่ได้นำเสนอไปแล้วจะเห็นได้ว่า การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สำหรับแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลสองฝ่ายนั้นบุคคลที่สามมีหน้าที่เพียงประสานการจัดให้เกิดเวทีที่บุคคลทั้งสองฝ่ายซึ่งขัดแย้งกันได้มีโอกาสพบปะกันเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งกันเอง หรืออาจไม่จำเป็นต้องมีบุคคลที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการ แต่ให้ความสำคัญกับกลุ่มทั้งสองฝ่ายซึ่งเป็นผู้มี “อำนาจ” และใช้ “อำนาจ” ในการไกล่เกลี่ยประนอมข้อพิพาทระหว่างกัน แต่หากอำนาจอยู่ที่บุคคลที่สามก็ไม่ถือว่าเป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า การใช้กรอบความคิดดังกล่าวพิจารณาบางครั้งก็ไม่อาจทำให้การดำเนินการเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ของคนในชุมชนสำเร็จขึ้นมาได้ จะเห็นได้จากกรณีศึกษาที่ได้นำเสนอไปในกรณีศึกษาที่ 1 เพราะไก่อเป็นเหตุ ซึ่งเป็นกรณีที่มีการลักขโมยไก่อและได้นำเรื่องเข้าสู่การมุขาวาระฮุ ผู้ที่มีอำนาจและใช้อำนาจก็คือ คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้แก่ ผู้เสียหายและผู้กระทำผิด ส่วนฆูรูหะยิอับดุลเลาะห์เป็นผู้ประสานให้มีการพบปะพูดคุยกันระหว่างคู่กรณีและนอกจากนี้ยังมีส่วนในการกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดเกิดความสำนึกโดยนำหลักการของศาสนาอิสลามเข้ามาใช้ในกระบวนการ ส่วนกรณีศึกษาที่ 2 แคล่กับกับฟันซึ่งเป็นกรณีปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว บทบาทของตวันฆูรูหะยิอับดุลเลาะห์ซึ่งเป็นบุคคลที่สาม ก็เป็นเพียงบุคคลที่คอยรับฟังการระบายความรู้สึกของคู่กรณี อำนาจการตัดสินใจต่างๆ ก็ยังขึ้นอยู่กับคู่กรณีทั้งสองคน แต่ในกรณีที่ 3 บ้านใกล้เรือนเคียงซึ่งเป็นกรณีขัดแย้งเรื่องเขตที่ดิน ในกรณีนี้ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นบุคคลที่สามที่ได้รับมอบหมายจากสภาชูรอซึ่งเป็นบุคคลที่สามใช้อำนาจในการตัดสินใจแบ่งครึ่งเขตที่ดินที่มีปัญหา เพราะหากปล่อยให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตัดสินใจกันเองเรื่องราวความขัดแย้งก็ไม่สามารถยุติลงได้ ซึ่งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายก็เกิดความพึงพอใจยังผลให้เกิดความสมานฉันท์ขึ้นมาในชุมชน

ฉะนั้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทของแต่ละสังคมจึงมีความแตกต่างกันไปในรูปแบบ แต่ท้ายที่สุดแล้วก็มีเป้าหมายเดียวกันนั่นคือ สร้างความปรองดองของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม กระบวนการมุขาวาระฮุในแต่ละกรณีความขัดแย้งจะไม่มีมีการกำหนดรูปแบบที่แน่นอน แต่จะมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณี โดยเฉพาะในเรื่องอำนาจการตัดสินใจของคู่กรณีและบุคคลที่สาม แต่ท้ายที่สุดแล้วก็มีเป้าหมายเดียวกันนั่นคือ สร้างความปรองดองของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทของชุมชนมุสลิมยังมีการนำหลักการของศาสนาอิสลามเข้ามาใช้ในกระบวนการเพื่อกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดเกิดความสำนึกซึ่งถือเป็นหนทางสังคมที่สำคัญอีกด้วย

ลักษณะเด่นของกระบวนการมุขาวาระฮุ

การจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมด้วยวิธีการมุขาวาระฮุมีจุดเด่นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. กระบวนวิธีในการจัดการความขัดแย้งเน้นการประนีประนอมคู่กรณีทั้งสองฝ่าย และจะพยายามให้เรื่องราวความขัดแย้งจบลงภายในชุมชน
2. ไม่มีมีการกำหนดอัตราโทษของความคิดที่จะนำเข้าสู่การมุขาวาระฮุ

3. ไม่มีการกำหนดรูปแบบที่แน่นอนตายตัว โดยมีลักษณะยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ของแต่ละกรณีความขัดแย้ง

4. ใช้กระบวนการลงโทษทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ เช่น การที่ผู้นำถามไถ่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามสุกมฟากัดของชุมชนจากเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดความสำนึก เป็นต้น

5. มีลักษณะข้ามมิติของเวลาและข้ามภพข้ามชาติ ในกรณีที่ผู้กระทำผิดคืนสิทธิของผู้เสียหายที่ตนได้ละเมิดก็จะต้องมีการชดใช้หรือรับโทษในวันแห่งการตอบแทนในโลกหน้าตามความเชื่อทางศาสนาอิสลาม

เตาบะฮู: เงื่อนไขสำคัญของการเยียวยาผู้กระทำผิด

การนำแนวคิดในเรื่องของการเตาบะฮู (การกลับเนื้อกลับตัวต่อพระผู้เป็นเจ้า) เข้ามาใช้ในการมุฮาวเราะฮูเพื่อจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมถือเป็นการกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดเกิดความสำนึกผิดอย่างยั่งยืน ซึ่งเงื่อนไขของการเตาบะฮูที่สำคัญมี 4 ประการคือ

- 1) หยุดการกระทำความผิดนั้นทันที
- 2) เสียใจอย่างสุดซึ้งในสิ่งที่ได้กระทำ
- 3) ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะไม่กลับไปทำบาปอีก
- 4) คืนสิทธิที่ได้มีการละเมิด

จะเห็นได้ว่าการเตาบะฮูนั้นมีความเชื่อมโยงกันระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งอดีตนั้นผู้กระทำผิดจะต้องเสียใจอย่างสุดซึ้งในสิ่งที่ได้กระทำ และอนาคตจะต้องตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะไม่กลับไปกระทำบาปนั้นอีก โดยไม่ละทิ้งความเป็นจริงที่จะต้องเผชิญอยู่กับปัจจุบันนั้นคือการถอนตัวออกจากการกระทำผิดนั้นทันทีและคืนสิทธิที่ได้มีการละเมิดของผู้อื่น

เงื่อนไขของเวลากับความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด

ในประเด็นเงื่อนไขของเวลาสำหรับการรับผิดชอบต่อการละเมิดสิทธิของผู้อื่นซึ่งในกรณีคดีความผิดทางอาญาประมวลกฎหมายอาญาได้มีการกำหนดอายุความที่ชัดเจนเช่นบางกรณีความผิดมีอายุความไม่เกิน 20 ปี หลังจากพ้นระยะเวลาดังกล่าวแล้วยังไม่สามารถนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้ก็จะเป็นการไม่สามารถเอาผิดกับผู้กระทำผิดได้อีก แต่ความรับผิดชอบของการกระทำผิดที่ได้ละเมิดสิทธิของผู้อื่นในชุมชนมุสลิมซึ่งยึดถือตามกฎหมายชารีอะฮ์อันมีที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและแบบอย่างของท่านศาสนทูตนั้นไม่มีการกำหนดกรอบของเวลาสำหรับความรับผิดชอบต่อการละเมิดดังกล่าว เพราะตราบิตที่ผู้กระทำผิดหรือผู้ที่ได้ทำการละเมิดยังไม่ได้

คินสิทธิที่ตนเองได้ละเมิดให้กับผู้เสียหายหรือคู่กรณี ความรับผิดชอบต่อความผิดนั้นก็ยังคงต้องเป็นของผู้ที่ได้ละเมิดจนกว่าเขาจะได้คินสิทธิที่ได้ทำการละเมิดกลับไปให้กับคู่กรณี

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้ที่ได้ทำการละเมิดอาจจะไม่ได้ชดใช้หรือคินสิทธิที่ตนได้ละเมิดนั้นไปให้กับคู่กรณีหรือไม่ได้รับการลงโทษในขณะที่มีชีวิตอยู่ แต่เขาต้องได้รับการลงโทษในวันแห่งการตอบแทนในโลกหน้าตามความเชื่อของชาวมุสลิม เพราะฉะนั้นมีทางเดียวที่เขาจะต้องได้รับการลงโทษในวันแห่งการตอบแทนนั้นคือการที่เขาทำการคินสิทธิที่ตนเองได้ละเมิดต่อผู้เสียหายและทำการขออภัย (ขอโทษ) ผู้เสียหาย จากนั้นทำการเตาบะฮุ (กลับเนื้อกลับตัวต่อพระเจ้า) ในฐานะที่ได้ละเมิดบทบัญญัติของพระเจ้าเป็นเจ้าที่ได้บัญญัติห้ามมิให้มีการละเมิดสิทธิของกันและกันโดยต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของการเตาบะฮุอย่างเคร่งครัด

ภาษาและความต่อเนื่องของกระบวนการจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชนมุสลิมเมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการเชิงสมานฉันท์ในรูปแบบของการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม นำมาใช้ในกรณีการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบปัญหาในการนำมาใช้ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร บางกรณีเด็กและเยาวชนกระทำผิดไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ เจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมการประชุมก็ไม่สามารถเข้าใจภาษามลายูท้องถิ่น ทำให้บางครั้งเกิดปัญหาของความต่อเนื่องของกระบวนการประชุม เพราะผู้ประสานการประชุมต้องเว้นระยะเพื่อแปลความให้กับเจ้าหน้าที่คนอื่นๆ ฟังด้วย การแก้ปัญหาในเรื่องนี้ผู้ประสานการประชุมใช้วิธีการปล่อยให้กระบวนการดำเนินไปให้เสร็จสิ้นก่อน แล้วค่อยสรุปให้ที่ประชุมซึ่งไม่สามารถเข้าใจภาษามลายูได้ รับทราบในภายหลัง (อาคิลา บาเกะ, 13 สิงหาคม 2549) อย่างไรก็ตาม ปัญหานี้ไม่เกิดขึ้นในกระบวนการมูชวาระฮุของชุมชนมุสลิม เนื่องจากผู้เข้าร่วมการมูชวาระฮุทั้งหมดสื่อสารภาษาเดียวกัน ทำให้การบูรณาการอารมณ์ของผู้กระทำผิดและผู้เสียหายเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ยามีละ แลนิ (14 สิงหาคม 2549) ยังให้ความเห็นว่าเด็กและเยาวชนกระทำผิดที่ถูกส่งตัวมายังสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนนั้น โดยเฉพาะกรณีที่จะจัดให้มีการประชุมกลุ่มครอบครัวส่วนใหญ่ในคดี 2 ฝ่าย คือมีทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหายมักจะได้รับการไกล่เกลี่ยในชุมชนระดับหนึ่งแล้ว ซึ่งเมื่อไกล่เกลี่ยไม่ได้แล้วจึงจะส่งมาดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมปกติ ทำให้บางครั้งไม่สามารถจัดการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนให้ประสบผลสำเร็จขึ้นมาได้ หากรัฐเข้าไปช่วยสนับสนุนหรือส่งเสริมการจัดการความขัดแย้งที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่แล้วก็จะช่วยแบ่งเบาภาระการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐได้มากยิ่งขึ้น

ยุทธธรรมชุมชนกับชุมชนมุสลิม

หากมองชุมชนบ้านสลามตามกรอบแนวคิดยุทธธรรมชุมชนซึ่งจุฑาทาร์ตัน เอื้ออำนวย (2549) ได้ระบุถึงภารกิจยุทธธรรมชุมชนไว้ 4 ประการ ได้แก่ การป้องกันควบคุม อาชญากรรมและการกระทำผิด การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาและเสริมพลัง และภารกิจสุดท้ายคือการคืนคนดีสู่สังคม นั้นจะสามารถเห็นรายละเอียดต่างๆ คือ

1) ในภารกิจป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิดนั้น ชุมชนบ้านสลาม ใช้อิบาดะฮ์ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว โดยอิบาดะฮ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ

2) การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านสลามมีกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชน โดยการใช้กระบวนการมุฆาวาระฮ์ เพื่อเป็นเวทีให้คู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้มาพบปะพูดคุยจนนำไปสู่การสร้างสมานฉันท์ในชุมชนต่อไป

3) การเยียวยาและเสริมพลัง ในภารกิจนี้จะเห็นได้จากกรณีของการลักทรัพย์ที่มีการฟกัต (ช้อดกลงเพื่อสมานฉันท์) ซึ่งรวมทั้งการชดเชยค่าเสียหาย และการขอโทษของผู้กระทำผิด เหนือสิ่งอื่นใดยังมีการเยียวยาจิตใจของผู้กระทำผิดด้วยการใช้แนวคิดของการเตาบะฮ์ (การกลับเนื้อกลับตัวต่อพระเจ้า) ซึ่งยังผลให้ผู้กระทำผิดมีกำลังใจในการที่จะกลับตนเป็นคนดีอีกด้วย

4) การคืนคนดีสู่สังคม หลังจากที่มีการมุฆาวาระฮ์แล้วตัวคนถูกลักทรัพย์ให้ครูฝ่ายปกครองของโรงเรียนมุฮัมมาดียะห์ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผู้กระทำผิดทั้งหมดศึกษาอยู่ให้ดูแลเด็กกลุ่มนี้เป็นพิเศษซึ่งถือว่าเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยง แทนที่จะใช้วิธีการไล่ออกจากโรงเรียน เนื่องจากการตระหนักว่าหากไม่เปิดพื้นที่สำหรับการกลับตัวของผู้กระทำผิด เด็กกลุ่มนี้ก็จะกลายเป็นปัญหาของสังคมต่อไป การเปิดพื้นที่ดังกล่าวถือเป็นการหยิบยื่น โอกาสครั้งสำคัญให้กับผู้กระทำผิดกลุ่มนี้ด้วย นอกจากนี้ยังรวมถึงการทำงานบริการสังคมของผู้กระทำผิดด้วย จากกรณีศึกษาพบว่าผู้กระทำผิดรับผิดชอบการกระทำของตนด้วยการทำความสะอาดห้องน้ำของโรงเรียนและมัสยิดเป็นเวลา 1 สัปดาห์

ยุทธธรรมชุมชน: จากชุมชนมุสลิมสู่ยุทธธรรมกระแสหลัก

จากรูปแบบและกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนมุสลิมที่ได้นำเสนอไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการป้องกันความขัดแย้งหรือรูปแบบของการแก้ไขเมื่อเกิดกรณีความขัดแย้งขึ้นมาก็ตาม จะเห็นได้ว่าเป้าหมายของการดำเนินการต่างๆ นั้นก็เพื่อยังผลให้เกิดความสงบสุขร่วมกันของสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นเป้าหมายเดียวกันกับการอำนวยความยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักในสังคมไทย

ฉะนั้นการอำนวยความสะดวกที่กระทำภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชนแต่ละชุมชน ถือเป็นทางเลือกหนึ่งที่หน่วยงานยุติธรรมกระแสหลักควรพิจารณาเพื่อนำมาเป็นทางเลือกหรือเสริมการทำงานของหน่วยงานในการอำนวยความสะดวกในสังคม โดยอาจมีการประสานความร่วมมือกันในการส่งต่อกรณีขัดแย้งที่ชุมชนไม่สามารถจัดการเองได้ไปยังหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจจะเข้าไปเสริมหรือช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่ยังประสบปัญหาหรือไม่อาจดำเนินการด้วยชุมชนเองเพื่อเสริมการทำงานของชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสอดส่องดูแลในกรณีที่รัฐมองว่าชุมชนอาจมีการกระทำที่เป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของสมาชิกในชุมชนด้วยซึ่งถือเป็นการสร้างดุลยภาพระหว่างอำนาจของชุมชนกับอำนาจของรัฐอีกทางหนึ่งด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน ศึกษารูปแบบและกระบวนการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม และนำผลการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยใช้วิธีการศึกษาแบบมีส่วนร่วมและกรณีศึกษา เนื้อหาสาระของการศึกษานี้เน้นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมุสลิมและใช้การวิจัยเชิงปริมาณสำหรับการเก็บข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ซึ่งทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่บ้านสลาม หมู่ที่ 8 ตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นชุมชนมุสลิม

ขอบเขตการศึกษานี้เน้นศึกษาการจัดการความขัดแย้งในระดับบุคคลซึ่งเป็นความขัดแย้งในเรื่องความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่ขัดต่อบรรทัดฐานของชุมชนหรือพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับกฎหมายเป็นความขัดแย้งในลักษณะที่มีการละเมิดสิทธิของคู่กรณีในด้านร่างกายและทรัพย์สิน คือ ความผิดเกี่ยวกับร่างกาย เช่น การทำร้ายร่างกาย การทะเลาะวิวาท การฆาตกรรม ฯลฯ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน เช่น การลักทรัพย์ การทำลายทรัพย์สิน ฯลฯ ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น อนาจาร ช่มชู้ ฯลฯ ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา ข้อพิพาทเรื่องที่ดิน หรือมรดก โดยศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนรอบ 6 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 – 2546 ก่อนหน้าเหตุการณ์ความรุนแรงจะเกิดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยเริ่มลงพื้นที่ทำการวิจัยตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 ถึงเดือนสิงหาคม 2549

1.ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าโครงสร้างทางสังคมของชุมชนมุสลิมมีความเชื่อมโยงอ้างอิงอยู่บนพื้นฐานของหลักคำสอนของศาสนาอิสลามซึ่งเป็นที่มาของการรวมตัวก่อตั้งเป็นชุมชนสำหรับผู้ที่มีชุดความเชื่อเดียวกัน โดยมีกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ มีผู้นำชุมชนที่เรียกว่าอิหม่ามเป็นแกนขับเคลื่อนสมาชิกของชุมชน โดยมีสภาที่ปรึกษาชุมชน (ชुरอ) คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ มีการกำหนดกฎกติกาเพื่อความเป็นเอกภาพในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนที่เรียกว่า “สุกุมฟากัด” (ข้อตกลงร่วมในการจัดการชุมชน) ซึ่ง

ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนา และวัฒนธรรมที่ดีงาม ไม่ขัดกับหลักการศาสนา นอกจากนี้ยังมีมติในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชน

สำหรับรูปแบบของกิจกรรมที่ใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เพื่อป้องกันความขัดแย้งนั้นวางอยู่บนพื้นฐานของหลักศาสนาเป็นสำคัญ โดยชุมชนมุสลิมใช้การ “อืบาอะฮ์” ซึ่งเป็นการประกอบคุณงามความดีโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถวายแด่พระเจ้าตามรูปแบบที่พระองค์ทรงพอพระทัยมาใช้ในการผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนพื้นฐานของความเป็นพี่น้องในอิสลาม ซึ่งอืบาอะฮ์ที่มีการปฏิบัติในชุมชนมุสลิมนั้นแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ อืบาอะฮ์ที่ปฏิบัติตามช่วงวัย อืบาอะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละวันในรอบสัปดาห์ และอืบาอะฮ์ที่ปฏิบัติแต่ละเดือนในรอบปี แต่ละกิจกรรมมีความเชื่อมโยงอยู่กับข้อสั่งใช้หรือส่งเสริมให้ปฏิบัติของศาสนา เน้นความสามัคคีกลมเกลียวของสมาชิกในชุมชนไม่ว่าจะเป็นการละหมาดญะมาอะฮ์ในฐานะกลไก สร้างความกลมเกลียวของสมาชิกในชุมชน คุดตะฮ์วันศุกร์เป็นอีกกลไกในการเข้าถึงสมาชิกในชุมชน ตาฎีกาที่เป็นจุดศูนย์รวมสำหรับเด็กและเยาวชน กีตาบ/อัลกุรอานซึ่งเป็นเวทีสำหรับทบทวนความรู้สำหรับสมาชิกในชุมชน หรือชะกาตฟิตเราะฮ์ที่เป็นสัญลักษณ์สู่การเอื้อเฟื้อของสมาชิกในชุมชนนอกจากนี้ยังมีการเน้นให้ความสำคัญกับเพื่อนบ้านและญาติพี่น้องในฐานะที่เป็นผู้คอยสอดส่องดูแลและคอยเตือนภัยที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนอีกด้วย

นอกจากนี้ชุมชนมุสลิมยังมีกระบวนการบริหารจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ที่เรียกว่า “มุชวาเราะฮ์” ซึ่งเป็นการปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการดำเนินกิจการใดๆ ในชุมชนเพื่อความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งในเรื่องราวของความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนก็ได้้นำกระบวนการมุชวาเราะฮ์มาใช้เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน การมุชวาเราะฮ์สำหรับแต่ละกรณีของความขัดแย้งจะมีความแตกต่างกันไป ไม่ได้มีการกำหนดรูปแบบที่แน่นอน แต่สามารถเปลี่ยนไปตามสถานการณ์หรือเนื้อหาของความขัดแย้งในแต่ละกรณี ที่สำคัญมีการนำหลักการของทางศาสนาเข้ามาใช้ในกระบวนการ โดยเฉพาะในประเด็นที่มีการละเมิดสิทธิของผู้อื่นเพื่อกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดได้สำนึกผิด และการที่คู่กรณีตระหนักถึงผลของโทษที่จะได้รับในวันแห่งการตอบแทนในโลกหน้าตามความเชื่อของมุสลิม ทำให้การมุชวาเราะฮ์ประสบความสำเร็จได้ง่าย นอกจากนี้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนมุสลิมด้วยการมุชวาเราะฮ์นั้นแม้จะมีรายละเอียดของขั้นตอนการดำเนินงานที่แตกต่างจากการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชนที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรมนำมาใช้ในกรณีการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แต่ก็มีเป้าหมายเดียวกันนั่นคือการบูรณาการความรู้สึกรักของผู้กระทำผิดและผู้เสียหายซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคมหรือชุมชนต่อไป

2. ข้อจำกัดของการทำวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลกรณีศึกษาการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนที่สามารถเข้าถึงข้อมูลเพียงแค่ 3 กรณีเท่านั้นซึ่งเป็นบางส่วนของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นและได้รับการแก้ไข ซึ่งหากมีกรณีศึกษาที่หลากหลายกว่านี้จะทำให้เห็นรูปแบบของการจัดการความขัดแย้งของแต่ละกรณีที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้เป็นการเลือกทำการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ชุมชนบ้านสลามซึ่งเป็นชุมชนมุสลิมเพียงชุมชนเดียว อาจไม่สามารถเป็นตัวแทนของชุมชนมุสลิมทั้งหมดได้ แต่ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าเพียงพอที่จะเป็นข้อมูลสำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมของชุมชนมุสลิมตลอดจนกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

3. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาถึงทุนทางสังคมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เปรียบเทียบเพื่อนำมากำหนดเป็นนโยบายที่สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

2. มีการวิจัยความเป็นไปได้ในการขยายแนวคิดของการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ในชุมชนมุสลิมไปใช้กับชุมชนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ชุมชนมุสลิมด้วย

3. ควรมีการวิจัยเพื่อประเมินความสำเร็จของโครงการ Pra perkawenggan (อบรมเตรียมความพร้อมก่อนใช้ชีวิตคู่) ของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อขยายผลการดำเนินงานไปยังจังหวัดอื่นๆ ต่อไป

4. ควรมีการวิจัยถึงผลกระทบของการทับซ้อนระหว่างโครงสร้างผู้นำของชุมชนมุสลิมกับผู้นำที่รัฐแต่งตั้งขึ้นว่าส่งผลดีหรือผลเสียต่อความเข้มแข็งของชุมชนมุสลิมอย่างไร

4. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: จากชุมชนมุสลิมสู่นโยบายสาธารณะ

เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้ชุมชนสามารถดูแลตนเองลดภาระการพึ่งพิงจากรัฐจึงเห็นควรดำเนินการดังนี้

1. รัฐควรออกระเบียบหรือกฎหมายเพื่อกำหนดขอบเขตของคดีความต่างๆ ที่ชุมชนสามารถจัดการด้วยตนเองให้ชัดเจน เพื่อลดปัญหาการทับซ้อนของอำนาจ

2. รัฐควรต้องรับรองมติหรือผลการตัดสินใจที่ขาดกรณีความขัดแย้งที่คณะกรรมการชุมชนได้จัดการไปแล้ว เพื่อให้หน่วยงานของรัฐสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

3. กระทรวงยุติธรรมหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดึงอิหม่ามเข้าร่วมเป็นเครือข่ายสนับสนุนรัฐในด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้รัฐได้ในกรณีเกิดการปะทะทางความคิดระหว่างรัฐกับชาวบ้าน โดยอิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำของชุมชนจะได้มีข้อมูลสื่อสารกับสมาชิกในชุมชนให้เข้าใจต่อไป

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นชาวมุสลิม ควรมีการนำหลักศาสนาในเรื่องของการเตาบะฮฺ (การกลับเนื้อกลับตัวต่อพระเจ้า) เข้ามาใช้ในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ตลอดจนการนำไปใช้ในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในกรณีที่ผู้กระทำผิดเป็นมุสลิมเพื่อกระตุ้นให้ผู้กระทำผิดเกิดความสำนึกและกลับตัวเป็นคนดีอย่างยั่งยืน

5. สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรมีนโยบายในการให้ชุมชนมุสลิมแต่ละชุมชนฟื้นฟูระบบสภาพุรอของแต่ละชุมชนที่มีอยู่ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

6. ควรมีการเผยแพร่แนวทางการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธีในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัวไปจนถึงระดับสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

7. ควรขยายแนวคิดจากวิทยานิพนธ์นี้ (เนื่องจากไม่เคยมีการวิจัยนี้มาก่อน) อย่างกว้างขวาง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องว่ามุสลิมมีวิธีการแบบสันติวิธีเช่นกัน และขยายผลผ่านนโยบายสาธารณะ เช่น อาจกำหนดให้ผู้นำชุมชนมุสลิมใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้รูปแบบในการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบนี้โดยทั่วกัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงยุติธรรม. กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. 2547. คู่มือการอบรมเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานการประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน รุ่นที่ 2. กรุงเทพฯ: กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน .

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2547. “ระบบยุติธรรมแห่งอนาคต”. บทความนำเสนอในการสัมมนาทางวิชาการประจำปี 2547 เรื่อง “เหลียวหลังแลหน้า: ยี่สิบปีเศรษฐกิจสังคมไทย” (Looking Back and Gazing Forward: 20 Year of Economic and Social Development), จัดโดย มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน จังหวัดชลบุรี วันที่ 27-28 พฤศจิกายน 2547.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2543. ทิศทางกระบวนการยุติธรรมไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2544. ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2545. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: ทางเลือกสำหรับกระบวนการยุติธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เกษม เจะอูเซ็ง. ผู้ใหญ่บ้าน สัมภาษณ์ 16 พฤศจิกายน 2548.

คอรี่เยาะ วาเล็ง. สมาชิกชุมชนบ้านสลาม สัมภาษณ์ 15 เมษายน 2549.

จอห์น แมคคอนเนล. 2538. ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง: คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ไม่สันติ. บรรณาธิการแปล พระไพศาล วิสาโล. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2548. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนการตัดสินกระบวนการยุติธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2548. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์: การคืน "อำนาจ" แก่เหยื่ออาชญากรรมและชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2549. ยุติธรรมชุมชน: กรอบแนวความคิดและแนวทางการปฏิบัติในสังคมไทย. เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตรชุดการเรียนรู้ “ยุติธรรมชุมชน” ในโครงการบูรณาการและเสริมสร้างศักยภาพด้านยุติธรรมชุมชน ชุดโครงการพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชนในจังหวัดน่านร่อง 17 จังหวัด โดยกระทรวงยุติธรรม.

เจ๊ะเด๊ะ แยกพงษ์. นักนิติศาสตร์อิสลาม สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2549.

เชค อัลคุดลอลฮู นาซิหฺ อุลวาน. 2546. ความเป็นพี่น้องในอิสลาม. แปลโดยมันศูร์ อัลคุดลอลฮู. สงขลา: มูลนิธิเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาสังคม.

เชค อัลตุลลอฮ์ นาซิหฺ อุลวาน. ม.ป.พ.. อิสลามกฎหมายที่แท้จริงเพื่อมนุษยชาติ. แปลโดย ญนดีย์ บิน อาซัน. ปัตตานี: โรงพิมพ์มิตรภาพ.

เชคริฎอ อะหมัด สมะดี. 2549. ความประเสริฐของเดือนมุฮัรรอม. [http://www.muslimthai.com/contentFront.php?option=content&category=13&id=726\[25/4/2006\]](http://www.muslimthai.com/contentFront.php?option=content&category=13&id=726[25/4/2006])

ฎ็อบรอนีย์ บิลลาเต๊ะ. ม.ป.พ.. สายรักสายชีวิต. สงขลา: อาลีพานิชย์หาดใหญ่.

นฐพงศ์ เทพจารี. 2534. ความยึดมั่นผูกมั่นในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบท จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บรรจง นะแส. 2547. 3 จังหวัดชายแดนใต้... โจทย์ที่ต้องการคำตอบ. เอกสารประกอบการเสวนาชุดกิจกรรม...ศาสนธรรมกับการพัฒนา ว่าด้วยกระทศน์อิสลามกับการพัฒนา (เพื่อชุมชนเป็นสุขในท้องถิ่นภาคใต้). จัดโดย โครงการพัฒนาชุมชนเป็นสุขที่ภาคใต้ ตำบลบ้านดงเมืองเรียนรือยูดีที่ปากใต้ มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ โครงการเชื่อมประสานการพัฒนาโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (ชพพ.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และภาคีอื่นๆ 10 สิงหาคม 2547 ณ ห้องมะเดื่อ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ปรีดี เกษมทรัพย์. 2531. นิติปรัชญา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิมลมาศ ศิลาอนุภาพ. 2546. การนำมาตรการในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้แก้ปัญหาเด็กและที่กระทำผิด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. นิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พิกรูรอชี สาและ. ปีห่ล่าน สัมภาษณ์ 15 มกราคม 2549.

ฟัตอียี ยะกัน. 2545. อะไรคือความหมายการเป็นมุสลิมของฉัน? (ภาคที่ 1). แปลโดย นัศรุลลอฮ์ ต็อยยิบ. สงขลา: อัจญ์นัต อัล-ดะอ์วะฮ์.

ฟาเดล สาและ. สมาชิกชุมชนบ้านสลาบ สัมภาษณ์ 15 เมษายน 2549.

ฟารีดา ตาเยะ. สมาชิกชุมชนบ้านสลาบ สัมภาษณ์ 20 เมษายน 2549

มัวร์, คริสโตเฟอร์. 2542. คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท. แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์และคณะ. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภักษ์ออฟเซต , 2545.

มูรีด ทิมะเสน. 2545. อะกิเกาะฮฺ (รีเทิร์น). กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

มุฮัมมัด ฮาซิบ อิตตุลลอฮ์. ม.ป.พ.. ทำไมต้องซุรอ?. กรุงเทพฯ: ชมรมนักศึกษามุสลิม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- มุฮัมมัดยูซุฟ มูซา. 2545. กฎหมายอิสลามเบื้องต้น. แปลและเรียบเรียงโดย อิสมาแอ อาลี. ปัตตานี: โครงการแปลและเรียบเรียงตำราอิสลาม ลำดับที่ 9 วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- มุฮัมมัดครอฟีอี มูซอ และ จูฮารัตน์ เอื้ออำนวย . 2549. “ศาลชาอียะฮ์” กระบวนการยุติธรรม ทางเลือกวิถีชีวิตมุสลิมในสังคมไทย. วารสารยุติธรรม 6.4(เมษายน – พฤษภาคม): 41 – 51.
- ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์. 2548. การพัฒนาแนวคิดยุติธรรมชุมชนสู่ระบบกฎหมายคุ้มครองสิทธิและ เสรีภาพ. ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ ครั้งที่ 3 โครงการปรัชญาคุณูปบัณฑิต ทางสังคมศาสตร์ สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. กรกฎาคม 2548.
- ยามีละ แลณี. พนักงานคุมประพฤติ สัมภาษณ์ 14 สิงหาคม 2549.
- วรวิฑู โรมรัตน์พันธ์. 2548. ทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน เป็นสุข.
- วันชัย รุจนวงศ์. 2548. ประเด็นสำคัญจากหนังสือ Restorative justice The little book of Restorative justice.of Howard Rohr good books, intercourse, PA.17534(2002) <http://www.djop.moj.go.th/arti3.html> [25/6/2005].
- วิลาส ชูช่วย. 2542. สังคมกรรมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. ภาควิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ศราวดี อารีย์. 2548. การจัดการปัญหาความขัดแย้ง: ประสบการณ์จากสังคมอาหรับ. ใน หนังสือ วิชาการ ฉบับสมานฉันท์ ยึดมั่นในหลักการ สมานฉันท์มวลชน งานเมอลิดกลางแห่ง ประเทศไทย ปี อิจเราะฮ์ศักราช 1426. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย.
- ศาสวัต เฟ่งแพ. 2543. ความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมไทย : ศึกษากรณีโครงการ ก่อสร้างท่อส่งก๊าซชานา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต. ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันประปกเกล้า. ศูนย์สันติวิธีเพื่อประชาธิปไตย. 2544. รายงานการสัมมนาโต๊ะกลม รัฐบาล ใหม่กับการจัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคม. กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมดาเพรส จำกัด.
- สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์. 2547. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน. สไลด์ประกอบการบรรยาย <http://www.probation.go.th/admin/> [17/12/2005]
- สำนักพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต. 2548. ทุนทางสังคมกับการพัฒนาสังคมไทย. http://www.nesdb.go.th/national/attcahment/1_data_2.doc [23/6/2005].
- สินาด ตรีวรรณไชย. 2548. ทุนทางสังคม. <http://pxp.nokkrob.org/Magazine2003/33-sparticle.htm> [23/6/2005].

- สุปราณี มะอุเช็ง และ อามีละห์ ยาลอ. 2547. รายงานการฝึกปฏิบัติงานภาคสนาม 2 บ้านสลาม หมู่ที่ 8 ตำบลนาประดู่ อำเภอลือโขง จังหวัดปัตตานี. หลักสูตรประกาศนียบัตรสาธารณสุขศาสตรบัณฑิต สาขาสาธารณสุขชุมชน วิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา.
- สุภัทรา กรอุไร. 2543. การประนอมข้อพิพาททางอาญา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษานิติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. 2534. ความขัดแย้ง: การบริหารเพื่อสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตะเกียง.
- หะยีมะ ตาเยะ. สมาชิกชุมชนบ้านสลาม สัมภาษณ์ 20 เมษายน 2549.
- หะยีหามะ สาและ. อิหม่าม สัมภาษณ์ 17 พฤศจิกายน 2548.
- หะยีอับดุลเลาะห์ ฮูซิน. ด่วนฆูรู สัมภาษณ์ 15 พฤศจิกายน 2548.
- อบุล อะลา เมาคูดี. 1983. ความหมายของ: อิลาฮู, ร็อบบ, อิบาดีฮู, คีน. แปลโดย บรรจง บินกาชัน. Malaysia: Polygraphic Press Sdn.
- อบุล อะลา เมาคูดี. 2543. ระบอบชีวิตอิสลาม. พิมพ์ครั้งที่ 3. แปลโดย บรรจง บินกาชัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัลอะมีน.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2543. “ทุนทางสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในสังคมไทย”. วารสารวิจัยสังคม. 23,1(2543): 34-50.
- อังคณา ใจเลี้ยง. 2543. ทัศนของเจ้าหน้าที่รัฐต่อความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษานิติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อังคณา บุญสิทธิ์. 2549. หลักการแนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชน. จุลสารอาชญาวิทยา. 3. มีนาคม 2549.
- อังคณา บุญสิทธิ์และคณะ. 2548. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับวัฒนธรรมการระงับข้อพิพาทในท้องถิ่นไทย. ชุดโครงการวิจัยโครงการกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อับดุล ราซิด โมเต็น เขียน แปลและเรียบเรียงโดย นิพนธ์ โชะเฮง และปริญญา นวลเปียน. 2006. หลักอิสลามกับประชาธิปไตย. ประชาชาติ โดยประชาชาติพัฒนา ประสบการณ์และความคาดหวังจากโลกมุสลิม. <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9650.html> [20/7/2006]
- อัลลามะฮู ซัยยิด สุลัยมาน นัควี และ อับดุล อะซีซ เซค. 2543. ซากาตหลักประกันสังคมในอิสลาม. แปลโดย บรรจง บินกาชัน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัลอะมีน.
- อาดีลา บาเกาะ. นักจิตวิทยา สัมภาษณ์ 13 สิงหาคม 2549.
- อิมรอน อลี และกลุ่มเพื่อน. 2544. วิถีชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัล-อิหม่าน.

อิสมาอีล ลูฎฟี. 2547. ขอต้อนรับ: ผู้แสวงหาความรู้. แปลโดย อายีฟ. เอกสารอัดสำเนาชมรม
นักศึกษามุสลิม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อิสมาแอล ลูฎฟี จะปะเกีย. 2548. อิติกาฟ ความลับแห่งวิถีชีวิตของมุฮัมมัด. [http://www25
.brinkster.com/islabya/content/view.asp?Id=18](http://www25.brinkster.com/islabya/content/view.asp?Id=18) [18/5/2006]

ภาษาอังกฤษ

Filley C. Allan. 1975. Interpersonal Conflict Resolution. Glenview, Illinois: Scott, Foresman
and company.

Bertram H. Raven and Jeffrey Z. Rubin. 1976. Social Psychology : People in Groups.
New York: John Wiley.

Kriesberg, Louis. 1973. The Sociology of Social conflict. Englewood Cliffs, New Jersey:
Prentice – Hall.

Neuman W. P. Roy and Bruehl E. Margaret. 1982. Managing Conflict: A complete Process
centered Handbook. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายมุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ เกิดวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2521 ที่ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี สำเร็จการศึกษารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2543 หลังจากสำเร็จการศึกษาเริ่มรับราชการในตำแหน่งพนักงานคุมประพฤติ 3 สังกัดสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี และได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (อาชญวิทยาและงานยุติธรรม) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2547 ปัจจุบันเป็นพนักงานคุมประพฤติ 4 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย